

# Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság 121. rendes és egyben tisztújító közgyűlése	(3)
Kutatások	(31)
Tudományos rendezvények, konferenciák	(36)
Kiállítások	(51)
Téka	(53)
Évfordulók, megemlékezések, köszöntések	(55)
Mindenféle	(78)

HARMINCNYOLCADIK ÉVFOLYAM

2009/2.



Szerkesztők:

Bárth Dániel  
Hála József (felelős szerkesztő)  
Máté György

A kiadást támogatta a



NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG  
MINISZTERIUMA

**nka**  
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133-8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság  
Felelős kiadó: Bodó Sándor  
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:  
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:  
Innova-Print Kft.  
1047 Budapest, Baross u. 92-96.  
Felelős vezető: Komornik Ferenc

## Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 121. RENDES ÉS EGYBEN TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2009. május 28.).....	3
I. Jegyzőkönyv.....	3
II. Elnöki megnyitó.....	6
III. A társaság kitüntetettjei .....	10
IV. Főtitkári jelentés.....	19
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2008. évről. Tartalmi beszámoló .....	29
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 121. közgyűlésének .....	30
KUTATÁSOK.....	31
Schleicher Vera: Újabb 240 nap terepen.Beszámoló a „Jankó János nyomában – A Balaton az ezredfordulón” című kutatási programról.....	31
TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK .....	36
Paládi-Kovács Attila: Széljegyzetek a közösségről.....	36
Hegedüs Fanni: Szent Iván napi konferencia és ünnepi rendezvények .....	43
Gecse Annabella: A cigány kultúra néprajzi és történeti kutatása a Kárpát- medencében. Konferencia Bódi Zsuzsanna emlékére (Gödöllő, 2009. február 18–20.).....	46
Paládi-Kovács Attila: A gödöllői konferencia köszöntése .....	49
KIÁLLÍTÁSOK .....	51
Mód László: Vörös aszúk, ürmösök, sillerek. Történeti borvidékeink borcímkéken (Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2009. május 19.– szeptember 5.).....	51
TÉKA .....	53
Kovács Sándor: Könyv magyar utazókról és földrajzi felfedezőkről.....	53
ÉVFORDULÓK, MEGEMLEKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK .....	55
Nagy Réka: Sándor István, a néprajzi bibliográfus .....	55
Szilágyi Miklós: Bellon Tibor, a muzeológus és a népművészet kutatója .....	64
Hála József: Semsey Andor Emlékév, 2008.....	69
Iancu Laura: Köszöntjük a hetvenéves Halász Pétert .....	72
Bali János: Kocsis Gyula hatvanéves .....	74

MINDENFÉLE .....	78
Vezetőváltás az MTA Néprajzi Kutatóintézetében .....	78
Somfai Kara Dávid: Köszönetnyilvánítás Hoppál Mihálynak .....	78
Hála József: Balogh Balázs, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének új igazgatója .....	81
Bárh Dániel–Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások .....	83

# A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 121. RENDES ÉS EGYBEN TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2009. május 28.)

## I. Jegyzőkönyv

Paládi-Kovács Attila elnök nyitotta meg a közgyűlést, majd a jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte Klamár Zoltánt és Szulovszky Jánost. Tájékoztatta a megjelenteket, hogy az eredeti időpontban (2009. május 20. szerda) meghirdetett közgyűlés a megjelentek alacsony száma miatt elmaradt, ezért jelen közgyűlés a megjelent tagok számától függetlenül érvényes. Ezt követően megálapította a közgyűlés határozatképességét – az összlétszám 83 fő –, majd ismertette a napirendi pontokat, melyeket a jelenlevők egyhangúan megszavaztak.

Első napirendi pontként Paládi-Kovács Attila megtartotta elnöki megnyitóbeszédét, amelyben a néprajzkutatás aktuális kérdéseit vázolta, összefoglalva az elmúlt időszak komoly szakmai eredményeit, és rámutatott a Társaság munkájának tapasztalataira is.

Második napirendi pontként a 2009. évi társasági kitüntetések ünnepélyes átadása következett. A választmány előzetesen a *Györffy István-émlékérm*et Keszeg Vilmosnak, az *Ortutay Gyula-émlékérm*et Nagy Ilonának, a *Jankó János-díjat* Báti Anikónak és Vass Erikának, a *Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérm*et Domokos Máriának és Halász Péternek ítélte oda. Belföldi tiszteleti tag Körmendi Géza és Olsvai Imre, külföldi tiszteleti tag Nathalia Rashkova, Hans-Jörg Uther és Zempléni András, külföldi levelező tag Hajnal Jenő és Papp Árpád lett. *Sebestyén Gyula-émlékérm*ben pedig Csapai János, Csúszó Dezső és Erdélyi István részesült. *Tájkutató Díjat* 2009-ben nem adott ki a Magyar Néprajzi Társaság.

A Társaság elnöke felkérte Bali János és Kemecsi Lajos titkárokat a kitüntettek méltatására, amelyet követően átadta az érmeket, illetve okleveleket.

Harmadik napirendi pontként a jubiláló tagtársak köszöntése következett. Paládi-Kovács Attila elnök és Bereczki Ibolya főtitkár emléklappal és egy szál virággal köszöntötte a jubiláló tagokat.

A következő napirendi pontban Bereczki Ibolya főtitkár beszámolója hangzott el az elvégzett Társasági munkáról, melyet a közgyűlés egyhangúlag elfogadott.

Ezt követően Sári Zsolt, a Társaság pénztárosa számolt be az éves gazdálkodásról, bevételekről, kiadásokról a közhasznúsági jelentés részeként. A beszámolót a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

A tisztújítással kapcsolatban Paládi-Kovács Attila adott tájékoztatást az előkészítésről, a választmány feladatairól és az alapszabály vonatkozó részeiről. A választmányi ülést követő változásokra utalva Deáky Zita jelezte, hogy lemond a jelöltségről. Paládi-Kovács Attila tájékoztatta a közgyűlést a választmányi ülést követően érkezett utólagos jelölésekkel (Verebélyi Kincső, Tari János írásos javaslatai) kapcsolatban. Előterjesztésében javasolta, hogy az alapszabály módosításával pontosítsa a Társaság a jelölések időzítésének menetét. Borsos Balázs jelezte, hogy szabályosan az eredeti időpontra meghirdetett közgyűlés dátuma szabályozza az írásos javaslatok határidejét. Verebélyi Kincső felszólalásában felhívta a figyelmet a választás előkészítésében általa nehezményezett és aggályos jelenségekre, a folklorisztika képviseletének általa vélelmezett háttérbe szorulására. Paládi-Kovács Attila válaszában feltette a kérdést a közgyűlésnek, hogy kíván-e a felmerült újabb személyi javaslatokról dönteni, a szavazólapokat újabb nevekkel kibővíteni? A közgyűlés 48 ellenszavazattal 18 tartózkodás mellett elvetette Verebélyi Kincső javaslatát.

A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését Füzes Endre számvizsgáló terjesztette a közgyűlés elé. A jelentés alapján a közgyűlés a 2006 és 2009 között működő tisztikar felmentését megadta, egyhangúlag elfogadva azt.

Ezt követően, miután a közgyűlés megadta a felmentést a tisztikarnak, Kósa László, a tisztújítás levezető elnöke vette át a szót. Felkérésére Szulovszky János, a jelölőbizottság elnöke részletesen beszámolt a bizottság által végzett feladatokról, a jelöltállítás technikai feltételeiről és a szavazás lebonyolításáról, illetve ismertette a jelölőlistát. Bali Jánost és Zomborka Mártát egyhangúlag megválasztotta a közgyűlés a választási bizottság tagjainak. A titkos szavazást három szakaszban bonyolította le a közgyűlés, először az elnökség, másodsor a választmány, végül a szakosztályi tisztségviselők megválasztását intézve.

A választási szakaszok között Kósa László felkérésére került sor a társasági kitüntettek előadásaira. Ennek keretében a *Györffy István-émlékérem* jutalmazottja, Keszeg Vilmos *Beszélő- és emlékezet-közösségek és a lokális emlékezet* címmel, míg a *Jankó János-díjjal* kitüntetett Bági Anikó *A jól felszerelt konyha – Kell ma még tudni főzni?*, illetve Vass Erika *Egy Hunyad megyei település élete az ezredfordulón* címmel tartott előadást.

A titkos szavazatok összeszámolását követően Bali János ismertette a szavazások végeredményét. A szavazólapokon beérkezett szavazatok alapján az új, 2009 és 2012 közötti időszakra megválasztott tisztikar összetétele a következő:

*Elnök:* Bodó Sándor.

*Főtitkár:* Mohay Tamás.

*Alelnökök:* Bereczki Ibolya, Küllös Imola.

*Titkárok:* Kemecsi Lajos, Turai Tünde.

*Pénztáros:* Sári Zsolt.

*Számvizsgáló Bizottság.* Elnök: Selmeczi Kovács Attila, tagok: Páll István, Szacsвай Éva, póttag: Lackner Mónika.

*Választmányi tagok:* Balogh Balázs, Barna Gábor, Bartha Elek, Bárth János, Borsos Balázs, Csonka-Takács Eszter, Fejős Zoltán, Hála József, Kocsis Gyula, S. Lackovits Emőke, Lukács László, Paládi-Kovács Attila, Sárkány Mihály, Szarvas Zsuzsa, Szilágyi Miklós, Vargyas Gábor, Viga Gyula, Voigt Vilmos.

*Anyagi Kultúra Szakosztály.* Elnök: Csoma Zsigmond, titkár: Bági Anikó.

*Etnológia Szakosztály.* Elnök: Nagy Zoltán, titkár: Mészáros Csaba.

*Film- és Fényképészeti Szakosztály.* Elnök: Tari János, titkár: Bata Tímea.

*Folklór Szakosztály.* Elnök: Barna Gábor, titkár: Csonka-Takács Eszter.

*Nemzetiségi Szakosztály.* Elnök: Horváth Sándor, titkárok: Deák Zita, Berta Péter, Nagyné Martyin Emília.

*Népzene és Néptánc Szakosztály.* Elnök: Felföldi László, titkár: Agócs Gergely.

*Társadalomnéprajzi Szakosztály.* Elnök: Bárth János, titkár: Gecse Annabella.

*Önkéntes Gyűjtő Szakosztály.* Elnök: S. Laczkovits Emőke, titkárok: Granasztói Péter, Vizsóczky Ilona.

*Városnéprajzi Szakosztály.* Elnök: Bali János, titkár: Kiss Emília.

*Tájkutató Díj Alapítvány.* Elnök: Szathmáry Ibolya, titkár: Szemkeő Endre, tagok: Kolozsvári István, Nagy Molnár Miklós.

Kósa László megköszönte Bali János és Szulovszky János eredményes munkáját. Megállapította, hogy eredményes és érvényes volt a Társaság tisztújító közgyűlése.

Zárszában Bodó Sándor megválasztott elnök megköszönte az előző tisztikar sikeres munkáját és kéri segítségüket a későbbiekben. Hangsúlyozta, hogy megfelelő gazdasági és szakmai alapokat hagytak az elődök a megválasztott új vezetésre. Kifejezte reményét, hogy a Társaság korábbi vezetőihez méltó módon tevékenykedve fog az új vezetés rászolgálni a bizalomra. Megköszönte a megjelenteknek a részvételt, és bezárta a közgyűlést.

Budapest, 2009. május 28.

KLAMÁR ZOLTÁN  
jegyzőkönyv-hitelesítő

SZULOVSZKY JÁNOS  
jegyzőkönyv-hitelesítő

BODÓ SÁNDOR  
elnök

KEMECSEI LAJOS  
jegyzőkönyvvezető

## II. Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaságot elődeink 120 éve alapították. Ezt a jubileumot az alapítók egyike, Vikár Béla születésének 150 éves évfordulójával egybekötve fogjuk megünnepelni 2009. október 27-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályával közösen szervezett ülésszak programja már összeállt, s reményeink szerint a magyar néprajztudomány, a folklorisztika, a népzene- és néptánc kutatás, a dialektológia művelőinek színe-java ott lesz majd az MNT alapítására és Vikár Béla munkásságára emlékező tudományos ülésszakon.

Az évforduló és a mai közgyűlés kettős üzenete egyfelől a folytonosság, elődeink munkásságának, szakunk legjobb hagyományainak megbecsülése, folytatása, másfelől az újítás, a belső megújulás, személyek tekintetében a fiatalítás követelménye. Társaságunk az elmúlt évben, s a jelenlegi tisztikar most záruló három esztendejében is ezt a kettős követelményt tartotta szem előtt. Kisebb-nagyobb alapszabály-módosításokkal őrizte meg a Társaság szervezeti, működési rendjét, követte az elődöktől örökölt nemes célkitűzéseit és feladatait, nyilvánította ki politikamentességét, és tért át a közhasznú egyesületek működési formájára. Gazdasági téren pedig hovatovább két évtizede alkalmazkodik folyamatosan a változó pályázati lehetőségekhez és követelményekhez. Az utóbbi hat-nyolc év folyamán leginkább a pályázati lehetőségek beszűkülésének, az elérhető támogatási összegek csökkenésének voltunk szenvedő alanyai. (Utalok a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának megszűnésére, az Illyés Alapítvány és más alapok megszüntetésére, az MTA-támogatások évenkénti csökkenésére.)

A Magyar Néprajzi Társaság a változó körülmények között is megőrizte örökölt szervezeti felépítését, a kutatási területeket, ágazatokat leképező szakosztályi tagozódását, miközben újítani is tudott a Városnéprajzi Szakosztály létrehozásával, új tematikák támogatásával, s az interdiszciplináris kapcsolatok bővítésével. Gondoljunk például a 2007. november végén a Földtani Társulattal, s a Bányászati és Kohászati Egyesülettel közösen szervezett *Bányászélet, kultúra, hagyomány* címen megtartott konferenciára, s a szociológusokat, történészeket is megmozgató városnéprajzi ülésszakokra. Helyet kapott végre a Társaság életében a néprajzi ismeretek iskolai oktatásának kérdésköre is. Az eddigi két ülésszak azonban csupán a kezdet. A jövőben az eddigieknél sokkal nagyobb figyelmet kell fordítanunk a néprajz és honismeret iskolai helyzetének felmérésére, támogatására.



A megújulás és fiatalítás jegyében történt már az előző tisztújítások során is a tisztkar, elsősorban a főtitkár, a két titkár és a szakosztályi tisztségviselők (ott is első renden a titkárok) felkérése és megválasztása. Ez a folyamat – a mai tisztújító közgyűlés szavazataitól várható rotáció megvalósulásával – tovább halad majd a maga útján.

A néprajztudomány kutatói, oktatói utánpótlásának szakmai, erkölcsi támogatása, erősítése a Társaság régi törekvése. Ezt a célt szolgálja a 35 éven aluli kutatóknak adható *Jankó János-díj* fenntartása és évenkénti adományozása a választmány által érdemesnek minősített fiatalok számára. Országosan megoldatlan sajnos a PhD-értekezések kiadása és terjesztése. Társaságunk *Néprajzi Értekezések* címen elindított könyvsorozata, melynek első kötete 2008-ban némi akadémiai támogatással és előfizetők révén jelent meg (Báti Anikó: *Régi és új elemek a cserépfalui konyhán*. Budapest, 2008), fontos ügyet szolgál, és folytatást kíván.

A *Jankó-díjasok* közgyűlési előadásának megjelentetése az *Ethnographia* feladata. Sajnálattal kell megállapítani, hogy az előadások megjelenése az utóbbi években akadozik, s ezért olykor a honoráriumként kifizethető *Jankó-díj* összege is a Társaság számláján marad. A *Néprajzi Hírek* megjelenése az elmúlt ciklusban rendszeresebbé, ütemesebbé vált, s évente nem egy, hanem két-három alkalommal eseménye a Társaság életének. Az *Ethnographiáról* mindez nem állapítható meg, noha a 2003-ban még fennálló többéves lemaradás java részét sikerült már ledolgozni. A *Néprajzi Híreknek* jót tett a szerkesztő megerősítése két fiatal szerkesztőtárs mellérendelésével, az *Ethnographiának* pedig ártott a szerkesztőségi ülések elmaradása, a lektori véleményezés elhanyagolása, s talán teljes hiánya. Sajnálatos, hogy a lap szemlerovata nincs tekintettel a szak érdekeire, s a magyar néprajzi könyvtérrel túlnyomó része említetlen marad benne. Ilyen-olyan habitusvizsgálatokon szokott kiderülni, hogy az érdemes pályázók művei rendre visszhangtalanul maradtak. A közgyűlés figyelmébe ajánlom, hogy a Társaság említett két folyóiratának szerkesztőbizottságairól, a szerkesztők munkájáról és további megbízásáról vagy cseréjéről a választmány illetékes dönten. A jelenlegi szerkesztői, szerkesztőbizottsági megbízások 2009. december 31-ig vannak érvényben.

A Társaság égisze alatt nagy tömegben megjelenő nemzetiségi néprajzi sorozatok legfőbb baja a terjesztés hiánya, a raktározással járó anyagi teher (mely alatt rogyadozik a Néprajzi Múzeum egyik bástyatornya), s a kiadással járó mérhetetlen gazdasági adminisztráció.

A Társaság nemzetközi kapcsolatait az állami mecénatúra belépésünk (2003) óta és ma is tartó beszűkülésének éveiben egyre nehezebb volt fenntartani. Első helyen kell említeni a Finn–Magyar Néprajzi Szimpóziumok sorozatának folytatását. 2003 nyarán megnyithattam a Lakitelken rendezett 8. tanácskozást, melynek tartalmas kötete a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Néprajzi Múzeum és különböző alapok támogatásával jelent meg



*Paládi-Kovács Attila elnöki megnyitóját tartja  
(Fotó: Hála József)*



*Berezki Ibolya főtitkári beszámolóját tartja  
(Fotó: Hála József)*

(*Touristic Construction and Consumption of Culture[s]*. Budapest–Szentendre, 2004). 2006 augusztusában (aug. 24–27.) az ETHNOS Finn Néprajzi Társaság rendezte meg részvételünkkel Jyväskylä városában a 9. szimpóziumot, s jelentette meg az előadásokból szerkesztett kötetet (*Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*. Helsinki, 2008). A 10. Finn–Magyar Néprajzi Szimpóziumot idén rendezti meg a Magyar Néprajzi Társaság (társrendezők a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum), ami 2009. augusztus 31.–szeptember 4. között Budapest–Dobogókő helyszínén lesz megtartva az MTA I. Osztálya és az OM Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával. Az idei tanácskozás központi témája: *Sztereotípiák egykor és ma – Néprajzi és antropológiai közelítések*.

Jelentős könyvadományokkal támogattuk az elmúlt években a Mátyusföldi Múzeumi Egyesület közreműködésével a dél-szlovákiai múzeumokat és a Fórum Intézet könyvtárát, 2008-ban pedig, a Szlovák Néprajzi Társaság jubileuma alkalmából, az észak-szlovákiai múzeumok könyvtárait. Címlisták alapján összeállított egyedi kívánságok szerint állítottuk össze a zömmel a Magyar Néprajzi Társaság nemzetiségi sorozataiból válogatott könyvcsomagokat. A közvetítés, a bonyolítás munkáját titkárságunk és Danter Izabella, szlovákiai tagtársunk végezte. Esetenként, egy-egy külföldi tiszteleti tagságot igazoló oklevél átadása alkalmával vagy könyvcsomagok révén ápoltuk a Társaság kapcsolatait osztrák, német, angol, szlovák, szlovén, finn kollégákkal. Társaságunk kiadványainak külföldi terjesztése azonban lényegében megoldatlan, illetve a Néprajzi Múzeum könyvtárával együttműködve, de akadozva folyik.

Társaságunk változatlan buzgalommal folytatta a határon túli magyar etnográfusok, főként a fiatalok számára elindított, s Néprajzi Szemináriumnak elnevezett, többnapos rendezvényeinek sorozatát. Az elmúlt években négy ilyen, kirándulással egybekötött rendezvényünk volt, más-más helyszínén és váltakozó tematikával. (Mesztergyő, 2003. – *Helyi hagyományok és a faluturizmus*; Jászberény, 2004. – *Tárgyalkotó népművészet*; Vác, 2006. – *Az egyén és a közösség kapcsolata. Az egyéniség szerepe a népeletben*; Domaszék, 2008. – *A közösség szerepének átalakulása a népi társadalomban*.)

2005-ben Kolozsváron a Kríza János Néprajzi Társasággal együtt szerveztünk egy hasznos találkozót Magyar Néprajzi Fórum néven, melyről tartalmas beszámoló olvasható a *Néprajzi Hírek* 2005. 3–4. számában. Ma is aktuálisnak tartom ott mondott szavaimat a történeti néprajzi kutatások fontosságáról, s arról, hogy Romániában is fel kellene készülni egy múzeumi térfoglalásra magyar néprajzi szakemberek képzésével. Amikor Zsigmond Győző *Gomba és hagyomány* című etnomikológiai tanulmányait (Sepsiszentgyörgy–Budapest, 2009) vagy Furu Árpád: *Kalotaszeg népi építészet* című kötetét (Kolozsvár, 2007) lapozgatom, megerősítve látom a romániai magyarság anyagi kultúrájának kutathatóságát, s a nagy elődök munkájának folytathatóságát. Olyanokra is gondolok, mint a 101 esztendő K. Kovács László,

akinek nagy monográfiája idén jelent meg Budapesten a Borsa-völgyi juhászatról, s olyan művekre is, mint Halász Péter hatalmas könyve a moldvai magyarok állattartó kultúrájáról (Budapest, 2007).

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a Magyar Néprajzi Társaságnak az elmúlt hat esztendőben kifejtett tevékenységét viszonylag részletesen dokumentálják a Társaság kiadványai, különösképpen a *Néprajzi Hírek*-ben megjelent éves beszámolók és híryanagok. Ezért a Társaság eredményeinek egy-egy részletét, törekvéseinek csupán néhány mozzanatát érintettem most az időszak végén, a leköszönés apropóján. Talán nem tévedek nagyot, amikor azt gondolom, hogy – a gondok ellenére – egy viszonylag jó állapotban levő, jó irányban haladó, működőképes szervezetet adunk át a helyünkbe lépő, ma délután megválasztandó vezetőségnek. Kívánom nekik, hogy az eddiginél jobb külső körülmények, anyagi kondíciók között dolgozhassanak, őrizték meg szakunk eddig elért rangját, örködjenek a valódi teljesítményeket díjazó értékrendjén, s emeljék magasra a Magyar Néprajzi Társaság hazai és nemzetközi megbecsültségét.

Ezzel a 121. rendes közgyűlés munkáját megnyitom.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA  
elnök

### III.

#### A társaság kitüntetettjei

#### Györffy István-emlékérem

##### *Keszeg Vilmos*

Keszeg Vilmos a magyar néprajztudomány nemzetközi rangú művelője. Több évtizedes kutatói pályája kezdetén, már tordai tanári tevékenysége során is jelentős eredményeket ért el. 1990 után Erdélyben, Magyarországon és külföldön is megjelent tanulmányai a kiváló terepmunkást, egyben komoly elméleti és módszertani igényességgel dolgozó, a nemzetközi kutatás aktuális problematikájába is bekapcsolódó, de mindig önálló, saját anyagához kialakított, egyéni módszereket alkalmazó kutatóegyéniséget tükröznek. 1991-től hét önálló könyvével – legutóbb az *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség* cíművel – és számos szerkesztett tanulmánykötetével, nagyszámú cikkével, konferencia-előadásával hiánypótló életművet hozott létre. Munkássága felöleli a néphit, illetve a szövegfolklor területét, és számos általa felfedezett

jellegzetes témát a folklór és a populáris kultúra határterületeiről. Keszeg Vilmos a Kriza János Néprajzi Társaság és a romániai magyar folklorisztika egyik meghatározó egyénisége. A kolozsvári Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék szervezésével, vezetésével döntő szerepe volt az európai színvonalú, eredményesen működő tanszék létrehozásában. Tanáregyéniségének hatását mindazok a magyarországi tanszékek is élvezik és nagyra becsülik, ahol már tartott kurzusokat. Mindezen kutatói, szakmai eredmények elismeréseként ítélte a Magyar Néprajzi társaság a 2009. évi *Györffy István-émlékéremet* Keszeg Vilmosnak.

### Ortutay Gyula-émlékérem

#### *Nagy Ilona*

Egyike a magyar szövegfolklorisztika legkiemelkedőbb képviselőinek. Nevéhez fűződik az eredetmonda-korpusz feltárása, összegyűjtése és tudományos kiaknázása, melyen keresztül olyan általános folklorisztikai problematikákat is érint, mint a szóbeliség-írásbeliség vagy a „magas-” és „mélykultúra” kérdései. Lammel Annamáriával közösen készített könyve (*Parasztbiblia*, 1985) minden idők egyik legsikeresebb néprajzi, ugyanakkor a szakmán is túlmutató jelentőségű könyve, melyet franciául és németül is kiadtak. Több mint két évtizede a legfontosabb magyar folklorisztikai szövegkiadás, az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény szerkesztője, mely minőségben mintegy tucatnyi művet adott közre. Sikeres és kedvelt egyetemi oktató, tanítványai között találunk PhD-fokozatot szerző fiatal kutatót is.

### Jankó János-díj

#### *Báti Anikó*

Báti Anikó 1974-ben született Hatvanban. A József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1997-ben szerzett néprajz-történelem szakos diplomát. Szakdolgozatában a cserépfalui lakodalmi étkezések módosulását vizsgálta a 20. század második felében. Tanulmányait az ELTE Európai Etnológia Doktori Iskolán folytatta, doktoranduszként táplálkozáskultúrát oktatott az ELTE és a JATE Néprajzi Tanszékén is. A PhD-fokozatot 2005-ben szerezte meg *A táplálkozáskultúra változása a 20. század második felében. Cserépfalu példája* című értekezéssel. Munkatársaival közösen szerkesztett kiad-

ványa *Parasztélet, kultúra, adaptáció* címmel az új kutatói generáció érdemes írásainak igényes gyűjteményeként az Akadémiai Kiadó gondozásában jelent meg 2005-ben. 2008-ban a Magyar Néprajzi Társaság fiatal kutatói legjobb írásainak közreadására indított, *Néprajzi Értekezések* című új sorozatában elsőként Báti Anikó doktori disszertációjának átdolgozott változatát adta közre. Bár kutatói, muzeológusi álláshelyet a mai napig sem sikerült elnyernie, személyes jelenléte, igényes konferencia-előadásai, és ezek tanulmányként megjelent változatai a fiatal néprajzkutatói generáció meghatározó tagjává tették. Fentiek alapján ítelték neki a Magyar Néprajzi Társaság által adományozott *Jankó János-díjat* 2009-ben.

### *Vass Erika*

Vass Erika 1974. december 25-én született Szegeden. 1997-ben a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán magyar–történelem szakos tanári, 2000-ben pedig a Szegedi Tudományegyetem néprajz szakán szerzett diplomát. Szakdolgozatát Kübekháza társadalmi, térbeli és időbeli határaitól írta az 1850–1950-es évek házassági anyakönyvei alapján. Tanulmányait az ELTE Európai Ethnológia Doktori Iskolán folytatta 2000-tól. PhD-disszertációját 2007-ben védte meg a búcsújárás témakörében. Köteté formálva közvetlenül megjelenés előtt áll a MTA könyvsorozatában. 2000–2004 között a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeumban dolgozott néprajzos muzeológusként, 2004-től a Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársa. Tolna megyei gyűjtései a terület jelentős búcsújáróhelyei mellett a népi építészet és a megyében élő nemzetiségek közti mentális határok kutatására terjedtek ki. A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban az Erdély épületegyüttesért felelő muzeológus: kidolgozta az épületegyüttes koncepcióját, megkezdte az épületek kiválasztását, bontását, valamint intenzív terepmunkát és tárgygyűjtést végez. Ő szervezte 2006-ban a MTA Néprajzi Munkabizottsága és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum erdélyi tematikájú közös konferenciáját. Az elmúlt évtizedben a Kárpát-medence számos területén végzett terepmunkát. Sikeresen szerepelt több hazai és nemzetközi konferencián előadásaival. Oktatott a Szegedi és a Debreceni Tudományegyetemen és a budapesti Sapiientia Hittudományi Főiskolán. Rendszeresen publikál, s nem csak magyarul, tanulmányai, cikkei, megjelenés alatt álló munkái a búcsújárás, a ház- és családtörténet, az etnikai csoportok együttélésének témájával foglalkoznak. Szakmai eredményei, felkészültsége, szorgalma és tudományos igényessége egyaránt indokolja, hogy a Magyar Néprajzi Társaság a 2009. évi *Jankó János-díjat* neki ítélte.

## Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérem

### *Domokos Mária*

Az MTA Zenetudományi Intézete Népzenei Osztályának vezetője. Értékes, sokrétű tudományos munkásságának kiemelkedően fontos része a moldvai csángók ügyének képviselete és néprajzi-népzenei sajátosságaik vizsgálata. Tanulmányai közül többet, a téma nemzetközi érdeklődésre számot tartó volta miatt, idegen nyelven publikált. Szerkesztőként és lejegyzőként a moldvai mellett a gyimesi csángókról szóló kiadványokban is közreműködött.

### *Halász Péter*

Domokos Pál Péter tanítványaként, annak halálát követően a moldvai csángómagyarok tárgyi és szellemi néprajzának első számú kutatója. Sokat tett a csángóügy társadalmi ismertté tétele érdekében is. A honismereti és az önkéntes gyűjtőmozgalom egyik legaktívabb képviselője több mint negyven éve. 1974-től szerkeszti a *Honismeret* folyóiratot. 1990-től, megalakulásától a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület titkára.

## Belföldi tiszteleti tag

### *Körmendi Géza*

A 2009-ben 80. születésnapját ünneplő Körmendi Géza munkássága lényegében összefogja a Komárom megyében az elmúlt évtizedekben végzett néprajzi eredményeket. Munkássága néprajzi, nyelvjárási kutatások mellett kiterjed helytörténeti vizsgálatokra is. A tatai Kuny Domokos Múzeum néprajzi gyűjteményének megteremtésében, s első néprajzi kiállításainak létrejöttében is fontos szerepet játszott. Szerteágazó kutatásai, terepmunkái, gyűjtései mellett pedagógusként és gimnáziumigazgatóként is tevékenykedett. Nyugdíjba vonulása után korábbi kutatásainak eredményeit dolgozta fel, illetve újabbakat kezdett. Több mint száz helytörténeti és néprajzi munka szerzője, ő szerkesztette a *Tata története* második kötetét, négy könyvet írt a város 20. századi történetének egyes időszakairól. Szerkesztőként elindította a *Komárom-Esztergom Megyei Néprajzi Füzeteket*, majd az ebből kinövő és az általa szervezett és irányított kiterjedt gyűjtőmozgalom eredményeit is feldolgozó *Paraszti élet a Duna két partján* című, négy kötetből álló sorozatot. Körmendi Géza nyolcvanévesen gazdag tudományos életpályára tekinthet vissza, s a ma is fáradhatatlanul dolgozó tanár, publikáló történész és néprajzkutató a fentiekben röviden összefoglaltak alapján is méltó a belföldi tiszteleti tagságára a Magyar Néprajzi Társaságnak.



*A közgyűlés résztvevői*  
(Fotó: Bárth Dániel)



*A közgyűlés résztvevői*  
(Fotó: Hála József)



### *Olsvai Imre*

Olsvai Imre 1931. április 2-án született Budapesten. A budapesti Zeneakadémián 1956-ban zenetudományi/népzene kutatói, 1958-ban pedig zeneszerzői oklevelet szerzett. 1957-ben a Népművészeti Intézetben (a Hagyományok Háza elődje) lett népzenei ügyek referense. 1958-tól a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjában, 1974-től Zenetudományi Intézetében volt tudományos munkatárs, 1987-től tudományos főmunkatárs. 1998-ban nyugállományba vonult, de tudományos tanácsadóként továbbra is bejár az intézetbe. Fő tevékenysége mellett intenzíven foglalkozik oktató-közművelő feladatokkal. Népzeneismeretet, gyűjtésmódszertant, gyakorlati hagyományörzést, -ápolást tanít egyetemeken, tanfolyamokon, táborokban. Tudományos kutatásai során 1947 óta 190 belföldi, horvátországi, romániai, szerbiai, szlovákiai helyszínen kb. 7000 népzenei dallamot gyűjtött, a magyar mellett nemzetiségi, szomszéd népi anyagot is. Eddigi eredményei három önálló kötetben és 20 tanulmányban jelentek meg. A Magyar Népzene Tára monumentális köteteinek sorozata ma az ő szerkesztésében jelenik meg. Közismert népzenei népszerűsítő munkája is. A KÓTA *Repülj páva* című népdalköri mozgalmának ő a szellemi atyja. Zeneszerzői munkássága során kórusműveket, dalokat, népzenei témákra készített feldolgozásokat, kamaraműveket komponált.

### **Külföldi tiszteleti tag**

#### *Nathalia Rashkova*

A Bolgár Tudományos Akadémia Folklór Intézetének tudományos főmunkatársa mindig is megkülönböztetett figyelmet szentelt a Magyarországon élő bolgár közösségeknek, belső kulturális és társadalmi életükről számos publikációt közölt. Főbb kutatási területei a lokális etnokulturális tradíció, a zenei antropológia, a modernitás és a folklór kapcsolata, a jelenkori samanisztikus gyakorlat és a vizuális antropológia kérdéskörei. A két ország akadémiai egyezményének keretében aktívan segíti a bolgár és a magyar kutatók tudományos konzultációit, a tudományos eredmények kölcsönös megismertetését.

#### *Hans-Jörg Uther*

A göttingeni professzor az *Enzyklopädie des Märchens* vezető munkatársa. Kiváló kapcsolatai vannak a magyar folklórisztikával, több hazai konferencián is vendégül láthattuk, vendégprofesszorként tanított az ELTE Folklore

Tanszékén. Korábbi tanulmányai és a nemzetközi meseenciklopédia általa javasolt „magyar címszavai” mellett fő művében, a most használatos új nemzetközi mesekatalógusban (*The Types of International Folktales*, 2004) ott található a magyar népmesekincs nemzetközileg hasznosítható része.

### **Zempléni András**

Egyike a külföldön legnagyobb hírnevű magyar etnológusoknak. 1956-ban, a forradalmat követően távozott Franciaországba, ott végezte egyetemi tanulmányait. Szakterülete Afrika etnológiája és az orvosi, pszichológiai etnológia lett. Igen sokat tett a magyar és a francia tudományos együttműködés érdekében, így az MTA és a Laboratoire d’Ethnologie et de Sociologie Comparative, valamint az ELTE Kulturális Antropológiai Szakcsoport és a Nanterre-i Egyetem Etnológia Tanszéke között intézményes kapcsolatok kialakításában. Oktatott az ELTE-n és a Pécsi Tudományegyetemen, kutatómunkát végzett a haza és a nemzettudat értelmezéséről, filmet készített az újratemetések szimbolikus jelentőségéről. Írásai az utóbbi években már magyarul is elérhetőek.

## **Külföld levelező tag**

### **Hajnal Jenő**

Zentán él, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet alapító igazgatója. Szakmai érdeklődése elsősorban a szövegtani vizsgálatok és a kisebbségkutatás területére terjednek ki. Jelentős tudományszervező tevékenységet fejt ki a vajdasági magyarok életében. Ő volt a fő szervezője 2007-ben az MTA Kisebbségkutató Intézete és a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet közös rendezésben tartott *Történelmi tudat – kulturális emlékezet* című monstre konferenciának, melynek impozáns tanulmánykötete tavaly jelent meg.

### **Papp Árpád**

A Szabadkán élő néprajzkutató a vajdasági magyar néprajzi tevékenység egyik legfőbb szervezője, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság és a szabadkai Város Múzeum keretében számos konferencia és kutatás szervezője, kötetek megjelentetője. Ő szervezte meg és irányította a *Vajdasági magyar néprajzi atlasz* munkálatait, a megjelentetés biztosításában is oroszlánrésze volt.

## Sebestyén Gyula-emlékérem

### *Csapai János*

A Magyarországi Tájházak Szövetségének javaslatára a Magyar Néprajzi Társaság 2009-ben a *Sebestyén Gyula-emlékéremet* Csapai Jánosnak, az öcsényi tájház megalapítójának ítélte. Csapai János a néprajzi gyűjtőmunkát még gyermekkorában, illetve középiskolás korában kezdte családi ereklyék összegyűjtésével. A helyi népi építészeti emlékek számító lakóházban fokozatosan jött létre az öcsényi tájház, amely ma a Dél-Dunántúli Régió egyik leggazdagabb gyűjteménye. Csapai János a település történetének, hagyományainak kutatásában meghatározó szerepet tölt be.

### *Csúszó Dezső*

A vajdasági szórványmagyarság néphagyományainak értékeit kutatja és őrzi elsősorban a szakrális emlékek terén. Mentőszakorvosként, mentőszolgálati igazgatóként dolgozik és áldozatos munkája mellett az 1990-es évek elejétől szisztematikus kutatómunkával tárja fel az útmenti szobrok, keresztek, kisémlékek néprajzi emlékanyagát, hitelesen dokumentálva. Őt kötete jelent már meg, amelyekben példaértékű részletességgel és alaposan közli gyűjtéseinek eredményeit. Számos vonatkozó néprajzi konferencián vett részt. Kutatásait, terepmunkáját önzetlenül, a vidéken élő magyarság, elsősorban a felnövekvő nemzedék ügyében, a magyar népi kultúra értékeiért elkötelezettként folytatja.

### *Erdélyi István*

Erdélyi István a történettudományok akadémiai doktora, a Magyar Néprajzi Társaság tagja 1954-től. Különböző néprajzi témákról tucatnyi műve jelent meg, legutóbb, 2008-ban, a pamíri expedícióról szóló könyvében adott közre néprajzi anyagot is. 1958 óta foglalkozik a magyar és az avar rovásírás kutatásával, ebből a tárgykörből eddig hat tanulmánya jelent meg Magyarországon, Oroszországon és Bulgáriában. Jelenleg, két erdélyi szakember bevonásával, a hun, az avar, a honfoglalás kori és a székely magyar rovásírás teljes tudományos katalógusának szerkesztésén dolgozik. Erdélyi István munkássága szorosan kötődik Sebestyén Gyulához, aki 1915-ben készítette el a magyar rovásírás emlékeiről összefoglaló művét.



*Paládi-Kovács Attila átadja Vass Erikának a Jankó János-díjat  
(Fotó: Hála József)*



*A Jankó János-díjban részesült Báti Anikó az előadását tartja  
(Fotó: Máté György)*

#### IV. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Amikor immár hatodik alkalommal állok Önök előtt, hogy számot adjak a Magyar Néprajzi Társaság elmúlt egy esztendejéről, nem könnyű visszatekin-  
tenem az elmúlt időszakra. A költségvetési beszámoló számszerű – és alapve-  
tően megnyugtató – adatain túl összességében azt kell mondanom, hogy fel-  
emelő pillanatok mellett nehéz döntések, váratlan támogatási lehetőségek és  
kényszerű megszorítások között, időnként nyílegyenesen előrehaladva, más-  
kor kétségek között hánykolódva végeztük dolgunkat. Egy esztendővel ez-  
előtt, bár nem könnyű évet mondhattunk már akkor sem magunk mögött,  
mégis stabilitásról, a megnehezedett körülmények ellenére biztos eredmé-  
nyekről beszélhettem. Ma a közvetlen környezetünk és a világ gondjai hatá-  
rozzák meg mindennapjainkat, a kultúra sok területe mellett a mindennapi élet  
finanszírozásának ellehetetlenülése kíséri és kísérti szervezetünk munkáját is.  
Csak bizakodni tudunk, hogy a sokszori megszorítások után marad még lehe-  
tőségünk és kitartásunk, erőnk kutatóként, muzeológusként, társadalmi szer-  
vezet önkéntes munkásaként tovább dolgozni, és folytatni mindazt, amit elő-  
deink százhusz esztendővel ezelőtt megálmodtak.

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt rövid áttekintést nyújtanék az elmúlt év legfontosabb eseményeiről,  
rendezvényeiről, szomorú kötelességemnek teszek eleget, amikor felidézem  
Társaságunk időközben elhunyt tagjainak neveit. Az elmúlt beszámolási idő-  
szak óta eltávoztak körünkől: Burány Béla, Dankó Imre, Gécz Lajos,  
Solymos Ede, Günter Wiegelmann, Sabján Tibor. Mindannyiuk emlékét meg-  
őrizzük. Kérem, adózzunk közgyűlésünkön emlékükné egyperces néma fel-  
állással!

Tisztelt Közgyűlés!

Az éves főtitkári beszámoló kialakult rendjének megfelelően először a szerve-  
zet működésével kapcsolatos adatokat ajánlom tagtársaim szíves figyelmébe.  
2008-ban a közgyűlést követően 5-en, 2009-ben idáig 7-en kérték felvételüket  
a Magyar Néprajzi Társaság soraiba, ketten döntöttek úgy, hogy kilépnek  
sorainkból. Az új belépők száma jelentős csökkenést mutat. Míg a korábbi  
időszakokban nagy számban léptek be egyetemi hallgatók – még tanulmánya-  
ik kezdetén, főként tanáraik biztatására is – sorainkba, ez a tendencia most  
sajnos nem figyelhető meg. Ezúton is kérem az egyetemeken, főiskolákon

oktató kollégáinkat, hogy szorgalmazzák tanítványaik belépését, hiszen a fiatalok nélkül a szervezetünk további megújítása, modernizálása elképzelhetetlen. 2008. december 31-én 1853 fő szerepelt a tagsági adatbázisban (2007-ben 1564 fő).

Társaságunk a 2008. évben a választmány által jóváhagyott program és költségvetés alapján folytatta tevékenységét. Ennek anyagi oldala a következőképpen alakult: tagdíjból származó bevételünk 2008-ban 749 ezer forint volt, míg 2007-ban 671 ezer forint. Közhasznú tevékenységből származó bevételünk 965 ezer forint (2007-ben 732 ezer forint). E növekvő arányú számok mellett összes bevételünk 2008-ban 8 442 000 forint. (2007-ben 13 226 000 forint). A negatív előjelű különbözet oka, hogy a nemzetiségi néprajzi kötetek kiadására az Oktatási és Kulturális Minisztériumtól elnyert támogatás (5 300 000 forint) bevételként még a 2007-es pénzügyi évben jelentkezett, ugyanakkor a hozzá kapcsolódó kifizetésekre már nagyobbrészt a 2008. évben került sor. Összes kiadásunk ezt a tételt is kalkulálva 12 547 000 forint (2007-ben 9 837 000 Ft). Jelentősen csökkentettük 2008-ban a személyi jellegű kifizetéseinket. Ez 2008-ban 2 866 000 forintot jelentett (2007-ben 3 460 000 forint volt), a csökkentéshez a forrást a társasági ügyintézőnk, Halák Emese foglalkoztatása révén elnyert, a Munkaügyi Központ Start kártyához kapcsolódó 800 000 forint értékű támogatása biztosította.

A Magyar Néprajzi Társaság bevételeihez nagymértékben hozzájárultak a pályázati úton elnyert támogatások. Ezek nagysága 2008-ban összesen 6 577 000 forintot tett ki. A Társaság anyagi stabilitásának megmaradásához elengedhetetlen volt az MTA által biztosított támogatás (1 147 000 forint működésre, és 1 200 000 forint az *Ethnographia* megjelentetésére), a Nemzeti Civil Alaptól elnyert forrás (1 100 000 forint), valamint az NKA támogatása (2 330 000 forint) és az OKM által biztosított forrás (a nemzetiségi kötetek mellett a miskolci és a 2009-es gödöllői konferenciához nyújtott támogatás). A személyi jövedelemadó 1 %-ából származó bevétel 213 480 forintra rúgott (2007-ben 175 000). Köszönjük a támogatást!

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy nem csak a gazdasági körülmények nehezédtek meg, hanem egyre inkább megszigorodnak a pályázati források elnyerésének és elszámolásának szakmai és pénzügyi szabályai. Sokkal kötöttebbek az elszámolás lehetőségei, és sokkal több adminisztrációt kíván a pályázati munka. A titkárság 2008. évi működését a rendkívül feszített tempó, az időnként egymásra torlódó pályázati elszámolások jellemezték. Nyilvánvaló, hogy nem kevés erőfeszítés és többletmunka volt szükséges ahhoz, hogy elszámolásaink elfogadásra kerüljenek, és ne késsünk le pályázati határidőkről. Egy tény, hogy a jövőben feltétlenül szükséges megteremteni az anyagi forrásokat a többletadminisztráció pontos elvégzéséhez. Az egy munkatárs 6 órás munkaideje még alkalmi kisegítőkkal sem elegendő a nyilvánvalóan növekvő feladatok ellátásához.

Bár a jogszabályok szerint az éves közgyűléshez kapcsolódó közhasznúsági beszámoló és a mérleg minden esetben az előző naptári évhez kapcsolódik, engedjék meg, hogy jelezzem, a 2008-ben eddig eltelt közel öt hónap gazdasági mérlege az általános nehézségek ellenére pozitív, a költségtakarékos gazdálkodás és az intenzív pályázati munka eredményeként a szervezetünk anyagi stabilitását jelzi: a folyószámlán 2009. május 15-én 1 580 247 Ft, a házi pénztárban (az április 30-i pénztárjelentés szerint) 41 785 forint, lekötött betétként pedig 4 357 614 Ft áll rendelkezésünkre. Az ez évi tagdíjbefizetések a következőképpen alakultak: 569 100 forint 2009. május 15-ig, a kiadványértékesítés bevétele pedig 252 800 forintot tett ki.

2008 folyamán négy választmányi ülést tartottunk (2008. 02. 21., 2008. 04. 24., 2008. 10. 15., 2008.12. 10.), és a korábbi években kialakult gyakorlatnak megfelelően igények szerinti, gyakori elnök-főtítkári konzultáció biztosította a folyamatos működés feltételeit. A szervezeti életben kisebb változásokra került sor, amely a szakosztályi tisztségviselőket érintette. A sajnálatosan korán elhunyt Bódi Zsuzsanna helyére Deáky Zita került a Nemzetiségi Szakosztály titkári posztjára, Juhász Katalin lemondását követően Gecse Annabella lett a Társadalomnéprajzi Szakosztály titkára. A Városnéprajzi Szakosztály élén Szabó Mátyás családi okokból történt visszavonulása után Bali János látta el a szakosztályelnöki teendőket.

A Társaság hivatali működéséhez szükséges feltételek a 2008-as évben rendezettek voltak, jelentősebb technikai fejlesztésre azonban források hiányában nem kerülhetett sor. Előzetesen tájékoztattott a Néprajzi Múzeum főigazgatója eredményes turisztikai fejlesztési pályázatukról, amely titkárságunk épületen belüli elhelyezkedését is módosítani fogja. Az MNT és a Néprajzi Múzeum nagy hagyományú kapcsolata és érvényben lévő együttműködési megállapodásunk elveinek megfelelően Fejős Zoltán főigazgató úr biztosította az MNT-t, hogy a továbbiakban is megoldja az intézmény a Társaság megfelelő elhelyezését.

A korábbi évek gyakorlatához igazodva rendszeresen frissítettük a honlapon található információkat. Azonban önkritikusan kell megjegyeznem, hogy a tájékoztatás elektronikus formáit középpontba helyező mai világban, az egyre növekvő igényeket figyelembe véve, minden erőfeszítésünk ellenére sem volt mindig elegendő energiánk a naprakész információk biztosítására. Néhány rajtunk kívülálló műszaki problémát leszámítva működött viszont tájékoztatásunk az elektronikus levelezés terén. Programjainkról rendszeresen küldtünk információt a [www.museum.hu](http://www.museum.hu) oldalra, ahol ezek az információk saját tagjainkon túl szélesebb közönséghez is eljutottak. A jövőre nézve e formák további bővülésével és bővítésével kell számolnunk. Ehhez kérjük tagtársaink segítő közreműködését, cím- és adatváltozásaik megadását, valamint azok levélbeli jelentkezését, akik számára nem elérhető az elektronikus kommunikációnk.



*Paládi-Kovács Attila emléklappal és virággal köszönti Györgyi Erzsébetet  
(Fotó: Hála József)*



*Paládi-Kovács Attila emléklappal és virággal köszönti Belényesy Mártát  
(Fotó: Bárh Dániel)*



Tisztelt Közgyűlés!

Szervezetünk életében 2008-ban számos, sok érdeklődőt vonzó esemény zajlott. Ezek közül már tavalyi főtitkári beszámolómban is említést tettem jó néhány, év eleji rendezvényről, Keszi Kovács László köszöntéséről és filmes életművének DVD-n történt kiadásáról, a Szegeden és Domaszéken megrendezett, a falusi közösségek életének változásait elemző Néprajzi Szemináriumról. A sor folytatódott a *Néprajz az iskolában* címmel 2008 márciusában, majd az év novemberében megszervezett következő egynapos konferenciával. Ez a kétszeri napirendre tűzés is jelzi, hogy szervezetünk megújulásának folytatódnia és kiterjednie szükséges, és sokkal erőteljesebben kell figyelnie a társadalomban zajló folyamatokra. Nem maradhatunk és lehetünk kizárólag kutatók, reagálnunk kell az oktatás felől érkező igényekre, sőt, magunknak is kezdeményezően kell fellépnünk az oktatás felé magánemberként és szervezetként egyaránt.

A Szekszárdon 2008. április 24–26. között társszervezőkkel megtartott nagy sikerű jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti konferencia érdeklődési és együttműködői körünk további szélesedését jelzi. Öröm, hogy a konferencián elhangzott előadások tanulmánnyá formált változatai igényes kiállítású kötetben idén tavaszra megjelenhettek, és azt könyvbemutatón (2009. április 24-én) adhattuk közre az érdeklődőknek.

2008-ban újításaink sorában kiemelt szerepet kapott egy új rendezvény. Az Ünnepi Könyvhéthez kapcsolódóan rendeztük meg az első néprajzi és kulturális antropológiai Könyvbörzét. Célunk a hazai szakmai közélet kommunikációjának segítését, tudományunk eredményeinek minél szélesebb körben való megismertetését szolgáló fórum létrehozása volt. Évi rendszerességgel kívántuk megteremteni a lehetőséget arra, hogy a hazai néprajz és kulturális antropológia kiadványai egy helyen, egy időben, nagy kedvezményekkel mindenki számára áttekinthetőek, elérhetőek és megvásárolhatóak legyenek. A Könyvbörze fontosságát és szükségességét mutatja a szakmán belüli pozitív visszajelzések nagy száma, az anyagi siker a résztvevő, kiadványokat árusító intézmények és szervezetek számára, és az év során jelentkező nagyfokú érdeklődés mind a kiadók (múzeumok, intézetek, egyetemi tanszékek stb.) mind (a jövőbeni) vásárlók részéről. 2009-ben folytatása következik...

Örömteli tény, hogy 2008. október 17-én Kanadában a FIAMP 2008, a múzeumi audiovizuális világfesztivál díjkiosztóján a nemzetközi zsűri különdíjjal ismerte el a *Keszi Kovács – Mozogépek* című, Keszi Kovács László filmjeit DVD-n közreadó válogatást (Tari János–Krámos Zsolt–Szabó Gyula).

Már a 2008-as év második felében megkezdtük az előkészítést a 10. Finn–Magyar Néprajzi Szemináriumnak. Ennek magyar címe: *Sztereotípiák egykor és ma – néprajzi, antropológiai megközelítések*. A rendezvényre 2009. augusztus 31.–szeptember 4. között Dobogókőn kerül sor. Az előkészítés során bekértük a

magyar és finn jelentkezők előadásainak a címét, szinopszisát, és összeállt a program. Célunk, hogy a hazai előadók között elsősorban azok a fiatal kutatók kapjanak lehetőséget, akik izgalmas témát választva fontos, a szaktudomány fejlődéséhez hozzájáruló előadásokat tartanak meg, és ez segíti szakmai továbbfejlődésüket is. A rendezvény az MNT, a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közös szervezésében valósul meg, már eddig is sikerült támogatást biztosítani a költségek részbeni fedezésére az MTA-tól és a Nemzeti Kulturális Alaptól.

A beszámolási időszakba átnyúló programok közül kiemelésre érdemes a 2009. február 18–20. között Gödöllőn, *A cigány kultúra néprajzi és történeti kutatása a Kárpát-medencében* címmel Bódi Zsuzsanna emlékére megtartott konferencia. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium 1 millió forintos összegű támogatása tette lehetővé a Gödöllői Egyetemmel együttműködve a Nemzeti Szakosztály által kezdeményezett tanácskozás megrendezését, amelynek fővédnöke Hiller István oktatási és kulturális miniszter volt. A háromnapos tanácskozáson hazai és határon túli roma és nem roma kutatók, történészek, néprajzosok, szociológusok előadásai hangzottak el, élénk szakmai vita bontakozott ki a cigány kultúra mai állapotáról. A rendezvényhez kiválóan kapcsolódott a Györffy István Néprajzi Egyesület által erre az alkalomra megjelentetett forráskiadvány, Augustini ab Hortis Sámuel *A Cigányok Magyarországon...* című, 1775-ös munkájának magyarra fordított változata.

Jelentősebb szakosztályi programjaink 2008-ban, illetve a beszámolási időszakban a következők voltak:

- 2008. május 30. *A Makó néprajza*-kötet bemutatója (Folklór Szakosztály és Társadalomnéprajzi Szakosztály).
- 2008. június 25. Korompay Bertalan születésének századik évfordulója (Folklór Szakosztály).
- 2008. november 7. Szent Márton-konferencia, Esztergom (Anyagi Kultúra Szakosztály).
- 2008. november 26. Néphit, vallás és vallásos folklór Gyimesben. A PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék kutatási beszámolója (Folklór Szakosztály).
- 2008. november 27. Jubileumi Martin György-ülésszak (Népzenei és Néptánc Szakosztály).
- 2008. november 27. Az állami lakásépítkezések egy példája: az OTI-telep (Városnéprajzi Szakosztály).
- 2008. december 8. Mándics Mihályt és Kishegyi Simont köszöntő ülés Baján (Nemzetiségi Szakosztály).
- 2008. december 10. Portéfilm Boross Mariettáról (Nemzetiségi Szakosztály, Film- és Fényképészeti Szakosztály).
- 2009. március 17. Vargyas Lajos-emlékülés, Budapest.
- 2009. március 26. Morvay Péter-emlékülés a Magyar Művelődési Intézzel és a Honismereti Szövetséggel közösen.
- 2009. május 12. Az Etnológiai Szakosztály felolvasóülése.

## Tisztelt Közgyűlés!

Az alábbiakban társasági kiadványaink 2008-as megjelenéséről kívánok rövid összefoglalást adni.

A Magyar Tudományos Akadémia támogatása tette lehetővé 2008 folyamán központi folyóiratunk, az *Ethnographia* megjelentetését. Míg az elmúlt évek beszámolóinak visszatérő eleme volt a folyóirat elmaradásának felszámolási igénye, most ennek megtörténtéről adhatok számot: megjelent a 2008/1-es, a 2008/2–3-as és a 2008/4-es szám. Ehhez ugyan egy összevont füzet kiadására is rákényszerült a felelős szerkesztő, mégis reményt kelt a tény, hogy nem több év elmaradását toljuk magunk előtt. Az évi négy füzet, a színes borító többlet anyagi terhet is hozott, ennek forrását azonban az előfizetések növelésével kívánjuk biztosítani.

Az elmúlt esztendőben örömdetesen kibővült a *Néprajzi Hírek* szerkesztői gárdája. Hála József mellett Bárh Dániel és Máté György gondozták a folyóiratot, ami nagyban segített a *Hírek* felfrissítésében, az eseményekhez közelebbi megjelentetéséhez. Az NKA Népművészeti Kollégiuma pályázataink nyomán évek óta biztosította a nyomdai költségeket a megjelentetéshez, amivel a kiadási költségek túlnyomó részét fedezhettük. Örömdetes, és az utóbbi esztendőre is jellemző tény, hogy az MNT saját költségvetéséből biztosította a nem kis anyagi teherrel járó postázást, amellyel minden fizető tagunkhoz eljuttathattuk a folyóiratot. 2008-ban az NKA meghívásos pályázati körébe bekerülve nagyobb lehet a garancia a támogatás fennmaradására. A periodika pályázati feltételei azonban megszigorodtak: a továbbiakban nem lehet összevont lapszámokat kiadni, minimálisan évi négy füzet kiadása kötelező, ami viszont várhatóan a postázási költségek további növekedésével jár majd. (A megjelent kötetek: 2008/1., 2008/2. és 2008/3–4. számok, és rövidesen elkészül a 2009/1. szám is.)

2008-ban új sorozata indult a Magyar Néprajzi Társaságnak *Néprajzi Értekezések* címmel, melyben a legújabb néprajzi témájú doktori értekezéseket, fiatal kutatók nagyobb lélegzetű tanulmányait kívánjuk közreadni. A sorozat első kötete Bati Anikónak Cserépfalu táplálkozaskultúrájáról írott doktori disszertációja. (*Néprajzi Értekezések* 1. – Bati Anikó: *Régi és új elemek a cserépfalui konyhán*).

A kötet megjelentetéséhez szükséges anyagi források biztosítására jelentős számú előfizetőt gyűjtöttünk. Ezen túl a megjelentetést az MTA 400 000 forintos kiadványtámogatása, valamint Cserépfalu önkormányzatának támogatása tette lehetővé. A 2008 decemberében megjelent kötetet az Anyagi Kultúra Szakosztály ülésén külön program keretében mutattuk be. Reméljük, a sorozat folytatódik az új ciklus alatt is, és számos fiatal kutató számára biztosít első komoly tudományos munkája számára megjelenési lehetőséget.



*A közgyűlés résztvevői*  
(Fotó: Hála József)



*A közgyűlés résztvevői*  
(Fotó: Hála József)

A Nemzetiségi Szakosztály keretében 1975 óta 13 nyelven megjelenő nemzetiségi néprajzi kiadványsorozat megjelentetése az OKM támogatásának köszönhetően tovább folytatódhatott 2008-ban is. A kötetek gondozásában a szerkesztők mellett továbbra is igen sokrétű feladat hárult az MNT titkárságára. Jelentős többletterhet jelentett 2008-ban a pályázati elszámolással, a beszámolók készítésével járó, rendkívül rövid idő alatt ellátandó feladat. Már a 2009-es évet érintő gond, hogy Eperjessy Ernő lemondott több évtizedes, nagy felelősséggel járó sorozatszerkesztői posztjáról. A következő ciklusban, lehetőleg mielőbb szükséges gondoskodni a hozzá hasonlóan széles látókörű, valamennyi nemzetiség ügyében kellő tájékozottsággal és kapcsolatrendszerrel rendelkező utódja megtalálásáról. A megjelent kötetek a következők voltak: *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből* 6. (2007); *A magyarországi németek néprajza* 23. (2006); *A magyarországi horvátok néprajza* 13. (2008). Nyomdában van már a *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából* 7.

Tisztelt Közgyűlés!

2008-as főtitkári beszámolómm végén azt a reményemet fejeztem ki, hogy új kezdeményezéseink tartós sikeréről adhatok számot 2009-ben. Úgy vélem, hogy visszatekintve immár nem csak az elmúlt egy esztendőre, hanem az elmúlt két ciklusban főtitkárként, azt megelőzően pedig három ciklusban titkárként eltöltött hivatali időmre, egy hagyományaihoz ragaszkodó, ugyanakkor törekvéseiben, céljaiban és eszközeiben rendre megújulni kívánó szervezet működésének lehettem részese. Számos kezdeményezésünket sikerként, akár szakmai életpályám kiemelkedő eseményeként könyvelhetem el személy szerint is. Ugyanakkor azt is meg kell fogalmaznom, hogy sok mindent tettünk, de minden bizonnyal nem eleget, és nem mindig elég jól.

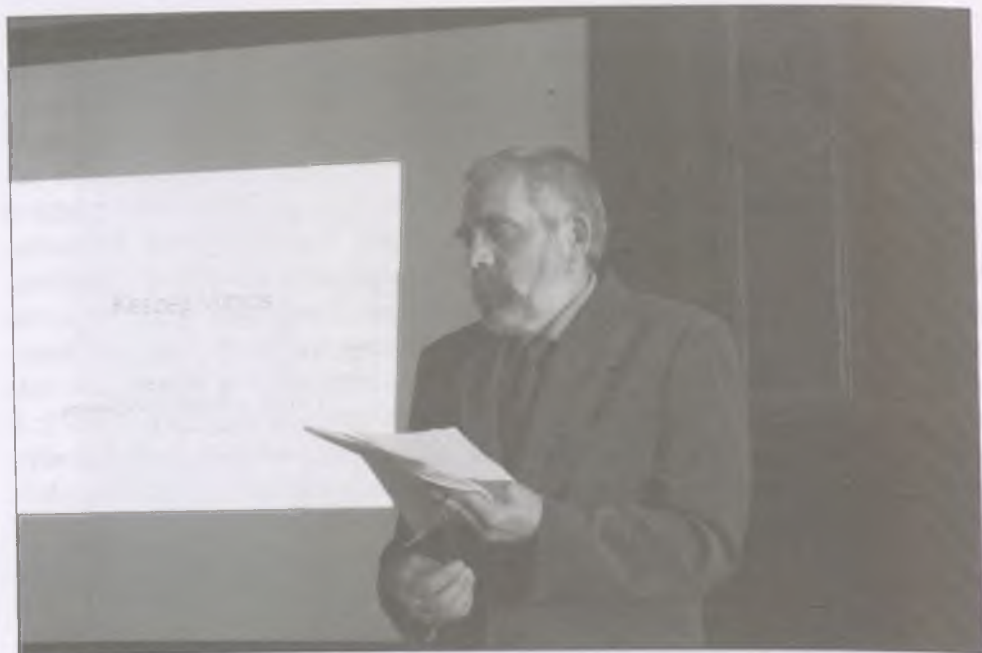
A jó kezdeményezések folytatását, lépéstartást és aktivitást tudomány- szakunk ezredfordulós átalakulási folyamatában, felelősséget, együttműködőkészséget, nyitottságot és elkötelezettséget kívánok utódaimnak a társaság minden egyes posztján.

Köszönöm tagtársaim 2008-ban is irántam tanúsított megtisztelő bizalmát, amellyel hat esztendő alatt főtitkári tisztemben és munkámban támogattak Köszönetemet fejezem ki minden tagtársamnak, a Társaság elnökének, titkárainak, pénztárosának, ügyviteli munkatársainak, mindazoknak, akik a különböző programok, rendezvények szervezőiként segítették a Társaság munkáját. Kérem tagtársaimat, hogy a továbbiakban, a tisztújítást követően újonnan bizalmat kapó tagtársaimat is segítsék, biztosítva ezzel is a 120 esztendő, ám örökifjú Magyar Néprajzi Társaság tevékenységét.

Kérem jelentésem elfogadását!

Budapest, 2009. május 28.

BERECZKI IBOLYA  
Főtitkár



*A Györffy István- emlékéremmel kitüntetett Keszeg Vilmos az előadását tartja  
(Fotó: Máté György)*



*Bodó Sándor, az új elnök megköszöni a tagság bizalmát  
(Fotó: Máté György)*

## V.

## A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2008. évről Tartalmi beszámoló

A Magyar Néprajzi Társaság 2008-ban alapszabályának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

A Társaság működését a Nemzeti Civil Alap, a Magyar Tudományos Akadémia (2 447 000 Ft), az Oktatási és Kulturális Minisztérium (1 000 000 Ft), a Nemzeti Kulturális Alap (2 330 000 Ft), és a Fővárosi Munkaügyi Központ (800 000 Ft) által támogatott pályázatok révén elnyert anyagi források segítették.

Bevételeinket növelték a befizetett tagdíjak (749 000 Ft), valamint a kiadványértékesítésből befolyt összeg (965 000 Ft). A személyi jövedelemadó 1 %-ából származó bevétel 213 480 forint volt 2008-ban. A Társaság vezetése a bevételek növelése mellett a költségsökkentő intézkedések révén tudta biztosítani a szervezet stabil működését.

Szervezetünk a tárgyidőszakban 1 fő munkavállalót foglalkoztatott. A részére kifizetett bérköltség 1 180 000 Ft volt. Megbízási szerződéssel többen is végeztek tevékenységet, részükre 939 000 Ft került kifizetésre. A teljes foglalkoztatás után megfizetett járulékok összege 376 000 Ft volt.

A Társaság 2008-ben is folytatta kiadványainak megjelentetését: az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* utolérte a korábban felhalmozott lemaradását. Folytatódott a nemzetiségi kötetek megjelentetése.

A Társaság új kiadványsorozatot indított el *Néprajzi Értekezések* címmel, az első megjelent kötete Báti Anikó *Régi és új elemek a cserépfalui konyhán* című műve.

A Társaság 2008-ben is számos szakosztályi és plenáris ülést, konferenciát szervezett, rendezett meg. Az év kiemelt rendezvényei voltak a Néprajzi Szeminárium Szeged–Domaszéken, a Néprajz az oktatásban-konferenciasorozat, valamint a néprajzi Könyvbörze.

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el. A számviteli beszámoló a szervezet gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi és jövedelmezősége helyzetéről megbízható és valós képet mutat.

A teljes közhasznúsági jelentés Társaságunk honlapján olvasható.

Tisztelt Közgyűlés!

Megköszönve három éves bizalmukat, kérem a beszámoló elfogadását!

Budapest, 2009. május 28.

SÁRI ZSOLT  
pénztáros

## VI.

**A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése  
a Magyar Néprajzi Társaság 121. közgyűlésének**

Alulírottak, mint a Magyar Néprajzi Társaság 118. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2009. május 28.

**BALÁZS GYÖRGY**  
számvizsgáló

**PÁLL ISTVÁN**  
számvizsgáló

**FÜZES ENDRE**  
számvizsgáló

\* \* \* \* \*



## KUTATÁSOK

### Újabb 240 nap terepen

#### Beszámoló a „Jankó János nyomában – A Balaton az ezredfordulón” című kutatási programról

A Balaton-mellék átfogó néprajzi jelenkutatásának gondolata 2002-ben merült fel először az MTA VEAB Néprajzi Munkabizottságában – Jankó János balatoni tárgyú monográfiája megjelenésének századik évfordulója kapcsán. A *Balaton-melléki lakosság néprajza*, amely 1902-ben látott napvilágot, annak a részleteiben számtalanszor felülvizsgált, ám egészében mégis etalonnak tekintett Jankó-életműnek a része, amely nem csak „összeegyeztethetetlen vagy nehezen összeegyeztethető szemléleti és módszertani alapelvek egyeztetetőségének illúzióját örökölt ránk”,<sup>1</sup> de a megismételhetetlenség nyomasztó terhét is. Az életmű „korrigálása”,<sup>2</sup> amely Jankó utódainak osztályrészül jutott, a Balaton térsége esetében sajátos elméleti és módszertani kérdéseket vetett föl. Az előtanulmányok megkezdése, az elméleti keretek pontosítását szolgáló viták lefolytatása után 2003-ra a tervezett kutatás főbb irányai a következőképpen tisztultak le.

Földrajzi értelemben a kutatásnak részben Jankó nyomában kell járnia, részben le kell térnie az általa követett, de már a terepmunka első szakaszában problematikusnak talált útról. Jankó ötven, 1890-ben vízjoggal rendelkező községet jelölt ki kutatópontként, amelyből az új kutatási tervbe harminchármat vettünk föl, illetve a közigazgatási változások miatt szükségessé vált néhány – Jankó terepmunkája óta keletkezett – település bevonása is. Így a tervezett kutatópontok száma összesen 40 lett.<sup>3</sup>

Tartalmi értelemben az új kutatás Jankó János szellemi nyomdokain halad, azaz nem monográfiája szerkezetét és az általa vizsgált témákat kívánja leképezni, hanem az általa feltett kérdést ismétli meg százöt esztendő elteltével. A

<sup>1</sup> Szilágyi Miklós: Jankó János, a muzeológus. *Néprajzi Hírek* 1993. 1–2. 21–25.

<sup>2</sup> „Olyan hatalmas életművet hagyott maga után, amely ma is él, amelyet csak korrigálunk, de 100 év néprajzi tapasztalatával, kitágult világával a hátunk mögött sem tudunk és merünk megismételni.” Petánovics Katalin: Jankó János és a Balaton környékének néprajza. In Bíró Péter (szerk.): *100 éves a Balatonkutatás*. Tihany, 1991. 141–153.

<sup>3</sup> A Balaton településhálózata az eltelt 110 esztendőben több jelentős változáson esett át. Az üdülőtelepek fejlődése és egyes politikai döntések következtében 1890 óta 19 község veszttette el vízparti területeit, és 7 új, közigazgatásilag önálló település keletkezett. A kutatópontok közé fölvtük az összes jelenleg vízparttal rendelkező várost és községet, miközben – kontrolltelepülésként – az időközben háttértelepüléssé vált, de Jankó idejében még Balaton-partinak számító községek közül bevontuk a vizsgálatba Lovast, Balatonendrédet és Balatonfőkajárt.

kérdésre, hogy mely sajátos mintázat jellemzi a Balaton-parti állandó és ideiglenes lakosság életvitelét, tárgyi és szellemi kultúráját az ezredfordulón, a jelenkorkutatás és -dokumentálás változatos eszköztárával kívántunk választ adni a következő résztémákon keresztül:

- társadalmi mobilitás;
- helybéliek és idegenek;
- településszerkezet: bel- és külterületi birtokhasználat, helynevek;
- építkezés, lakáskultúra;
- közösségszervező, identitásképző és idegenforgalmi funkciójú programok.

Jankó János sokoldalú érdeklődése és rendkívüli munkabírása hiányában az adatgyűjtés munkáját kutatócsoportnak kell végeznie, amelyet a MTA VEAB Néprajzi Munkabizottsága keretei között hozunk létre – elsősorban a térségben elismeretekkel rendelkező néprajzkutatókból és néprajzos muzeológusokból.

Mivel éppen a kutatásba bevonni kívánt part menti sávra – részben Jankó tudománytörténeti örökségének, részben a „*lestrandolt tradícióra*”<sup>4</sup> vonatkozó téveszméknek a következtében – igen kevésbé irányult a társadalomkutatók figyelme a 20. században, a jelenre irányuló kérdésfeltevéseinket minden esetben indokoltnak tűnik az elmúlt évtizedekre kiterjedő történeti adatgyűjtéssel kiegészíteni, illetve kombinálni.

A kutatás első szakaszának célja a minél szélesebb körű adatgyűjtés és dokumentálás, a Balaton ezredfordulós jelenségeinek rögzítése későbbi vizsgálatok számára

2004-ben a fenti elvek alapján kezdtük meg a munkát, és a kutatócsoport toborzását. Főként ez utóbbi területen elképzeléseinket több ízben jelentősen felülírta a valóság. A tó somogyi partszakaszán „illetékes” Somogy megyei múzeum nem kívánt részt venni a vállalkozásban, több – a terepen, illetve egy-egy résztémában jártas – szakember pedig különböző okok miatt nem tudott csatlakozni a kutatócsoporthoz. A már többször véglegesnek látszó csapat összetétele – részben a konkrét lehetőségek és feltételek változása, részben egyéb (személyes) okok miatt – szinte évente változott, sőt, az egyes települések terepmunka-előkészítésében felelős kutatók körében is többször állt be változás. Mindez természetesen magával hozta az előzetesen átgondolt tematika és módszertan többszöri módosításának kényszerét. A 2004 és 2008 között folyó adatgyűjtési munkában, amelyet 2005 és 2008 között az OTKA pénzügyi támogatásával végezhattünk, a következő kutatók és néprajz szakos egyetemi hallgatók vettek részt folyamatosan vagy időszakosan: Gráfik Imre; Mikešy Gábor (Földmérési és Távérzékelési Intézet, Budapest); Gyanó Szilvia (Balatoni Mú-

<sup>4</sup> A kifejezés a fürdőéletnek a polgárosulás irányába ható tényezőit sűríti, amely a népi kultúra szempontjából végzetesnek tűnt, és eleve feleslegesnek tétélezett fel bármiféle etnográfiai jellegű kutatást. Nyék Sándor (szerk.): *Balatoni népdalok*. Veszprém, 1982.

zeum, Keszthely); Vidák Tünde (Marcali Városi Múzeum); Mészáros Veronika, Schleicher Vera (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém); Kemény Márton (Néprajzi Múzeum, Budapest); Füreder Balázs (Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár); Márkusné Vörös Hajnalka (Veszprém Megyei Levéltár); Domokos Mariann, Eleöd Ágnes, Kákonyi Anna, Nagy Kriszta (ELTE); Kirmer Anna, Szalóky Zsuzsa, Kabai Gergely (PTE); Szabados György (SZTE).

Az adatgyűjtés évi kettő-öt közös terepmunkán, és egyéni kutatások keretében történt. Bár teljességgel véletlen egybeesés, akár szimbolikusan is tekinthető, hogy összesen nagyjából éppen annyi időt, azaz 240 napot töltöttünk terepmunkán, mint 1893 és 1900 között szakaszosan Jankó János. Hasznosnak bizonyult az az előfeltevés, hogy a Jankó által száz évvel ezelőtt jelentős természet-, gazdaságföldrajzi és kulturális különbségekkel jellemzett északi és déli part községeinek vizsgálatára érdemes felváltva sort keríteni. A ma is meglévő, a mára eltűnt, illetve az újonnan keletkezett kulturális sajátosságok (pl. településszerkezet, orvhalászat intenzitása és megítélése, víz- és vízpart-használat stb.) termékenyítőleg hatottak a következő – ellenkező parti – terepmunka kérdésfeltevéseire.

Az adatgyűjtés állandó témái voltak lehetőség szerint minden egyes községben: *Alapkérdőív a település jelen társadalmi és gazdasági viszonyainak felmérésére*,<sup>5</sup> a művelődési és közösségi házak éves programkínálata, a jelenleg használatban lévő helynevek, a közepes és nagybani szőlészetek és borászatok. Ez utóbbi két téma adatgyűjtése befejezettnek tekinthető: a helynevek feldolgozása és összevetése Jankó János helynévgyűjtésével folyamatban van, akárcsak a jelenleg működő Balaton-parti szőlészetek gazdasági stratégiáinak, termékszerkezetének, családi munkamegosztásának (stb.) összehasonlító elemzése. Az alapkérdőív egy adatsorából (felekezeti viszonyok) önálló kutatási témává nőtte ki magát a nyaralóközönség „árnyékgyülekezeteinek” vizsgálata, a vallásgyakorlat jellegzetesen „balatoni” igényei, a történelmi egyházak erre adott válaszai, valamint a sajátos funkciójú fürdőtelepi kápolnák építéstörténete. A település adottságaitól és a terepmunka lehetőségeitől függően eltérő intenzitással feldolgozott, de mindenképpen a hangsúlyos témák között szerepelt a gasztronómia (csárdák, éttermek, büfék), a horgászat (horgászegyesüle-

<sup>5</sup> A 60 kérdésből álló kérdőívet a Jankó János által a kutatópontok jellemzésére használt összefoglaló demográfiai és településföldrajzi adatok mintájára állítottuk össze, kiegészítve az elmúlt tizenegy évtizedben fontossá vált kérdések megközelítésére alkalmas adatokkal (pl. külföldi ingatlanulajdonosok száma, nyaralóépületek száma, strandok száma stb.), valamint az infrastruktúra fejlettségét, a polgárosultság fokát jellemző mutatókkal (pl. regisztrált vállalkozók száma, civil szervezetek száma stb.). Az alapkérdőívek kitöltése eltérő minőségű – az önkormányzati tisztviselők és az egyházak helyi képviselőinek segítőkész, közömbös, illetve egy-egy esetben kifejezetten ellenséges hozzáállásának következtében. A hiányzó adatok természetesen pótolhatók KSH-forrásokból, ám így éppen a fontos háttérinformációk, magyarázatok vesznek el.

tek, horgásztanyák), a hagyományörzés és hagyományteremtés irányjai (gyűjtemények, múzeumok, tájházak), a fürdőegyesületek szerepe és a magánházakban történő szobakiadás. Emellett a kutatópont történeti adottságainak megfelelően a különböző helyszíneken más-más témák kerültek előtérbe (pl. egyes települések, településrészek közötti konfliktusok; egy-egy civil vagy sportegyesület szerepe a közösség-szervezésben és identitásformálásban; egy-egy nagyobb állami/SZOT üdülő szerepe a település életében stb.). Az elkészített interjúkban lehetőség szerint igyekeztünk a család- és élettörténet fontosabb mozzanataira kitérni, s így az általánosító észrevételek helyett a személyes példák számát növelni.

Az irányított, illetve kötetlen interjúkészítésből nyert adatok mellett a kutatás eredményeinek gerincét a képi információk alkotják. Ezek kisebb része helyben digitalizált archivált kép vagy dokumentum (pl. családi fotó, fénykép-album, személyes dokumentum), nagyobb része dokumentálási céllal készített digitális fotó. A fotódokumentáció részben követi a fent említett tematikát, részben azonban független azoktól, amennyiben köztetek, strandok, kikötők, szőlőhegyek, településrészek (stb.) mind teljesebb dokumentációjára törekszik abban az esetben is, ha e látványokhoz a helyszín megjelölésén kívül jelen kutatás nem tudott további, elemző jellegű információt fűzni.

A terepmunka során rögzített és feldolgozott adatok tehát többféle típusba sorolhatók, amelyeket az e célból kifejlesztett, interneten keresztül (titkosított úton) elérhető ún. projektkezelő adatbázisban<sup>6</sup> rögzítettünk. Az adatbázis Képtára a reprodukciós eljárással készült, illetve eredeti digitális fényképeket, a Téka az egyéb dokumentumokat (legépelte interjúk, hanganyagok, feljegyzések, szkennelt dokumentumok) tartalmazza, míg a felkészülés és a terepmunka során használt helytörténeti munkák bibliográfiai tételeit az Irodalom adatbázisban rögzítjük.<sup>7</sup> A három különböző adatbázist a közös tárgyszórendszer kapcsolja össze, és teszi egységes szempontok szerint kereshetővé. Bár az eredeti cél az adatbázis mielőbbi nyilvánosságra hozatala volt, ennek módszerét, tekintettel – a jelenkutatásban mindig kényes kérdésként jelentkező – személyiségi jogi problémákra, még finomítani kell (pl. csökkentett tartalmú adatlapok). Az adatbázis jelenleg a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum szerverén található, mert a kutatás és az OTKA-pályázat háttérintézményeül szolgáló VEAB, a Magyar Tudományos Akadémia regionális bázisa, nem tudja vállalni sem tárolását, sem karbantartását. Egyelőre nem megoldott a több témát felölelő és minden vizsgált községből szisztematikusan begyűjtött turisztikai reklám- és szóróanyag, valamint az egyéb dokumentumok (pl. községtérképek, plakátok, CD-k stb.) hosszú távú tárolása sem. Ezek elhelyezését, akárcsak a hely-

<sup>6</sup> Speciálisan e kutatás szempontjai szerint kifejlesztett, de bármilyen más projekt igényeinek megfelelően átalakítható nyílt forráskódú, webes adatbázis.

<sup>7</sup> Jelenleg a terepmunka során rögzített adatok felét tartalmazza az adatbázis, így a Képtár tartalma 3500, a Tékaé 240, az Irodalomé pedig 350 tétel.

színen beszerzett, és általában nehezen hozzáférhető<sup>8</sup> helytörténeti tárgyú kötetekét, ismeretterjesztő füzetekét célszerű volna a Balaton kultúrtörténetének tanulmányozásában hosszú távon elkötelezett muzeális intézményben megoldani, ám e pillanatban ilyen nem létezik.

Ha a kutatás jelenlegi mérlegét kívánjuk megvonni, egyfelől látnunk kell azt a problémát, amely egészen különböző érdeklődésű és felkészültségű kutatók szubjektív adatgyűjtési technikái nyomán keletkezett heterogén adathalmaz jövőbeni feldolgozásából adódhat. Az adatgyűjtésnek ezt a (pozitívumként is felfogható) sokféle irányát kívánta fegyelmezni az Alapkérdőív, a rendszeres csoportkonzultációk során egyeztetett szempontok rendszere, valamint a különböző témákban összeállított kérdőívek. Másfelől nyugtáznunk kell az eredeti célok maradéktalan megvalósulást: újra fölvevük annak a kutatásnak a fonálát, amely a Jankó-monográfia megjelenése utáni évtizedekben elveszni látszott, és újabb – régészekről kölcsönzött kifejezéssel – kutatóárkot nyitottunk a Balaton térségében. Tekintettel a települések nagy számára, a „felderítésükre” szánt idő és energia éppen erre volt elegendő: látlelet készítésére, a releváns kérdések és problémák megfogalmazására, egyes témák és területek hiteles dokumentálására. Határozott körvonalat nyertek konkrét kutatási témák, amelyek részben már a jelenlegi adatok alapján, részben egy újabb kutatás keretében feltétlenül alaposabb elemzésre érdemesek.<sup>9</sup> Természetesen a terepmunka a maga dinamikus és sok véletlenszerű elemet hordozó természetének megfelelően nem volt egyformán sikeres minden egyes településen vagy fürdőtelepen. A váratlan sikerek és kudarcok egyaránt annak a nyitott terepmunkának a következményei, amelyek hosszú távon talán segítenek elkerülni azokat a tévedéseket és pontatlanságokat, amelyeket a Jankó-monográfia zárt és merev Balaton-koncepciója hagyományozott az utókorra.

SCHLEICHER VERA

<sup>8</sup> Sok más településhez hasonlóan a Balaton-parti községek helytörténeti kutatása csak a rendszerváltás utáni lázban, sőt, többnyire csak a 2000-es években kezdődött meg. Az önkormányzati, illetve magánkiadású kötetek tapasztalataink szerint nem jutnak el sem a megyei, sem az országos gyűjtőkörű könyvtárakba. Létezésükre, beszerzési lehetőségeikre sokszor csak hosszas nyomozómunka derített fényt.

<sup>9</sup> Egyes részeredményeket már a terepmunkák időszakában igyekeztünk közreadni publikáció, konferencia-előadás, illetve kiállítás formájában. Pl. Füreder Balázs: A Balaton gasztronómiája az ezredfordulón (Pannon Tudományos Nap, Nagykanizsa, 2008. október 15.); Gráfik Imre: Kék nefelejcs... – Zenés szórakozás Balatonalmádiban az 1940-es években (*Új Almádi Újság* XX.); Gyanó Szilvia: A balatongyöröki plébánia története (*Zalai Múzeumok* 16. 2007); Schleicher Vera: Nyaraló hívek, hívő nyaralók (*Népi vallásosság a Kárpát-medencében* 7.); Víziszony és vízimádat. 19–20. századi Balaton-értelmezések (*A víz kultúrája*, MTA, 2008. november 4.); Zsákmány. Tárgyak és vágyak a Balatonon (kiállítás a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban, 2007) stb.

## TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

### Széljegyzetek a közösségről\*

„A közösség szerepének átalakulása a 20. századi népi társadalomban” olyan téma, amelynél időszerűbbet manapság keresve sem lehetne találni. Egyén és közösség, individualizmus és kollektivizmus dichotómiája persze túlterjed a 20. századon és az ún. népi társadalom keretein. Tudjuk jól, hogy a rendi társadalom alapegységei a nemzetségeknek, a háznépeknek a leszármazással kijelölt központi figurái a „személyek”, a feudális összeírások nemesi családfői, s az adózó nép háztartásfői voltak.

A háztartásfővel egy kenyéren élő háznép bármely tagja jogilag sem lehetett egyszerűen egy független, másik személy, hanem a központi személy felesége vagy özvegye, annak fia, lánya, unokája, a háztartásban az ő „kenyerén élő” rokon vagy cseléd, szolga. Az összeírók a családtagoknak többnyire a nevére sem voltak kíváncsiak, ezért csupán családi státusuk, nemük, koruk, létszámuk került az írásokba. Ez a szemlélet az összeírások, az 1870 előtti népszámlálások felvételtechnikai eszközében, az ún. *lajstromban*, a háztartások összeíró ívében öltött testet. II. József idején az első népszámlálás alkalmával (1784–86) még a familiák számát is kimutatták. Az egyén mint alapegység a népszámlálásokban csak az egyéni *számlálólapok* bevezetésével került a helyére. Ez Magyarországon az 1880-as népszámlálás alkalmával történt meg. Európa-szerte akkor terjedt el az egyéni lap a pesti (1869), majd a szentpétervári Nemzetközi Statisztikai Kongresszus határozatának, ajánlásának köszönhetően.<sup>1</sup>

Fontos szempont tehát az egyén és közösség kapcsolatának, az egyszer megélhető élet vezérlő elveinek tisztázása a népi társadalomhoz kapcsolódva. Az egyén ott sem közvetlenül tartozik a társadalom valamely osztályához, szerkezeti egységéhez, hanem valamely kisebb közösség, csoport tagjaként kötődik hozzá. Az ún. *népi közösségek* formái általában igen régiiek, sok nemzedéken át hagyományozódó struktúrák, amelyekbe az egyén beleszületik, majd belenevelődik, s a melyekben egész életét leélheti. A közösség által hagyományozott, elfogadott viselkedési normák elég pontosan kijelölik az egyén mozgáslehetőségének kereteit. Egyéni életutak, paraszti önvallomások, önéletrajzok sokasága igazolja a népi közösségek szigorú normavédő szerepét.

\* Elhangzott a 2008. április 16–19-én Domaszéken megrendezett XVI. Néprajzi Szemináriumon. Ez eseményről Kiri Edit számolt be a *Néprajzi Hírek* 2008. 2. számának 33–36. oldalain.

<sup>1</sup> Tóth Z. 2000. 80.

A kis közösségek (a Redfield-i „little communities”), helyi társadalmak lehetőségeit a hagyományokon és a szokásjogon túlmenően és természetes módon mindig is behatárolta a fölöttük álló hatalom, az ország joggyakorlata. Magyarországon és Erdélyben a polgári korszak, a földmagántulajdon kialakulása és megszilárdulása önmagában még nem hatott a birtokközösségek ellenében. Hiszen 1853-ban az 1848-as áprilisi törvénykezést – nevezetesen az úrbérrendezést – véglegesítő császári pátens az addig elkülönített vagy azután elkülönítendő legelőket továbbra is osztatlanul hagyni rendelte. A volt jobbágyoknak járó szántókat, réteket, legelőket a parasztok közösségei osztatlanul kapták meg. Azt követően alakultak meg a volt úrbéres gazdák és zsellérek független, autonóm gazdasági szervezetei, az úrbéres és a zsellér legelőbirtokosságok. A szántóhatárt is közösen meghatározott rendben, két vagy három fordulóra osztva művelték, helyenként még a szántók évenkénti nyilas osztását is gyakorolták. Falujuk határát évente kijelölték a falu nagy ekéjével.<sup>2</sup>

Hasonló folyamat zajlott le az erdők birtoklásában is. 1853 után a földesurak és volt jobbágyaik erdeit elkülönítették, de a parasztok erdői, havasai osztatlan közös tulajdonban maradtak és a birtokosok tulajdonjogát – telkük nagyságának arányában – osztatlan eszmei hányad szerint írták be a telekkönyvbe. Ez volt a kiindulópontja az 1879. évi erdőtörvénynek és nyomában az erdőbirtokosságok megalakulásának (Balogh I. 1994. 27–31.).

Még nyilvánvalóbb volt a *falu* mint igazgatási és szabályozó *község* (communitas) és a szőlőbirtokosságból szerveződő *hegyközség* mint autonóm gazdasági társulás kettéválása. Utóbbiak életét az ún. „hegytörvény”-ek irányították, s a közhatósági szabályozást a birtokosok (köztük sok külső, extraneus bebíró) összességét képviselő közgyűlés gyakorolta. A faluhatár egyéb részein, a nyomásos, forduló rendszerben művelt szántóföldeken és a falu/város tulajdonában hagyott birtokrészekben továbbra is a település összletességét képviselő tanács, a communitas szabta meg a rendet.

A gazdasági irányítás és szervezés mindezen intézményeit – beleértve a faluközösség, a *communitas villae*, s a vele összefonódó nemesi közbirtokosság, továbbá a tőle elváló autonóm hegyközség és kertgazdaság, úrbéres közbirtokosság, majd erdő-, illetve legeltetési társulat, különféle nyájgazdaságok (közös *eszténák* és marhahízáló *göböök*) – történeti formáit, működési rendjét a *Magyar néprajz* című kézikönyv nyolcadik, *Társadalom* című kötetének egyik fejezete már összefoglalta.<sup>3</sup>

„A magyar *község*, amint azt már neve is sejteni engedi, eredetileg közösségben élőknek egyetemét képezte” – fogalmaz Tagányi a régi magyar községről.<sup>4</sup> A középkori, kora újkori községről szóló kézírata *A földközösség története Magyarországon* címen, eredetileg a *Magyar Gazdaságtörténeti Szem-*

<sup>2</sup> Kós K. 1977.

<sup>3</sup> Szilágyi M. 2000. 558–584.

<sup>4</sup> Tagányi K. 1957. 8.

leben publikált tanulmányával egy időben (1894) íródhatott. 1949-ben Molnár Erik saját marxista előszavával adta ki újra a földközösségről szóló dolgozatot. Marxot idézve hangsúlyozza, hogy a falusi földközösség „az egész közép-kor folyamán a népi szabadság és élet egyetlen tűzhelye volt” a feudális elnyomás alatt élő társadalomban. Ugyanott idézi Engels szavait is, aki *A család, a magántulajdon és az állam eredete* című munkájában a faluközösség demokratikus jellegét emelte ki.<sup>5</sup> Tagányi maga is hivatkozik a földközösség nyugat- és kelet-európai történeti formáit feltáró angol, német, francia és orosz szerzőkre, s cikke végén leszögezi, hogy „a földközösség e hazában még a honfoglalásnál is régebb intézmény”.<sup>6</sup>

A földközösség kommunisztikus eszméje később is fontos szerepet játszott a kollektivistá ideológiákban, különösen keleten és az ún. „szocialista világban”. A termelés és a fogyasztás közösségi szervezése bekerült a szocialista kollektivizmus gyakorlati célrendszerébe. Megvalósult kísérlete keleten a *kolhoz* (kollektívnoje hazjásztvo), Izraelben a *kibuc*. Maga a *népi demokrácia*, s a rendszer sokat emlegetett „népbarát” jellege is ebből az eszmeiségből táplálkozott.

Tagányi kortársa volt Ferdinand Tönnies, akinek 1887-ben megjelent *Közösség és társadalom* című könyve már megkülönböztette a természetes közösség (*Gemeinschaft*) és a művi, a mesterségesen létrehozott közösség (*Gesellschaft*) kategóriáját.<sup>7</sup> Az elsőben tisztán és intenzíven érvényesül az ember „szociális ösztöne”, a másodikban viszont társadalmi érdekek és célok kötik egymáshoz az egyéneket. Fél Edit értelmezése szerint a *Gemeinschaft*nak magyarul a 'természetes' vagy 'népi közösség' a megfelelője, a *Gesellschaft*nak pedig a 'szerkezet', a 'mesterséges közösség' az értelme.<sup>8</sup>

Komplex társadalmakban az integrálódás különböző szintjei, nemei, formái figyelhetők meg. Alapul szolgáló és viszonylag könnyen megragadható egység a *család*. Rá épülnek a vérségi alapon számon tartott közösségek, rokonsági szervezetek (több generációs nagy család, a família, szer, had, nemzetség). A történelem folyamán ezek a közösségek és a hozzájuk kapcsolódó vagyoni, termelési és fogyasztási közösségek (pl. nemzeti tulajdon, házközösség, földközösség) fokozatosan veszítettek jelentőségükből.

Azonban a közösségek nem csupán vérségi, rokonsági vagy fiktív rokonsági alapon szerveződnek. A társadalomszerveződés másik meghatározó rendező elve a területi. A ház- és udvarközösség, a szomszédság (utca- és határbeli), a falurészek, városrészek közössége (pl. székely *tűzesek*) vezet el a lokális társadalomhoz. Különbséget kell tennünk a faluközösség, a *helyi közösség* mint társadalmi egység és az azt vezető, képviselő *község* fogalma között. A

<sup>5</sup> Tagányi K. 1949. 10.

<sup>6</sup> Tagányi K. 1949. 68.

<sup>7</sup> Tönnies, F. 1983. 9–11.

<sup>8</sup> Fél E. 1948. 3.



francia közigazgatási terminológia szavai (*collectivité* és *communaute*) ezt a finom különbségtevést talán a magyar szavaknál is jobban kifejezik.<sup>9</sup> A területi elv a népi társadalomban falucsoportok, kisebb-nagyobb tájak (például sárköziek, kunságiak) közösségeit összefogó csoportokig érvényesül.

A harmadik fő rendezőelv az életkortól, társadalmi helyzettől, kollektív (közösségi) cselekménytől meghatározott csoportok létezését ismeri el. Nemek és korcsoportok, különböző cselekménytársulások, pozíció- és akciócsoportok sorolhatók a közösségeknek ezen kategóriájába. Ezeket a közösségi formákat a bennük összefogott egyének töltik meg tartalommal. Fél Edit „organikus struktúrák”-nak tekintette őket, szemben a kívülről szervezett, „organizált” formációkkal, melyeket kizárt a néprajz vizsgálódási köréből.<sup>10</sup> Ugyanott okkal szögezte le, hogy „a népi közösség számos apróbb-nagyobb társulási csoportból áll, tehát nem egyforma, egységes, arányosan tagolt valami.” Az utóbbi évtizedek néprajzi kutatása – mint ismeretes – már nem hártotta el az „organizált”, a kívülről szervezett közösségek bizonyos fajtáinak kutatását sem.

A hazai, s az európai paraszti közösségeket egyfelől a kulturális egységesség, másfelől a függőségek, eltérések szerinti finom tagozódás jellemezte. Ennek a két – egymást kiegészítő és egymásnak nem ellentmondó – jellemvonásnak köszönhető, hogy az említett közösségi formák tagjaik számára kielégítő, sőt, gazdag „társadalmi életet” nyújtottak. A népi közösségek mindenütt erősen hierarchikus felépítésűek. Szigorúan megtartott sorrendiség, alá- és fölérendeltség érvényesült bennük az élet minden területén, a családi étkezési szokásoktól a köszönési illemszabályokig. (Egalitáriánus, tagjaikat egyenlősítő közösségek szabályai éppen ezek ellensúlyozására hivatottak.)

Itt kell említeni a közösségi rítusok jelentőségét. Népi – s nem csak paraszti – közösségekben számos szertartást találunk, amelyekben az egyén mint a közösség tagja alanyi jogon vesz részt. Kiemelkednek ezek közül az emberi élet fordulóihoz fűződő rítusok, az úgynevezett „befogadó rítusok” és a hozzájuk kapcsolódó közösségi szokások tág köre (keresztelő, bérmlás, konfirmáció, legényavatás, lakodalom, temetés). Ezek szabályozásában már bő ezer esztendeje jelen van a „nagy társadalmat” képviselő állam és egyház mint felső hatalom.

A törvények, hatósági rendeletek gyakran a népi közösségek ellen irányultak. Szabó Mátyás mutatta be, hogy a tagosítási törvények miként verték szét a svéd falvak tömegét. Az 1755-ben, 1803-ban és 1827-ben három hullámban egymást követő előírások a földek újraosztása és tagosítása mellett kitelepedési kényszert is jelentett a svéd parasztok számára. A királyi, központi akarat valósággal „szétrobbantotta a falvakat és ezzel a tradicionális

<sup>9</sup> Mendras, H. 1973. 13–14.

<sup>10</sup> Fél E. 1948. 3–4.

népi kultúra lényegében egyszer és mindenkorra felbomlott.”<sup>11</sup> A kiköltözés teljesen új helyzetet teremtett és sokszor elviselhetetlen anyagi és lelki terheket rótt a kiköltözőkre. A faluközösség megszűnt, az évszázados közösségi szellem és szokásrend elveszett, a közösen végzett munkák és a közösségi ünnepek, multságok elmaradtak. „Sokak számára értelmetlenné vált az élet.” Sokan váltak depresszióssá, alkoholistává. Megjelent az öngyilkosság, s egyesek az örültek házában végeztek. A hazai néprajzi kutatás még nem mérte fel a tagosítás szerepét a helyi társadalmak életében, a faluközösségek felbomlásában, új közösségi formák megjelenésében.

Saját kutatásaimból ismerem a *tagosítás* következményeit az Ipoly és a Sajó közötti tájakon. A tehetős gazdák a falutól távoli határrészekén kapták meg tagjukat, melyen tanyát építettek, juhászt fogadtak, sőt, a volt kuriális, kishemesi falvak határában a felosztott erdőkben is aklokot, karámokat, pásztorházakat építettek. A közösségi gulyák, juhnyájak megszűntek, s a közösség helyenként arra sem volt képes, hogy a falu bikájának istállót építsen, gondozót fogadjon. Domaházán az 1910–20-as években a két bika a „falu közt”, az utcán hált a tagosítást követő széthúzás, a közösségi szellem hiánya, megbomlása miatt.<sup>12</sup>

K. Kovács László juhászati dolgozataiból éppen ellentétes irányú változások olvashatók ki. Kolozsborsán 1882-ben, Kidén 1910–12-ben tagosították a határt. A tagosítással megszűnt a korábbi nyomáskényszer és vele a kis- és törpebirtokosok korábbi juhtartásának lehetősége. A falusi társadalom túlnyomó többségét kitevő kisbirtokosok a Borsa-völgyi, kalotaszegi és mezőségi falvakban csak nagy erőfeszítés árán tudtak legelőhöz jutni. Községi nyájuk megszervezése és működtetése azt igazolja, hogy az erdélyi gazdák nem voltak eredendően individualisták. Éppen ellenkezőleg: a tökéletességig kimódolt szabályok érvényesítésével gondoskodtak mind a juhtartás tárgyi feltételeiről, mind a tejhaszon felosztásáról. A közös nyájba adott fejős juhok tavaszi kihajtáskor megejtett próbafejése, „a tej bemérése” a juhtartók szegénységének a következménye. Hiszen a Borsa-völgy négy alaposabban vizsgált településén (Kide, Kolozsborsa, Bádok, Csomafája) 1943-ban az egy főre jutó szántó, rét és legelő együttvéve is éppen csak meghaladta az 1 kat. holdat. Az egy főre jutó juhok száma is csupán 1–2,5 darab között mozgott. K. Kovács kutatásaiból tudjuk azt is, hogy a társult gazdák, a juhtartó eszténák és gazdaközösségek a tej elosztásának 8 rendszerét ismerték. Egy-egy faluban is a sükségtől függően váltogatták őket, s párhuzamosan is jelen volt belőlük 2–3. Ezek részletezésétől azonban itt bízvást eltekinthetünk.<sup>13</sup>

A közösségek történeti és néprajzi kutatásában bőven van tennivaló, mint azt ennek a szemináriumnak a gazdag tematikája is tanúsítja. Foglalkozni kell

<sup>11</sup> Szabó M. 1973. 101.

<sup>12</sup> Paládi-Kovács A. 1965. 31.; 1982. 26, 43.

<sup>13</sup> K. Kovács L. 1968. 10–11.; 2008.

a fogalmi apparátus karbantartásával, a tudományos terminológia megfelelő használatával. Félő, hogy a „közösség” fogalma túlságosan kitágul, s már-már a „társadalom” kategóriájának színönimájává válik. Vajon közösségnek tekinthetők-e a legkülönbözőbb civil egyesületek, szövetségek, fogyasztói és egyéb hálózatok, szakszervezetek, országos és nemzetközi mozgalmak, szakszervezetek, politikai pártok stb.? A fogalomtár bőséges és még nyilván bővíthető. Divatos gumifogalmak elnagyolt emlegetése helyett a társadalmi szerveződés konkrét formáit kell néven neveznünk és az arra alkalmas terminusok árnyalt használatára kell törekednünk.

Helyeslem, hogy a közösségek 20. századi alakulása, a jelen és a félmúlt vizsgálata az eddigénél sokkal több figyelmet kapjon. Sajnálatos, hogy a hazai szociológusok „problématérképe” nincs tekintettel a mai magyar társadalom közösségeire. Tamás Pál és társainak anyagában csupán az általánosság szintjén fogalmazódik meg, hogy „a falusi közösséghez való tartozás vonzereje csökkent”, s „a hagyományos faluközösség felbomlott”, „a szociális hálók megszakadtak”.<sup>14</sup> Szociológusaink nem tudnak olyan szerveződésekről, mint a tállyai Fáklyás Társulat vagy a gyergyószentmiklósi vörösköpenyegesek társulata. Még kevésbé olyan szerveződésekről, mint a Kolping-mozgalom, melynek bánási, erdélyi tevékenységéről – Magyarpécska kapcsán – Kupó Jenő számolt be néhány esztendeje.<sup>15</sup> Az 1990-es évek elején a reprivatizáció és a kárpótlási törvény régi közösségi formák újjáéledéséhez vezetett. Gondoljunk a hegyközségek, a borrendek újbóli megjelenésére, vagy az erdőbirtokossági társulatok megszerveződésére. Petercsák Tivadar Heves megye nemesi és paraszti közbirtokosságairól kiadott könyve végén jegyzéket közöl a megye erdőbirtokossági társulatairól. 2002-ben 60 társulat több mint 11 ezer hektár erdőt kezelt a megyében mint saját birtokát.<sup>16</sup>

A jelenkor közösségeit akkor tudjuk helyesen értelmezni, ha alaposan ismerjük a közösségi élet történeti előzményeit, hagyományos formáit. Akkor lehet helyére tenni a kontinuitás és diszkontinuitás jelenségeit, s akkor végezhet a néprajz a rokon tudományok és a társadalom számára is hasznos munkát. Elemi érdekünk, hogy a történészek, jogtörténészek régebbi és mai eredményeit egyaránt számon tartsuk. Imreh István könyvei (pl. *A rendtartó székely falu*),<sup>17</sup> Csizmadia Andorék tanulmányai (*Tanulmányok a falusi közösségekről*)<sup>18</sup> mellett olyan kötetek is segítik a tájékozódást, mint az *Autonóm közösségek a magyar történelemben* címen megjelent konferencia-kötet.<sup>19</sup> Látható benne, hogy az autonóm közösségek szerepe a kerület/terület-igazgatásban, a helyi igazgatásban éppúgy bőséges hagyományokkal rendelkezik Magyaror-

<sup>14</sup> Bognár L.–Csizmadia A.–Tamás P.–Tibori T. 2005. 33.

<sup>15</sup> Kupó J. 2001. 425–432.

<sup>16</sup> Petercsák T. 2003. 289–290.

<sup>17</sup> Imreh I. 1973.

<sup>18</sup> Bolla I.–Csizmadia A.–Degré A.–Horváth P. 1977.

<sup>19</sup> Bánkiné Molnár E. 2003.

szágon és Erdélyben, mint az egyházigazgatásban és a gazdasági társaságok (pl. szőlőhegyek, szőlőskertek) igazgatásában. Az említett tanulmányok fényében nyilvánvaló azon 20. századi állítások hamissága, tarthatatlansága, melyek a magyar ember nemzeti vonásának nevezik az individualizmust, s melyek a hazai demokratikus hagyományok hiányáról szólnak.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

### Irodalom

Balogh István

- 1994 Szőlőskert-, legelő- és erdőbirtokosságok 1850–1950. között. In Kisbán Eszter (szerk.): *Parasztkultúra, populáris kultúra és központi irányítás*. 25–33. Budapest.

Bánki Molnár Erzsébet

- 2003 *Autonóm közösségek a magyar történelemben*. Kiskunfélegyháza.

Bognár László–Csizmadia Adrienne–Tamás Pál–Tibori Tímea (szerk.)

- 2005 *Nemzetfelfogások – falupolitikák*. Budapest.

Bolla Ilona–Csizmadia Andor–Degré Alajos–Horváth Pál

- 1977 *Tanulmányok a falusi közösségekről*. Pécs.

Csizmadia Andor

- 1977 A falusi közösségek szervezete és működése Magyarországon 1848 és 1944 között. In Bolla Ilona–Csizmadia Andor–Degré Alajos–Horváth Pál (szerk.): *Tanulmányok a falusi közösségekről*. 35–53. Pécs.

Fél Edit

- 1948 *A magyar népi társadalom életének kutatása*. Budapest.

Imreh István

- 1973 *A rendtartó székely falu*. Bukarest.

Kós Károly

- 1977 A faluekéről. *Ethnographia* LXXXVIII. 259–269.

K. Kovács László

- 1968 A közös fejőjuhnyájak tejhasznóvételi formái Erdélyben 1900 körül. *Népi Kultúra–Népi Társadalom* I. 9–50.

- 2008 *A Borsa-völgyi juhászat*. Budapest.

Kupó Jenő

- 2001 A pécskai Kolping. In Hála József–Szarvas Zsuzsa–Szilágyi Miklós (szerk.): *Számadó. Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére*. 425–434. Budapest.

Mendras, Henri

- 1973 Módszer a nyugati parasztság elemzésére. *Szociológia* 1973. 1. sz. 1–22.

Paládi-Kovács Attila

1965 *A keleti-palócok pásztorkodása*. Debrecen.

1982 *A Barkóság és népe*. Miskolc.

2000 Bevezetés. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz. VIII. Társadalom*. 13–28. Budapest.

Petercsák Tivadar

2003 *Nemesi és paraszti közbirtokosságok Heves megyében (XVIII–XX. század)*. Eger.

Szabó Mátyás

1973 A hatóság és a parasztság. A központi igazgatás hatása a népi kultúrára Svédországban. *Ethnographia* LXXXIV. 97–103.

Szilágyi Miklós

2000 Gazdasági társulások, egyesületek, érdekvédelmi szervezetek. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz. VIII. Társadalom*. 558–584. Budapest.

Tagányi Károly

1949 *A földközösség története Magyarországon*. Molnár Erik előszavával. Budapest.

1957 Tagányi Károly a régi magyar községről. Közli: Varga István. *Agrártörténeti Szemle* I. 8–14.

Tóth Zoltán

2000 Távlati kép a történelmi parasztságról. In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz. VIII. Társadalom*. 67–116. Budapest.

Tönnies, Ferdinand

1983 *Közösség és társadalom*. Budapest.

## Szent Iván napi konferencia és ünnepi rendezvények

(Balatonakali, 2008. június 20–22.)

2008-ban második alkalommal került megrendezésre Balatonakaliban a Nyári Napforduló, Keresztelő János ünnepe, azaz Szent Iván napja kapcsán ez a konferencia és ünnepségsorozat. A rendezvény szervezője és házigazdája Limbacher Gábor és Lengyel Ágnes néprajzkutatók voltak. Ők egyben tulajdonosai, gondozói és gyarapítói is a helyi muzeális gyűjteménynek, egyszerűbb nevén a Tájháznak, amely e rendezvény számos programjának otthont adott. Jómagam második éve kísérem figyelemmel a szervezők munkáját és magát a rendezvényt, illetve annak alakulását, egyszóval a hagyományteremtés-teremtődés rögzös útját ebben a kis balatoni faluban.

Hogy mit is ünneplünk a nyári napfordulókor? Limbacher Gábort idézem: „A föld éves keringési pályáján ilyenkor van hozzánk legközelebb a Nap,

*amely fényt, meleget, energiát ad testünknek-lelkünknek. Másmilyen ez az idő, mint a hétköznapiak általában, e nap(ok)nak ünnepi légköre van. A Napot a legrégebbi korok óta tisztelte az ember, érzékelve szellemi-lelki befolyását. Jézus megváltó művétől áthatva a keresztény egyház pontosan fölismerte a Nap és a napforduló jelentőségét. A Nap és fény karácsonykor megszületik, majd növekszik, a napéjegyenlőséghez kötődő húsvétkor a fény már legyőzi a sötétséget, a nyári napfordulón pedig uralja az eget. Jézus előfutára volt Keresztelő János, aki hat hónappal idősebb a Megváltónál. Amikor még a születést megelőzően az áldott állapotba került Szűzanya találkozott édesanyjával, Erzsébettel, magzata Jézus közelségétől eltelt Szentlélekkel, és följuggant méhében. Ettől megszabadult Ádám ösbűnétől, és már büntelenül született. Ez okból ünnepli a katolikus egyház János születése napját is, és ezért került az a nyári napfordulóra, amikortól a világosság már fogyatkozni kezd. Születése így rámutat a téli napfordulóra, Jézus betlehemi születésére. Ugyanis Keresztelő Szent János mondta Jézus nyilvános evangéliumi működése kezdetén: nekem fogyatkoznom, neki növekednie kell.”*

Így a konferencia és a rendezvények középpontjában is a Nap, a tűz, a növekedés, folytonosság fogalmai álltak.

A Napfordulós és Tájkonferencia június 20-án pénteken délelőtt kezdődött a helyi művelődési házban. A rendezvény elnöke Hoppál Mihály lett volna, aki olaszországi tartózkodása miatt sajnos nem tudott eljönni, a házigazda pedig Limbacher Gábor volt. Kemendy Miklós polgármester úr köszöntője után Pintér László veszprémi régész mutatott be egy nemrég Akaliban feltárt középkori házat, amely valószínűleg egy szőlőművesé lehetett, a benne talált eszközökből következtethetően. Németh Katalin és Holcsek Eszter műemléki felügyelők előadásukban felhívták a figyelmet a Balaton-felvidék műemlékeinek helyzetére, megőrzésük és gondozásuk fontosságára, eszmei értékükre, jelentőségükre, majd Márkusné Vörös Hajnalka, a Kossuth u. 36. alatt található, ma Tájházként működő porta birtoklástörténetét tárta fel a levéltárban fellelhető adatok alapján. Ács Anna Móricz Zsigmond után szabadon, az író élményeiből kiindulva, ezeken keresztül adott hangulatképet a korabeli Balaton-felvidékről.

A délután első előadója Lackovits Emőke volt, aki összefoglalta Magyarország különböző régióinak Szent Iván-i hagyományait. Szacs vay Éva kiegészítette ezt a képet a protestánsokra is kiterjedő kutatásával, ünnepi gyakorlatokkal kapcsolatban. Lengyel Ágnes Szent Iván tüzeréről, illetve a tűzgyújtással kapcsolatos szokásokról, hagyományokról és hiedelmekről tartott érdekes beszámolót. Végül, de nem utolsósorban Limbacher Gábor, a Palócföld Keresztelő Szent János-tiszteletéről beszélt a résztvevőknek.

A hallgatóság a felvetődött témák iránt nagy érdeklődést tanúsított, és hosszasan „ostromolták” kérdéseikkel az előadókat. Ez is azt bizonyította, hogy a konferencia sikerrel zárult.

Esti programként a katolikus templomban Környei Alice énekmondó és barátainak koncertje volt meghirdetve. Előttük azonban egy nem várt, nagyon kedves meglepetés fogadta a gyülekező közönséget: egy csapat moldvai csángó gyerek is nyaralt ezekben a napokban Balatonakaliban, és Limbacher Gábor megkérte őket egy templomi éneklésre, amihez aztán csatlakoztak Környei Alice-ék is.

Másnap, szombaton már kora délelőtt nagy sürgés-forgás kezdődött a Tájház udvarán. Először is, a felújított hajdani gabonatarló épületben megnyílt Veres Bea népi iparművész textiltkiállítása. A ház régi füstökonyhájában helyi asszonyok befűtötték a kemencét és hozzáláltak a kenyérsütéshez. Az udvaron pedig a gyerekek süthettek sóból, lisztből és vízből gyúrt lepényeket. Délután a Tájház előtti főtér színpadán a zánkai gyermektáncegyüttes bemutatója kezdődött, amit a polgármester úr színvonalas, borkóstolóval egybekötött borászati előadása követett. A Kossuth utcát mindeközben ellepték a kézműves portékákat áruló kirakodók, és a kíváncsiskodók, illetve a Tájházban folyamatos tárlatvezetéseket tartottak Lengyel Ágnesék. A délutáni programot Környei Alice-ék koncertje zárta.

Mindeközben elindult a szimbolikus Napkerék Akalin körbevezető „éves” útjára. Úgy tűnik, ez a Napkerék-gördítés a falu Szent Iván-ünnepének most már állandó, jellegzetes motívuma lesz. A Napkerék, ami lényegében egy impozáns, fáklyákkal körbe szurkált, fából készült embermagas kábelcséve, tavaszi útjának megfelelően, fölfelé haladt a dörgicsei úton, és érkezett tavaszi állomásához, majd haladt tovább nyári állomásán, pályája azután őszbe alkonyultan lefelé ment, majd a Kossuth utcai téli állomását követően legördült a strandhoz, bele a Balatonba. A Fő téren közben a Napkerék tüzéről meggyújtották a Szent Iváni tüzet, amit kicsik-nagyok átugráltak, megcsodáltak. A tűzgrás után a *Legenda a nyúlpaprikásról* című film vetítése kezdődött szintén itt, a Fő téren, de sajnos ezalatt a közönség megfogyatkozott, olyannyira, hogy az est fénypontjának szánt Tűzkerék együttes koncertje elmaradt. A leghűségesebb virrasztóknak másnap hajnalban pedig megadatott a közös napvárás és a balatoni napfelkelte élménye.

Napjainkban a Balaton partján elég nehéz feladat egy ilyen rendezvényt megalkotni, kivitelezni és főként hagyományvá változtatni. Ehhez Limbacher Gábor és Lengyel Ágnes áldozatos munkája kellett, akik bár nem tősgyökeres akaliak, adni szeretnének ennek a különleges táji, történeti adottságokkal rendelkező falunak valamit, ami csak az övé lehetne. A települést kiemelné a rohamosan turistafaluvá váló, vízi csúszdáiról nevezetes Balaton-parti települések egyszínűségéből. Mindeközben nagy lelkiismeretességgel teszik a dolgukat odahaza, Balassagyarmaton.

A Tájház is, amelyet önerőből tartanak fent, és amelyet nyolcadik éve szinte két kezükkel építenek újjá a romokból, szintén ezt a célt szolgálja. Gyönyörű és sokoldalú regionális gyűjtemény látható itt, amit a házaspár da-

rabonként gyűjtött össze, persze a lelkes helybéliek adományaival is sokat gyarapodott a tárgyak lajstroma.

Csak ajánlani lehet mindenkinek, hogy látogasson el nyáron Balatonakaliba, és ha éppen Szent Iván-éj környékén vezeti arra az embert a jó sorsa, tovább ne menjen addig, míg meg nem hallgatta a konferencia egypár előadását, bele nem kóstolt az akali pincék rejtette nedűke, a frissen sült kenyérbe, és át nem grotta a szerelmet hozó varázslatos tüzet!

HEGEDŰS FANNI

### A cigány kultúra néprajzi és történeti kutatása a Kárpát-medencében

Konferencia Bódi Zsuzsanna emlékére

(Gödöllő, 2009. február 18–20.)

„Szakunk elsődleges feladata továbbra is a Kárpát-medencében élő cigányság népi kultúrájának, társadalmi és nyelvi tagozódásának, mentalitásának minél alaposabb leírása, minél részletesebb dokumentálása... A mostani konferencia is bizonyítja, hogy időnként össze kell találkozni a különböző szakirányokban, műhelyekben dolgozó kutatóknak, a jövőben rendszeresíteni kell ezeket a találkozókat.”<sup>1</sup> Ezekkel a szavakkal zárta be Paládi-Kovács Attila az MTA Néprajzi Kutatóintézete 1993. szeptember 17–18-án Budapesten rendezett *Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században* című konferenciáját. Akkor is, korábban is és később is a cigány kultúra kutatásával foglalkozó konferenciák, valamint az előadásokból született tanulmánykötetek egyik motorja Bódi Zsuzsanna volt. 2009-ben a tulajdonképpen e sorba illeszkedő tanácskozást a szervezők (a Magyar Néprajzi Társaság és a gödöllői Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara) sajnos már csak a 2007-ben elhunyt Bódi Zsuzsanna emlékének tudták szentelni.

Paládi-Kovács Attila több mint egy évtizede megfogalmazott szavai ma is érvényesek, noha az azóta eltelt időben tudományszakunk mérföldköveknek számító eredményekkel is gazdagodott. Többek között éppen a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara szervezeti keretei között létező, Nagy Pál nevével fémjelzett ciganológiai/romológiai gyűjteménnyel. Ez a páratlan könyv- és periodikatár, sajtóanyag- és dokumentumgyűjtemény is indokolta, hogy a konferencia helyszíne a gödöllői egyetem legyen.

<sup>1</sup> Paládi-Kovács Attila: Zárszó. In Bódi Zsuzsanna közreműködésével Barna Gábor (szerk.): *Cigány néprajzi tanulmányok 1. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században*. Salgótarján, 1993. 264.



A február 18-án, délután kezdődött tanácskozás első egységében Villányi László, a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának dékánja és Paládi-Kovács Attila, a Magyar Néprajzi Társaság elnökének köszöntője után Kállai Katalin, az OKM Esélyegyenlőségi Főosztályának előadója nyitotta meg a tanácskozást. Bódi Zsuzsannára, munkásságára és kutatásainak szerepére Eperjessy Ernő, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya nevében emlékezett. Végül Deáky Zita könyvújdonságot mutatott be. Egészen friss kiadványnak számít Augustini ab Hortis Sámuel *A Cigányok Magyarországon...* című, 1775-ben megjelent munkájának magyarra fordított változata.<sup>2</sup>

A délután második egységét Pozsony Ferenc előadása nyitotta *Sátorosok Erdélyben* címmel. Kovalcsik Katalin legfrissebb kutatási eredményeiről számolt be, amelyek egy dunántúli beás lakodalom, a benne felbukkanó magyar, sváb, cigány (vagy azoknak tartott) zenei jellegzetességek elemzésére épülnek. A délután harmadik blokkja Könczei Csongor előadásával indult, aki a sokat, mégsem eleget kutatott kalotaszegi zenészekkel, a közösség szempontjából nevesítést nem igénylő, épp ezért „nevenincs muzsikusok”-nak titulált zenészekkel foglalkozott. Kinda István háromszéki és erdővidéki cigányok életmódjáról, mesterségéről, annak tágabb közösségbe épüléséről szólt. Agócs Attila a gömöri romungrók meséi kapcsán vetette fel, lehet-e egyáltalán romungrónak nevezni a szlovákul (is) beszélő cigányokat, továbbá azt a saját kutatásaival megalapozott nézetét, miszerint a mai szlovák–magyar nyelvhatár mentén is kitapintható, hogy a szlovák környezetű cigány mesélők a szlovák, a magyar környezetűek a magyar mesekincshez igazodnak repertoárjukkal. Agócs Gergely hangszeres népzenei bemutatója után a nap záróelőadását Pusko Gábor tartotta. Saját tornaljai kutatásai alapján mutatta be a virrasztó cigány családokban és nagyobb közösségekben betöltött szerepét – külön figyelemmel az e szerepben bekövetkezett változásokra.

Másnap, február 19-én az előadások 4 egységben hangzottak el. Bana József volt az első, aki elemezhető levéltári forrásokat szólaltatott meg Győrből, különösen a Győr Város Magánokiratai között fellelhető ún. cigány esküt, valamint a vajda kinevezési okmányát. Kardos Ferenc egy Zala megyére vonatkozó, szintén levéltári anyagból készült forráskiadvány felhasználhatóságát elemezte előadásában. A második szakaszban Nagy Pál, az egyetem romológia gyűjteményének kezelője a beások és oláhok lehetséges definiálásáról szólt. Felhívta a figyelmet arra, hogy ők sem képeznek egységes csoportot, mint ahogy azok a közösségek sem, amelyek mellett – legtöbbször valóban teknővájókként – éltek, élnek. Landauer Attila nyelvészeti-történeti előadásában a ticsánokról, főleg megnevezésükről szólt. Mészáros

<sup>2</sup> Augustini ab Hortis Sámuel: *A magyarországi cigányok mai állapotáról, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775–1776)*. A Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtára 12. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Deáky Zita–Nagy Pál. Budapest–Gödöllő, 2009.

Ádám előadásában – a történeti előzmények helyi áttekintése után – a barcsi beasokról elmondta, hogy mai fiatal nemzedékeik már a magyart tartják anyanyelvüknek, tulajdonképpen most zajlik a nyelvváltás. Katona Csaba egy konkrét személyről, a 19. század végi balatoni, főleg balatonfüredi fürdővendégek kedvencéről, Farkas Miksáról, zenéjének idegenforgalmi jelentőségéről szolt.

Az aznapi záróblokkban három előadás hangzott el. Gerhard Baumgartner megrázó képet festett a burgenlandi cigányok történetéről, Binder Mátyás a roma nemzeti kultúra megeremtésének szándékáról és eszközeiről beszélt, Perger Gyula pedig győri roma családtörténeteken vezette végig a konferencia közönségét, amelyek kapcsán az asszimiláció és az identitás problémakörét világította meg. A napot filmvetítés zárta a készítő, Tari János magyarázataival.

A cigány kultúra jelen kérdései köré szerkesztett utolsó napi előadások két egységbe rendeződtek. Bakó Boglárka egy erdélyi (Kovászna megyei) cigány közösség mai életében végzett mélyfúrást, egy konfliktushelyzet elemzéséből bontotta ki a közösség, benne cigányok és nem cigányok belső erőviszonyait. Peti Lehel egy vegyes népeességű (román, magyar, cigány, szász), mintegy 700 fős településen vizsgálta meg és értelmezte a látható és láthatatlan, mégis létező különbségeket, az elhatárolódás jelzett és nem jelzett helyzeteit. Fosztó László a roma közösségeket az újnak számító vallási mozgalmak szemszögéből elemezte, megkülönböztette az egyházak hozzáállásának két alaptípusát, a kulturálisan érzékeny és a kulturálisan „vak” viszonyulást. A szünet utáni, utolsó egységben három előadás kapott helyet. A teljes magyarországi cigány népeesség viszonylatában, a rá vonatkozó kutatási eredmények fényében igyekezett válaszolni Szuhay Péter arra a kérdésre, milyen elemekből tevődik össze a mai társadalom cigányképe, illetve azok milyen csatornákon keresztül fejtik ki hatásukat. Előadásában törvényszerűen nyitva maradt az a kérdés, mi az, ami a napjainkban fel-felmerülő cigány/roma kérdések kapcsán megnyilatkozó szakértőket és nem szakértőket a megszólalás jogához juttatja. Gecse Annabella előadása a baracai cigányok sajátos, a nem cigányokkal való együttélés több évtizedes múltjával összefüggő viszonyait taglalta. Tolnayné Jakabfi Edina egy baranyai község, Old példáját elemezte. Az esettanulmány a csak nagyon érzékeny kutatói hozzáállással elérhető eredmények és megfigyelések lebilincselő összegzése volt.

Zárszavában Paládi-Kovács Attila, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke irányvonalak mentén összegezte a konferencia előadásait és bizakodásának adott hangot a tekintetben, hogy az elhangzottak hamarosan tanulmánykötet formájában látnak napvilágot.

GECSE ANNABELLA

## A gödöllői konferencia köszöntése\*

Tisztelt Dékán Úr, Főtanácsos Asszony, Hölgyeim és Uraim!

Tisztem szerint a Bódi Zsuzsanna emlékének szentelt konferencia egyik rendezője, a Magyar Néprajzi Társaság nevében szólok, köszöntöm a megjeleneteket, az előadókat és a tisztelt hallgatóságot.

Engedjék meg, hogy először is néhány személyes emlékemet idézzem fel Bódi Zsuzsáról és az ELTE néprajz szakán végzett egyetemi tanulmányairól. Zsuzsát még nem ismertem, amikor megkeresett a Pest Megyei Múzeumi Szervezet akkori igazgatója, Ikvai Nándor, hogy a múzeum jogtanácsosa, Bódi Zsuzsanna nagyon érdeklődik a néprajz iránt, szeretné a szakot elvégezni, s volna-e lehetőség arra, hogy levelező úton elvégezze. Levelező úton ezen a szakon nem lehetett diplomát szerezni, ezért a másoddiplomára vágyó hallgatóknak be kellett ülni az iskolapadba, s a többiekkel együtt kellett minden elméleti és gyakorlati tárgyból megszerezni a szükséges osztályzatokat, igazolásokat. Zsuzsa vállalta ezt a rögös utat és öt éven át kedves színfoltja, ugyanakkor félénk, szerény tagja volt az ELTE néprajzos közösségének. Hamar eldőlt, hogy szakdolgozatát egykori vándorcigányok táplálkozási szokásairól fogja írni. Témavezetőjeként elsőként hallhattam a lovari és kelderasi (üstfoltozó) közösségek mozgó konyhájának, étrendjének sajátosságairól. Legjobban megragadott a lovari nők eszköztelenség szülte találékonysága, a pusztá kézzel – azaz gyúródeszka és sodrófa nélkül – készített tésztakészítő módszere. Pusztá kézzel készítették a hasított tésztát és a levéltéosztát is, amit még fénykép-dokumentáció alapján sem tudnánk utánozni.

Zsuzsa tele volt kétséggel néprajzi anyagának értéke, leíró-rendszerező munkájának sikere, érthetősége felől. A konzultációk idejének felét arra fordítottam, hogy meggyőzzem anyagának újdonságáról, eredetiségéről, értelmezésének lehetőségeiről. Sikerült rábeszélnem, hogy félkész szakdolgozatának anyagából tartson előadást az 1991 szeptemberében az MTA Néprajzi Kutatóintézet szervezésében megtartott konferencián. Előadása jól sikerült, s két évvel később – némi kiegészítéssel – megjelent a *Cigány néprajzi tanulmányok* akkor induló sorozatának első kötetében. Ez a kötet teljes egészében az említett, a *Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században* címen tartott konferencia anyagát tartalmazta. Bódi Zsuzsa, akkor már néprajzi diplomával, a szerkesztő, Barna Gábor munkatársaként lépett rá a könyvszerkesztés- és kiadás rögös útjára. Hűségese szerkesztője maradt mindvégig a *Cigány néprajzi tanulmányok* gyorsan gyarapodó sorozatának.

\* Elhangzott 2009. február 18-án Gödöllőn, a Bódi Zsuzsanna emlékére rendezett konferencián.

Szólnom kell röviden az 1991-ben megrendezett cigány néprajzi konferenciáról is. Ismeretes, hogy az 1975-ben Békéscsabán megtartott nemzetközi nemzetiségi néprajzi konferencia nyomán négy nemzetiségi néprajzi könyvsorozat kiadása indult el a Tankönyvkiadó gondozásában. A német, a szlovák, a román és a délszláv sorozat mellett nem kaptak figyelmet a kisebb létszámú nemzetiségek (bolgárok, görögök, örmények, lengyelek, ukránok) és jelentős etnikai, nyelvi, vallási közösségek (cigányok, zsidók). Minthogy ezek néprajzi kutatásának a hazai tudományban jelentős, nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő és úttörő hagyományai vannak, az MTA Néprajzi Intézete magára vállalta a kezdeményező szerepet e kutatások újraindításában, generálásában. 1987 őszén konferenciát rendezett a magyarországi zsidóság néphagyományairól, melynek kötetét az Akadémiai Kiadó 1990-ben *A hagyomány kötelékében* címen adta ki. Ezt követte az előbb már említett, s szintén nemzetközi részvétellel és akadémiai céltámogatással rendezett konferenciánk 1991-ben. Barna Gáborral szerveztük, és sok segítséget kaptunk Daróczi Ágnestől is.

Sajnos az akkori kitűnő előadók közül elhunyt már Gunda Béla akadémikus, Csalog Zsolt, Bakó Ferenc, Faragó József, Nagy Olga, Réger Zita, s legutóbb Bódi Zsuzsa. A folytonosságot képviselik a most kezdődő konferencián Kovalcsik Katalin, Pozsony Ferenc, Voigt Vilmos, Küllös Imola, Eperjessy Ernő és némileg szerénységem.

Örömmel látom, hogy az előadók között túlsúlyban, többségben vannak a fiatal, új erők, s köztük is számosan már doktorok, illetve doktorjelöltek. Egykori ELTE-hallgatóink, kedves diákjaink közül örömmel látom itt Rézműves Melinda és Kardos Ferenc nevét. Az Európai Etnológia PhD-program egykori látogatói közül Kovalcsik Katalint és Könczei Csongort, továbbá Bakó Boglárka doktorjelöltet. Örömmel üdvözlöm a debreceni, a kolozsvári, a pozsonyi, a pécsi egyetem neveltjeit és a számos történész előadót. Felsorakozásuk a biztosítéka annak, hogy igen színvonalas tudományos konferencia résztvevői legyünk. Bízom benne, hogy miként az előadók, úgy a hozzászólók, a vitázók is mindenkor megmaradnak a konferencia tárgyánál. Nekünk a Kárpát-medencében élő cigányság hagyományos kultúráját, tárgyi és folklórörökségét, társadalomtörténetét kell tudományos eszközökkel, módszerességgel és higgadt fejjel, objektíven, mindenféle elfogultságtól mentesen dokumentálni és elemezni.

Végezetül eredményes, sikeres munkát, érdemi vitatémákat és reflexiókat, termékeny okfejtéseket, diskurzusokat kívánok a konferencia minden résztvevőjének, s remélem, hogy mindvégig ragaszkodni fogunk tárgyunkhoz, mesterségünkhöz és a tudományos eszmecserék békés természetéhez.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

## KIÁLLÍTÁSOK

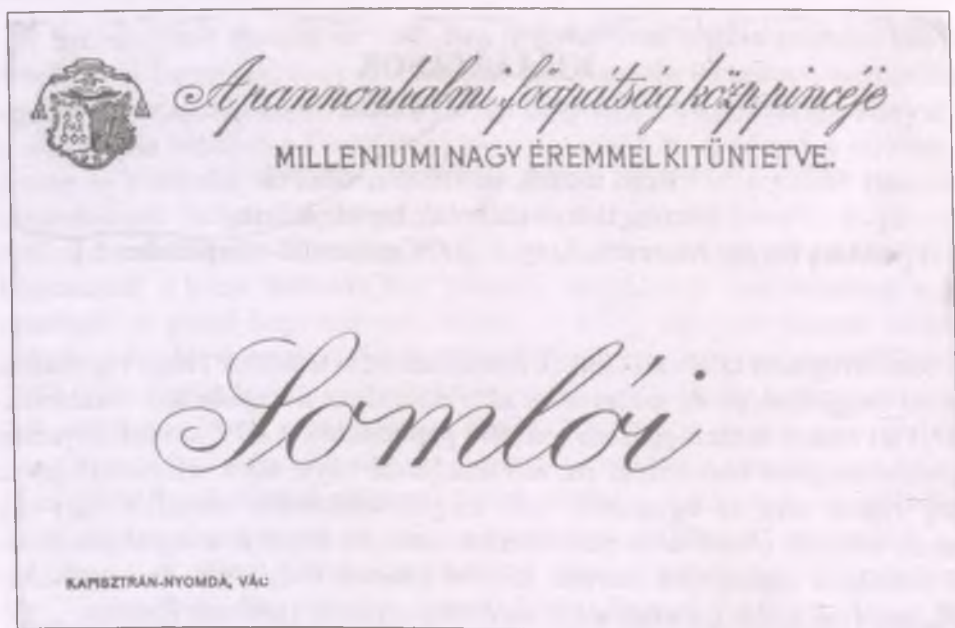
### Vörös aszúk, ürmösök, sillerek Történeti borvidékeink borcímkéken

(Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2009. május 19.–szeptember 5.)

A borosüvegeken található címkék használata nem tekinthet vissza rég múltra, mivel megjelenésük és széles körű elterjedésük az üvegpalackok alkalmazásával áll szoros összefüggésben. Az első papírcímkéket a 19. század folyamán Németországban készítették. Az idő múlásával egyre több információ jelent meg rajtuk, ami az egymástól való megkülönböztetést szolgálta. Egy-egy palack többféle címkével is rendelkezhet, amelyek közül az üveg elején látható főcímke a legnagyobb méretű. Később jelentek meg a hát- és a nyaccímkék, amelyek újabb információkat hordoztak a palack tartalmát illetően.

Tárlatunk képzeletbeli utazásra hívja a látogatókat a történelmi Magyarország borvidékein olyan borcímkek segítségével, amelyek az első világháború előtt készültek. Magyarország borvidékeinek első rendszeres és céltudatos feltérképezését Bél Mátyás tűzte ki maga elé a 18. század első felében, munkáját azonban nem sikerült a maga teljességében elkészítenie. Schams Ferenc 1832–33-ban megjelent, kétkötetes, német nyelvű munkájában 14, Keleti Károly pedig 1875-ben napvilágot látott szőlészeti statisztikájában 25 magyarországi, 6 erdélyi és 6 horvát-szlavónországi borvidéket különböztetett meg. Az 1893. évi XXIII. törvénycikkely 22 szőlőtermő vidékről rendelkezett, amelyekhez már csak a minőségi bort adó települések tartoztak. A borvidéki beosztás revíziójára az új államhatárok meghúzása kényszerítette a szakembereket az 1924. évi bortörvény megalkotása során.

A kiállított borcímkek Fülöp Mihály (a Szent Vince Borrend nagymestere) gyűjteményéből származnak, amely 55 000 darabot számlál. Változatosságuk ráirányítja a figyelmet arra, hogy a Kárpát-medence szőlőtermő tájain milyen sokféle bort termeltek és palackoztak. Egy-egy borvidék kutatása során alapvető forrásként szolgálhatnak, mivel tájékoztatnak a fajtaállományról, a korabeli birtokviszonyokról és a borok típusairól is. A kiállításon látható címkék közül az 1870-es évekből származó zalaszabari a legrégebbi, amelynek az a különlegessége, hogy több évjáratban is használható volt, mivel az év megjelölés nem szerepel rajta. Igen változatosnak mondható a címkéken megjelenő szimbólumok és feliratok. Akadnak olyanok, amelyekeken szerepel a szőlőfajta, amiből a bort készítették. Különösen azok a darabok bírnak jelentőséggel, amelyek ma már alig ismert fajták megnevezéseit tartalmazzák. (Például *bakar*, *pozsonyi zöld*, *szerémi zöld* stb.) A címkéken gyakran a bort termelő család címere is feltűnik, ami egyfajta védjegyként is felfogható.



A kiállításon találkozhatunk olyan szőlőtermő tájakkal is, amelyek napjainkra eltűntek a hazai borászat térképéről. Ide sorolható a Buda-sashegyi borvidék, ahol a filoxéra pusztítása után jelentős mértékben háttérbe szorult a szőlőművelés. A magyar bortermelők mellett Budán elsősorban a német ajkú polgárság, Pomáz–Szentendre térségében pedig a szerbek (rácok) foglalkoztak jelentékeny mértékben szőlészettel és borászattal. A borvidék világhírű vörösborainak alapja a *fekete kadarka* volt. A címkék közül talán azt a versecit érdemes kiemelni, amely a várost ábrázolja a kéttornyú katolikus templommal és a szőlőhegygel, ahol a kézirásos felirat szerint Kehrer Antal bora termett 1911-ben.

Mivel a modern értelemben vett borcímkék megjelenésével és széles körű elterjedésével szorosan összefügg a palackok használata, ezért a tárlat olyan borosüvegeket is bemutat, amelyeket a 19–20. század fordulóján alkalmaztak.

Kiállításunk megtekintését elsősorban azoknak ajánljuk, akik érdeklődést mutatnak a magyar borkultúra egyik legizgalmasabb korszaka iránt, amelyre rányomta bélyegét a filoxéravész.

MÓD LÁSZLÓ

\* \* \* \* \*

## TÉKA

## Könyv magyar utazókról és földrajzi felfedezőkről

Kubassek János: *Útkeresők. Magyar utazók és földrajzi felfedezők*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2008. 199 old.

Kubassek János új könyve a magyar földrajzi utazások művelődéstörténetében az első albumszerű, reprezentatív tudományos népszerűsítő munka, amelynek igényes kivitelezéséért a Kossuth Kiadó szerkesztőit, Rappai Zsuzsát és Kemény Zoltánt illeti a dicséret.

Az előszóban Papp-Váry Árpád, a Magyar Földrajzi Társaság elnöke idézi fel a könyv alapjául szolgáló Magyar Földrajzi Múzeum első kiállításának létrejöttét, a Balázs Dénes érdi világgjáró geográfus általi megalapításának göröngyös útját. Kubassek János múzeumigazgató ezen új könyve az eddig e témában az utóbbi két évtizedben megjelent hasonló, néha eklektikus, néha teljességre törekvő ismeretterjesztő könyvek közül kimagaslik tudományos megalapozottságával és stílusának szemléletességével, érzelmi gazdagságával.

A kötet címe – *Útkeresők* – is mesteri választásnak tűnik: rövid, egyszavas, feltűnő, érdeklődést keltő kifejezés. Tipográfiaiilag fehér színével, az alcímnél nagyobb betűkkel írva ugrik ki a borító patinás, sárgás térképet mintázó háttéréből, akárcsak a jelképszerű szextáns. A belső címlap találó idézete utal arra, hogy ezek az utazások nem öncélúak voltak: „*Szeretném, ha az egész világ vélem utazna, s mindent látna, amit én látok.*” (Xántus János)

Terjedelmi okokból könyve ugyan nem lehetett teljes, kisebb jelentőségű utazókat kihagyva a tudományok szempontjából legjelentősebbeket vagy erkölcsi példájuk folytán érdekes egyéniségeket, mint például Jakabos Ödönt, a Kőrösi Csoma Sándor sírjához fanatikus elszántsággal, szükös anyagiakkal elzarándokoló székelly fiatalembert mutatja be.

A fő fejezetcímek alatt jellemző alcímeket olvashatunk, például *Stein Aurél, Belső-Ázsia polihisztor titokfejtője; Teleki Sámuel, egy működő tűzhányó névadója; Germanus Gyula, magyar zarándok Arábia földjén*.

A szerző negyed évszázad külföldön, terepen és levéltárakban folytatott kutatásai tapasztalatait is hasznosította könyve írásakor, tehát nem csak hasonló korábbi könyveket használt forrásul. Így például külföldön folytatott újabb kutatásokon alapul Almásy László, Torday Emil, Xántus János életrajza vagy a *Magyar kutatók az indonéz szigetvilágban* című fejezet. Széles, nemzetközi látókörét jelzi, hogy könyve lapjain megemlíti azokat az idegen országbeli tudósokat, politikusokat is, akikkel utazóink kapcsolatban álltak. Például Baktay Ervinnél Mahatma Gandhit, Dzsavaharlál Nehrut vagy Germanus Gyulánál Abdul Aziz Ibn Szaud királyt és Zakir Huszeint. Alapos tájékozott-

ságát, ugyanakkor szakmai, etikai korrektségét is mutatja, hogy mindig megemlíti jelentősebb forrásait, más szakemberek eredményeit is.

A szerző soraiból mindenütt érezhető a nem titkolt szándék, hogy utazóink áldozatvállaló, kitartást, akaraterőt, tudásszomjat vagy vallási elhivatottságot tanúsító életének bemutatásával egyben vonzó példát is állítson az olvasók elé. Teleki Sámuelről írva hangsúlyozza az *anyagi áldozatvállaláson* túl azt is, hogy „sokkal inkább becsülendő az a tény, hogy ez a vagyonos arisztokrata a főúri élet minden kényelméről és pompájáról lemondva hosszú időn át önként vállalta azt a rendkívüli fizikai és lelki megterhelést, amit ez az expedíció követelt. Vállalta az életveszélyt, a trópusi betegségeket, az emberekkel való ezernyi hétköznapi konfliktust, a vadállatok támadásait, a terepadottságok és az időjárás minden kiszámíthatatlanságát.” Mivel a szerző maga is bejárta utazóink nyomdokain a Föld nagy részét, így hitelesen, átélve tudja közvetíteni számunkra elődei, a régi magyar világjárók zord természeti környezetben tett emberfeletti erőfeszítéseit. Erről utószavában így vall: „A magyar földrajzi felfedezők életművét, hajdani felfedezéseit, helyszíneit kutatva, lépteik nyomát követve, a Föld számos nehezen megközelíthető szegletébe sikerült eljutnom, s olykor talán átérezhettem azt, amit ők érezhettek.”

Néha egyénibb jellemvonásai miatt állít egy-egy kutatót példaképül, mint például Déchy Mór Kaukázus-kutatót, akiről így ír: „Déchy emberi jellemvonásai közül ma is példaértékű az önzetlenség, a jószívűség, a kutatási lehetőségek megosztása más érdemes szakemberekkel. Távol állt tőle az irigység, a kicsinyes féltékenység.” Az érdeklődés felkeltésének, ébrentartásának szándékával több helyütt idézi fel utazóink kalandjait vagy ír le egy-egy furcsa néprajzi jelenséget. Erre példa Kittenberger Kálmán oroszlan által leszakított ujjának története vagy a több törzsnél utazóink által tapasztalt emberevés szokásának leírása. Néhol finom célzások révén távolabbra mutatóan magasabb rendű értékeket, bölcs emberi tanulságokat is hordoznak a szerző sorai. Például, amikor Stein Aurél és Teleki Pál barátságáról és érdi múzeumkerti szobraik egymás mellé állításáról ír.

Könyve végén a szerző köszönetet mond azoknak a szakembereknek és munkatársaknak is, akiknek segítségével támaszkodhatott.

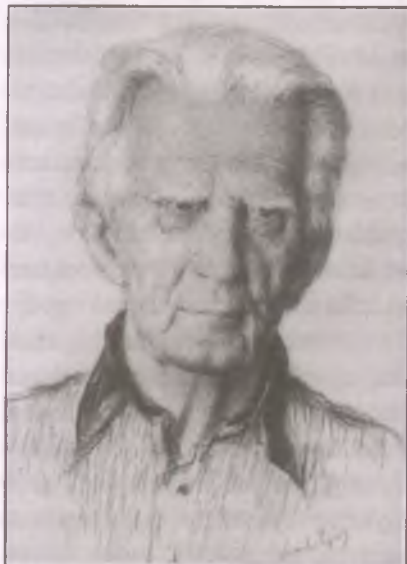
A kötet tipográfiaiailag is kiváló, korszerű munka: az idézetek, képaláírások más-más betűtípussal vannak nyomtatva, iniciálék, képkeretek, választóvonalak teszik esztétikussá, áttekinthetővé. Kitűnik a korábbi szerzők (Göcsei Imre, Horányi Gábor, Pivárcsi István és mások) könyvei közül azzal is, hogy fekete-fehér fotók helyett színes felvételeket használ illusztrálásul. A kötet mindegyik lapja bővelkedik változatos képi anyagokban, arcképektől kezdve archív fotókon át a mai táj- és városképekig. Majd mindegyik fejezethez tartozik térképvázlat is az adott utazó által megtett útvonalakról.

A kötet az érdi múzeumban kedvezményes áron, 6500 forintért vásárolható meg.



## ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

### Sándor István, a néprajzi bibliográfus\*



Sándor István

(Rajzolta: Szalatnyay József)

Sándor István (1907–1994) szerteágazó és gazdag életművét tekintve sokszor méltatlanul háttérbe szorul az az egyéniség, aki egyben a magyar néprajzi bibliográfia „egyszemélyes” megteremtője. A lexikonok, életrajzi adattárak meg sem említik vagy utolsó helyen sorolják fel nevénél a könyvtárosi, bibliográfusi tevékenységet, ugyanakkor idejének java részét bizonyára ez a munkaterület kötötte le. A bibliográfusi munka Sándor István számára igazi elhivatottság, mondhatni belső megszállottság volt, amely szoros egységben állt a folklorista, irodalomtörténész kutatóval, tanárral, számára egyenértékű élethivatás volt valamennyi szakterület, melyeket művelt. Politikailag és szakmailag félreállított, nem kívánatos személyként került a szegedi főiskola katedrájáról a Néprajzi Múzeum

könyvtárába, ahol 1946 novemberétől 1969-ig dolgozott mint könyvtárvezető,<sup>1</sup> s mint a *Néprajzi bibliográfia* kezdeményezője és szerkesztője.

A szakkönyvtár története nem témája jelen dolgozatnak, annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy 1947-ben, a könyvtár átvételekor a Könyves Kálmán körüli épületben megközelítőleg 30 000 kötettel (=12 000 mű) rendelkezett a gyűjtemény. A háborús veszteségek mintegy 1200 kötet ritka hazai és külföldi könyvet és folyóiratot érintettek, amelyek csak a múzeum könyvtárában voltak meg, s amelyeket később sem lehetett pótolni. „A katalógusok sajnálatos háborús károsodást szenvedtek, a betűrendes szerzői katalógus

\* Elhangzott a Néprajzi Múzeumban 2007. szeptember 5-én, a Sándor István születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett konferencián.

<sup>1</sup> NMI-64/1946: „Értesítem Tanár Urat, hogy a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolából további szolgálattételre a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Történeti Múzeumának Néprajzi Tárához osztom be. Felhívom, hogy szolgáltatának megkezdése végett haladéktalanul jelentkezék a Magyar Nemzeti Múzeum elnöki hivatalánál.” 1946. nov. 11. Dr. Csóka János s.k. miniszteri osztálytanácsos

építése elakadt, jelenleg a könyvtár egyetlen teljes értékű katalógussal és leltárral sem rendelkezik.”– írja 1947 februárjában egy munkajelentésében a frissen kinevezett osztályvezető.<sup>2</sup>

Nevéhez fűződik a háború után a könyvtár újjászervezése, szinte a semmiből mintegy 10 év alatt a nemzetközi szabványoknak megfelelően kialakítandó cédulakatalógusok kiépítése: a *betűrendes, szerzői katalógus*, a bibliográfiai értékű *szakkatalógus* megteremtése, a *földrajzi katalógus* létrehozása tájanként, népenként, magyarországi vonatkozásban vármegyénként. Takács Lajos mind a szak, mind a földrajzi katalógus létrehozásában és folyamatos gondozásában segítségére volt Sándor Istvánnak. A szakkatalógus-építést több értekezlet, szakmai megbeszélés is megelőzte a múzeumon belül és kívül, mégpedig arról, hogy vajon a nemzetközi decimális rendszer mennyire, milyen mértékben alkalmas vagy saját szakrendszert kell kialakítani, avagy más néprajzi gyűjteményekkel kell felvenni a kapcsolatot a legmegfelelőbb rendszer alkalmazására. Sándor István elképzelései között már az 50-es években szerepel egy egységes katalógusrendszer kialakítása az egyes múzeumi gyűjteményeken belül, illetve azok között, amihez a párhuzamos szakkatalógusok elkészítése szolgálná a kiindulási pontot. „Az egységes katalógusrendszer biztosítani tudja, hogy a kutató könnyűszerrel át tudja tekinteni mindazt, ami a kutatásaihoz nemcsak a múzeum könyvtárában, hanem annak egyéb gyűjteménycsoportjaiban is rendelkezésre áll, ill. könnyűszerrel találhatja meg a múzeum könyvtárában, kézirat, film vagy fényképgyűjteményében mindazt, ami a múzeum törzsét alkotó tárgyi gyűjtemények anyagának tudományos feldolgozásához szükséges.”<sup>3</sup>

A múzeum és a könyvtár szerves egységét hangsúlyozza és ennek jegyében próbálja meghatározni a könyvtár küldetését: „A múzeumi könyvtár a muzeológiai kutatómunka segítő szerve; nem öncélú és szervezetileg sem önálló intézmény, hanem a múzeumban foglalt gyűjtemények mellett azok tudományos munkáját szolgáló segédtár.”<sup>4</sup> Elsődlegesen a múzeumi munkatársak kutatási tervének ismeretében gyűjtötte a szakirodalmat, de a könyvtárosi munka kapcsán nem csupán egy kiszolgáló, alárendelt szerepkörű gyűjteményről beszél.

Nem véletlen, hogy munkatársai a felkészült, szorgalmas könyvtárosok mellett a múzeumban dolgozó néprajzkutatók voltak (Kiss Lajos, Takács Lajos, Barabás Jenő, Dobos Ilona, Boross Marietta, Luby Margit... stb.), akik a rendszeres terepmunka és publikációk közlése mellett néprajzi szakismeretükkel segítették mind elméletben, mind gyakorlatban a könyvtár munkáját. A „kiszámítható, 5 éves tervszerűség” ellenére tudományos műhelymunka folyt a könyvtár falai között. Ehhez bizonyára Sándor István emberi habitusa: jó

<sup>2</sup> NMI-56/1947: Sándor István: *A Néprajzi Múzeum könyvtáráról*. 1947. febr. 24.

<sup>3</sup> Sándor I. 1954a. 27.

<sup>4</sup> Sándor I. 1959. 294.

szervező- és irányítókészsége, visszafogott személyisége, a szakma iránti alázata és tájékozottsága, kiváló tárgyköri jártassága is hozzájárult. Ennek eredményeképpen Kelet-Közép-Európa legrangosabb és leggazdagabb néprajzi szakkönyvtárává vált a múzeum könyvtára a '60-as években. A gondos állománygyarapítás folytán a könyvtár állománya megkétszereződött, az éves beszerzés mintegy 2000 kötetre tehető.<sup>5</sup>

A nemzetközi csere jelentős állománybővülést eredményezett, elsősorban a szomszédos országokkal, de az angol, német, francia és a skandináv nyelvtér felé is megindult a levelezés, szinte valamennyi rangosabb külföldi intézménnyel ebben az időben történt meg a kapcsolatfelvétel. Ezt azért fontos kiemelni, hiszen Sándor István elsősorban a külföldi folyóiratokban található recenziókra alapozta az idegen nyelvű szakirodalom beszerzését. Több mint 200 könyv- és folyóiratismertetést publikált maga is a lehető legszélesebb tárgykörben a könyvtárba beérkezett magyar és külföldi kötetekből. Elsősorban német, de emellett román, szlovák, francia és olasz nyelvű kiadványok recenziálását végzi folyamatosan a néprajzi periodikák számára, mint a *Néprajzi Értesítő* vagy a könyvtár – általa életre hívott – dokumentációs folyóirata, az *Index Ethnographicus*. Mindenről tudósított. A kisebb terjedelmű, helyismereti bibliográfiáktól, a szomszédos és rokon népek néprajzi bibliográfiáitól kezdve a folklórisztika tárgykörébe tartozó mesekutatás, tánc- és zenetudományi tanulmányokon át a szociográfiai, helytörténeti munkákon keresztül az anyagi kultúra területéig.

A recenzióknak helyet nyújtó, 1956-tól évente kétszer megjelenő *Index Ethnographicus*<sup>6</sup> Sándor István szerkesztésében látott napvilágot. Elsődleges célja a szakma számára tájékoztatást adni a könyvtárba beérkező új folyóiratokról és könyvekről. Nem kis büszkeséggel számolt be erről a hazai kezdeményezésről, hiszen a néprajztudomány világviszonylatban sem rendelkezett referáló folyóirattal, amely a szakirodalom fejlődési eredményeit feltárná és nyilvántartaná. Véleménye szerint a szakirodalom átfoghatatlan gazdagságát teljes terjedelmében közvetlenül tanulmányozni ma már alig lehetséges. Minden számban mintegy 100 új néprajzi munkát dokumentált, egyenként 15–20 soros terjedelemben. Kitért legfőbb tudományos eredményeikre, módszertani sajátosságaikra, elvi szempontjaikra. Az ismertetéseket szakrendi csoportosításban, sorszámozva közölte. Bemutatásai természetesen csak a tudományos szakirodalomra, annak is a legújabb anyagára korlátozódtak. A magyar nyelvű anyagról a külföld számára idegen (német) nyelvű közléseket is adott. Sándor István minden bizonnyal az egyik legtöbbet publikáló szerzők közé tartozott a

<sup>5</sup> EAD-1/G 863-257/1961.

<sup>6</sup> Hivatalos címe: *A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Múzeumának Könyvtári Tájékoztatója* (1956–1966).

lap hasábjain. 1957-től itt jelent meg az éves, kurrens néprajzi bibliográfia, de tematikus és személyi bibliográfiáknak is helyet adott a könyvtári folyóirat.<sup>7</sup>

Sándor István feladatának érezte a könyvtárban elkészült néprajzi szakbibliográfiák,<sup>8</sup> irodalomjegyzékek számbavételét is: többek között Palotay Gertrúd román és török népművészeti gyűjtését vagy Japán művészetéről készült munkáját, Fél Edit népviseleti összefoglalását, Vereckei Sándor halászati bibliográfiáját, Szendrey Ákos közmondásgyűjteményének, a *Magyar közmondások és egészségügyi szabályok* (!) című munkájának kéziratát rendszerezi. Mindemellett önálló munkákat is összeállított, az 50-es évektől kezdve a néprajzi és muzeológiai periodikák mellett társadalmi, közéleti, kulturális folyóiratokban jelentek meg írásai.<sup>9</sup> Egyes kutatók életművének bibliográfiai bemutatása mellett, (mint Xántus János, Pável Ágoston, Szendrey Ákos), tematikus bibliográfiai felméréseket is készített.

Kéziratban maradt meg az általa összegyűjtött *Udvarhely vármegyére* vonatkozó irodalom, több mint 100 tétellel (1947) és megjelent *A matyók néprajzi bibliográfiája* a Györffy-monográfia irodalomjegyzékeként (1956). *Anyagi kultúránk kutatása 1955–1963* címmel válogatott bibliográfiát állított össze a 60-as évek derekán (1965). A *szabadságharc néphagyományának szakirodalmát* a *Honismeret*ben publikálta (1974).

Nem véletlen az sem, hogy az *Index Ethnographicus* első évfolyamában (majd később a *Néprajzi bibliográfia* előszavában is) szükségesnek tartja közölni a 18. századtól a magyar néprajzi, (vagy inkább előfutárának tekintett) helytörténeti és honismereti bibliográfiákat, repertóriumokat, kezdve a Szinyei és Hellebrant Árpád nevével fémjelzett korszak könyvészeti munkáival. Ezzel szinte „bevezeti” azt a több évtizedes munkával készült tájékoztató, a szakmának nélkülözhetetlen, hiánypótló kézikönyveit, amely nélkül sem gyűjtő, sem kutatómunkát nem lehet végezni. A szakterület bibliográfiai apparátusának hiánya ösztönözte arra, hogy szisztematikusan összegyűjtse és rendezze a szakirodalmat. A néprajz néhány szakfolyóiratunk mutatóin kívül nem sok tájékoztató munkával rendelkezett a múlt század derekán, ezért érzi szükségét a számbavételnek, a gyűjtésnek. „A tájékoztatás éppen a néprajz területén

<sup>7</sup> Hofer Tamás szerkesztésében a könyvtárban megtalálható külföldi falumonográfiákat tárja az olvasó elé (1961), Földes László az állattartás, pásztorkodás témakörét gyűjti össze (1963), Cs. Sebestyén Károly irodalmi munkásságát méltatja a lap (1964) és Kovács Zoltán a szabadteri néprajzi múzeumokról ad áttekintést (1966).

<sup>8</sup> EAD-1/G K/40-1947. *A Néprajzi Múzeum Könyvtárának anyagából összeállított szakbibliográfiák.*

<sup>9</sup> Tanulmányokat közölt a néprajzi muzeológia, a történeti és szellemi néprajz területről egyaránt. Az *Ethnographiában* és a *Honismeret*ben elsősorban a magyar történelmi és folklorisztikai tárgyú írásai kaptak helyet, mint az aradi vértanúk, a szabadságharc néphagyománya, Dózsa alakja stb. Ezenkívül a *Magyar Szemle*, *Vasi Szemle*, *Matyóföld*, *Múzsák*, *Múzeumi Kurír* és az *Életünk* számaiban is megjelentek dolgozatai. Lásd bővebben S. Gémes Magda 1995. 37–50.

rendkívül szerteágazó, sokoldalúságot igénylő feladat, az eligazító irodalom hiányossága változatos feladatok elé állított” – vallja egy vele készült interjúban.<sup>10</sup> A néprajzi érdeklődés, a határterületek összefüggéseit látó tájékozottság és a bibliográfusi hajlam, szorgalom és állhatatosság szerencsés találkozásának köszönhetően valódi tudományos művek születtek kezei között egy-egy bibliográfia szerkesztésekor. Különösen igaz ez a megállapítás, ha a szívügyének tekintett és gondosan összeállított néprajzi szintéziseire gondolunk. Ilyen előzmények után jött létre a magyar néprajztudomány összefoglaló bibliográfiájának terve, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia (Néprajzi Bizottsága) által 1950-ben létrehívott Néprajzi Bibliográfiai Munkaközösség vezetőjeként irányított és szervezett. A kutatás kezdetétől napjainkig a teljes magyar néprajzi kutatást felölelő, több kötetre tervezett kurrens és retrospektív vállalkozásnak csak töredéke valósulhatott meg, kiadásra a mindannyiunk számára jól ismert és használt 3 kötet került az Akadémiai Kiadó gondozásában.

1955 májusában Sándor István a Néprajzi Múzeum szakköre előtt ismertette a bibliográfia eredményeit, elkészítette a bibliográfia szerkesztési szabályzatát, amelyet az Akadémia elfogadott.<sup>11</sup> Több szakmai vita, értekezlet előzte meg ezeket a nagy volumenű munkákat, elvi-koncepcionális kérdésekben hazai és külföldi könyvtáros-néprajzos szakemberek egyaránt elmondták véleményüket. Tanulságos volt az *Internationale Volkskundliche Bibliographie* szerkesztőivel folytatott eszmecsere is. Ez a kézikönyv 1918-tól az európai néprajzi kutatás termését tekinti át évről évre, Solymossy Sándor kezdeményezéséből adódóan a legfontosabb magyar néprajzi munkák címeit is tartalmazza.<sup>12</sup>

1966 márciusában a Néprajzi Múzeum értékelő, vitaindító ülést szervezett az első kötet megjelenésének kapcsán.

Az első kötet igen részletes, mindenre kiterjedő, elméleti-gyakorlati kérdéseket, szakmai dilemmákat is felvető bevezetőjében Sándor István leírja, hogy mit is fed le a gyűjtési kör, vagyis meghatározza az anyaggyűjtés területi, társadalmi-történelmi határvonalát. Szól a kényszerű kompromisszumokról is, amelyeket olykor kénytelenek voltak megkötni, hiszen sajátos határproblémát jelentettek a népszerű időszaki kiadványok és művek (mint például a kalendárium, vőfélykönyv, nótafüzet, ponyva), vagyis az örök kérdés: milyen mélységben, mekkora merítéssel kell gyűjteni egy diszciplínának a tárgykörhöz tartozó publikációkat? Szembetűnő, hogy az adatgyűjtés során a legnagyobb figyelemmel regisztrálták a társtudományok néprajzhoz kapcsolódó cikkeit is.

A feltárt anyag gyűjtési köre mindhárom kötetnél 3 pontban határozható meg. 1. Magában foglalja a magyar népre és általában Magyarországra vonatkozó néprajzi publikációkat, s ezek ismertetéseit. 2. Tartalmazza a magyar

<sup>10</sup> Kemény G. 1978. 384.

<sup>11</sup> EAD-I/G K/1-1955.

<sup>12</sup> Szerkezetét tekintve gyakorlatilag hasonló a felépítése, összetétele a két bibliográfiának, az egyes szakcsoportokon belül itt a népek, népcsoportok szerinti bontás a domináns rendezőelv.

kutatóknak más népekkel foglalkozó műveit. 3. Külföldi kutatóknak Magyarországon kiadott néprajzi munkáit, illetve műveik hazai ismertetéseit vagy fordításait. Felöleli a határainkon kívül élő magyar népcsoportokra vonatkozó hazai és külföldi irodalmat is. Az anyaggyűjtés elég széles mederben folyt, formailag a Néprajzi Múzeum könyvtárának anyagán kívül az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és a Szabó Ervin Könyvtár katalógusai nyújtottak segítséget. Az önálló köteteken, szigorúan vett néprajzi kiadványokon túl még 400 periodikát tekintettek át a szerkesztők, amelyből kb. 100 idegen nyelven megjelent munka volt a szomszédos országok irodalmától kezdve egészen a tengerentúlig. Ezek mind megjelenésük gyakoriságában (napilapoktól az évkönyvekig), mind tematikájukban, mind a megcélzott olvasóközönség tekintetében igen széles spektrumot ölelnek fel, gazdag és árnyalt képet mutatnak. A legváltozatosabb témák, szakterületek szerepelnek az időszaki kiadványok listáján: a régészeti, irodalmi és nyelvészeti orgánumok mellett helyet kaptak a gyermekneveléssel, meteorológiával, bányászattal, építőiparral, cipő- és bőriparral foglalkozó sajtótermékek ugyanúgy, mint az építőművészeti, művészettörténeti vagy pszichoanalitikai, filozófiai szaklapok.<sup>13</sup>

Sándor István megindokolja az időbeli határokat is minden esetben, amelynek kialakítását a politikai, társadalmi változások, történelmi tények tették szükségessé.

Azt, hogy elsőként a háborút követő évtized termését kellett bemutatni, tulajdonképpen politikai jellegű döntésnek nevezhető, de végül is szakmai, módszertani szempontból nagyon sok tanulsággal szolgált. Az első kötetnél (1945–1954) kialakult a bibliográfia azon szerkezete, mely az egyszeri besorolásos és számutalásos rendszer kombinációján áll, és kialakult a recenziók besorolásának rendje is. Az osztályozás nagy gondot okozott, a decimális rendszer, mint kiderült, erre a célra nem használható igazán, de a szakemberek véleményének figyelembevételével sikerült megalkotni egy olyan szakrendet, amely igazodik a Néprajzi Múzeum gyűjteményeihez, így egységes katalógusrendszert biztosít a különböző gyűjteményekben.<sup>14</sup> Érdemes volt a szerkezet kialakításánál, a rendszer megalkotásánál a különböző szakterületek művelőinek véleményét kikérni, hiszen a tudományos igényű tájékoztatás mellett a gyakorlati használhatóság volt a fő cél. Nagy erénye a köteteknek az egység-

<sup>13</sup>A tartalmi gazdagságot és sokszínűséget érzékeltetve, csak pár cím az első kötetként kiadott ötvenes évekbeli szemlézett periodikák listájáról: *Boldog Élet*, *Fogaskerek*, *Kispajtás*, *Kohászati Lapok*, *Magyar Állatorvosok Lapja*, *Nők Lapja*, *Új Szántás*, *Viruló Föld* stb., amelyek mellett jól megfértek a külföldi társadalomtudományi, filológiai szakfolyóiratok is, mint például a *The Journal of the Polynesian Society* (Wellington), *Psychoanalytic Quarterly* (New York), *Zeitschrift für Slavische Philologie* (Heidelberg).

<sup>14</sup>Korompay G.-né 1991. 268.

ges szerkesztési elv, amely kiállta az idők próbáját, sőt, az utódok (Kovács Zoltán, Halasy Márta) is ezt a szerkezetet követték.

A tudományos kutató meghatározott témák irodalmát keresve közeledik, így a gyűjtött anyag tematikus alapon, tárgykörük szerint került besorolásra. A közlemények jellege, műfaja, terjedelme (legyen az könyv, tanulmány, cikk, tárcsa, hír) ehhez képest másodrendű.

Az anyag természetéből adódóan a részletezés nyilvánvaló, a fejezeteken belül alfejezetek, csoportok adják meg a szisztematikus rendszert, így a tájékoztatásban és a kutatómunkában is egyértelműbb eligazodást nyújt. Könyvismertetések, recenziók és idegen nyelvű kivonatok is kapcsolódnak az egyes tételekhez, elősegítve ezzel a bibliográfia minél szélesebb körű használhatóságát. Nagyfokú igényességre utal az a megoldás, hogy az összetett, vegyes tartalmú munkák (pl. tanulmánykötetek, emlékkönyvek), mivel beosztásuk nem lehet szorosan egyértelmű, annotált tételekként gazdagítják a feltárást. Az első kötet több mint 6000 tételből álló anyaga 60 nagyobb fejezetre bontva már önmagában is heroikus vállalkozás, mégis valamennyi kritika a legteljesebb, legjelentősebb munkának az (1850–1870) közötti időszakot tárgyaló, harmadikként megjelenő bibliográfiát tekinti. Valószínűleg Sándor István is ezzel a kötetrel szerette volna elindítani a néprajzi könyvészetek sorát. Több okból: szinte önálló dolgozatként – az előszó keretein belül – elemzi (s indokolja az időintervallum választását) azt az eszmetörténeti, művelődéstörténeti hátteret, amelyben létrejött a magyar néprajztudomány, a folklór kutatás kibontakozása, a gyűjtőmozgalmak megindulása, vagyis ahogy a néprajzhonismereti érdeklődés fokozatosan egy új tudományág – s annak szervezeti kereteinek, tudományos fórumainak – megszületéséhez vezetett. Másrészt ebben az időben a paraszti életforma, életmódbeli viszonyok, a hagyományos néprajzi jelenségek leírása, szerepe hangsúlyos, társadalmi-történeti vonatkozásuk nyilvánvaló és szinte az élet minden területére kihat. Éppen ezért az anyaggyűjtés nem szorítkozhatott a 19. század második felének tudományos kiadványaira. A néprajztudomány irodalmi jelentkezése elsősorban a rokon tudományok, a szépirodalom és nyelv kutatás, történettudomány területén általános, de tudományos közleményekben, közérdekű folyóiratokban, hírlapok tárcsa-, riport-, hírvonatában, sőt, olykor törvények, szabályrendeletek, közlönyök szövegeiben is nyomon követhető. A Petrik- és Szinyei-kötetek anyaga éppúgy megtalálható ebben a bibliográfiában, mint értékes ismeretterjesztő cikkek, vagy a kalendáriumok, naptárak, néplapok, ponyvanyomtatványok idevonatkozó részletei. Vagyis a „tárgyalt időszak sajtójának úgyszólván teljes területén anyagfeltáró, adatgyűjtő munkát kellett végeznünk” – tájékoztatja a nagyerdeműt a szerkesztő az előszóban.<sup>15</sup> Ennek eredményeképpen meglepően sok új adat került napvilágra, s nagy erénye, ami ebben az időszakban nyomatékosabban, s a történelmi okoknál fogva jelentkezik, hogy számba

<sup>15</sup> Sándor I. 1977a. 54.

vette a más országokban élő magyarok néprajzi anyagát, a kárpát-medencei népekről szóló irodalmat is, legyen az könyv vagy periodika. A több mint 400 feldolgozott hírnap és folyóirat között számos, a történeti Magyarország területén kívül megjelent fontos periodika is van.<sup>16</sup> Az idegen nyelvű anyag zömmel német vagy latin nyelvű.

Barabás Jenő levélrészlete erre a nagy jelentőségű munkára utal, amikor így ír: „Az az érzésem, hogy ha volna a magyar néprajznak tudománytörténeti összefoglalása, úgy ma, e kötet után, teljesen át kellene írni. Most, hogy legalább bibliografikusan együtt látni az egészet, sokkal impozánsabb kép bontakozik ki, mint korábban hittük!”<sup>17</sup>

Az adatokban, forrásokban igen gazdag, értékes anyagfeltáró és kiválóan rendszerező munkát önálló tudományos alkotásnak ítéli egy kritika.

A 60 bibliográfiai fejezetre bontott, 16 000 tételt tartalmazó gyűjteményben mindössze a névmutató segíti a visszakeresést, azonban nincs hiányérzetünk. A kötet elején található 40 oldalas tartalomjegyzék mintegy pótolja, kiváltja a tárgymutatót, olyan áttekinthető, logikus felépítéssel, részletes fejezetcímekkel igazítja el a használót, amelyek segítségével pl. a korban ismert és használt eketípusoktól kezdve a méhszúrás orvosságaiig a fejezetcímekből azonnal tájékozódhatunk. A földrajzi mutató hiányát ugyanakkor szinte valamennyi kritika megemlíti. Ez a hiány részben azzal is magyarázható, hogy a helynevek jelentős része számos alkalommal változott, ez a tárgyalt korszakban különösen érvényes. A bibliográfia a történelmileg kialakult egykori meggyehatárokat veszi alapul.

Sándor István az utolsó, vele készült szakmai interjúban beszámolt arról a hatalmas vállalkozásról, amely a 18. század néprajzi anyagának publikálását jelentette volna. Az anyaggyűjtésben a magyar, latin, német és egyéb nyelvű irodalom, valamint a magyarok írta külföldi publikációk is szerepelnek. A címekhez fűződő annotációk kiterjednek a könyvek, tanulmányok, cikkek néprajzi adatainak, megfigyeléseinek részletes közlésére is, így valószínűleg terjedelmében is a legjelentősebb munka került volna kiadásra. A kéziratban maradt anyag sorsáról semmit nem tudunk.

NAGY RÉKA

<sup>16</sup> A teljesség igénye nélkül ismét egy illusztris felsorolás a gazdag és alapos adatgyűjtésre: *Boldogság Hegye, Bolond Miska, Gombostű, Hazai Vadászatok, Jókai Országos Nagy Naptára, Testvérhaza Történetkincsei* és az „egykorú” külföldi szaklapok: *Zeitschrift für Deutsche Mythologie und Sittenkunde* (Göttingen), *Transilvania. Periodische Zeitschrift für Landeskunde* (Nagyszeben), *Ungarischer Lloyd, Le Tour du Monde* (Paris).

<sup>17</sup> Vö. Korompay G.-né 1991. 268.



## Irodalom

Barabás Jenő

- 1972 A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1955–1961. *Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* 11/12. 263–264.

Kemény G. Gábor

- 1978 A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850–1870. *Magyar Könyvszemle* 94. 383–385.

Kenyéri Kornélia

- 2005 Habent sua historia libelli. A Néprajzi Múzeum Könyvtárának történeti rétegei. *Néprajzi Értesítő* LXXXVII. 77–129.

Korompay Gáborné

- 1991 „Az intézmény idegközpontja a könyvtár...”. *Könyvtáros* 41. 5. 265–268.

Lázary Ágnes

- 1980 *A magyarországi néprajzi bibliográfia története 1945–1975.* Szekszárd.

Péter László

- 1966 A néprajzi bibliográfia módszeréhez. *Ethnographia* LXXVII. 129–136.

Sándor István

- 1954a Könyvtár és múzeum. *Múzeumi Híradó* 1.1. 26–28.  
 1954b A Néprajzi Múzeum könyvtára. *Adattári Értesítő* 1–4. 7–8.  
 1956a Magyar néprajzi bibliográfiák. *Index Ethnographicus* 1. 1. 52–60.  
 1956b A matyók néprajzi bibliográfiája. In Györffy István: *Matyó népviselet.* 193–205. Bp.  
 1959 Dokumentáció a Néprajzi Múzeum könyvtárában. *Magyar Könyvszemle* 75. 294–297.  
 1960 Solymossy Sándor és a néprajzi bibliográfia. *Index Ethnographicus* 5. 1. 54–61.  
 1965 *A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945–1954.* Bp.  
 1971 *A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1955–1960.* Bp.  
 1977a *A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850–1870. Tanulmányok és adatok a Kárpát-medence etnográfijához.* Bp.  
 1977b A néprajzi bibliográfiáról. *Néprajzi Hírek* 6. 1–2. 13–14.

Serfőzőné Gémes Magda

- 1995 Sándor István irodalmi munkássága. *Néprajzi Hírek* 24. 1–4. 37–50.

Szendrey Ákos

- 1964 A magyar néprajztudomány tíz éves bibliográfiájáról 1945–1954. *Index Ethnographicus* 9. 113–116.

Szolnoky Lajos

- 1960 A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945–1955. *Demos* 1. 9.

Tuba László

1977 A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850–1870. *Könyvtáros* 27. 7. 429–430.

Vágh Mária

1977 Egy néprajztudomány bibliográfiájáról. *Magyar Nemzet* 1977. júl. 22. 9.

Rövidítésjegyzék:

EAD NMI = Ethnológiai Adattár Néprajzi Múzeum Irattára

EAD -1/G = Ethnológiai Adattár Könyvtári Iratok

### Bellon Tibor, a muzeológus és a népművészet kutatója\*



*Bellon Tibor*

(Rajzolta: Kiss Beáta, 2001)

A halál kegyetlen rendteremtő: számunkra, az itt maradottak számára is kijelöl elvégzendő feladatokat. Ez esetben kortársunk és barátunk, a földi létnek már öt esztendeje búcsút intő Bellon Tibor életművének értékelését, követendő példaként való felmutatását az utánunk jövő nemzedékeknek. Emlékülésünk programja bizonyítani látszik, hogy mindannyian átérezzük a sors által reánk osztott feladat el nem hárítható felelősségét, akik ismertük és szerettük volt Bellon Tibort, a „mindenütt otthon levést” a legtermészetesebb létformává, mi több: életprogrammá formáló-alakító, tehát igen sokak által „ismert” kivételes képességű embertársunkat és a lefegyverzően kedves, közvetlen, életvidám, segítőkész, tehát igen sokunk számára a „szeretni való” kenyeres pajtást, harcostársat, legfőbb mentort.

Átérezzük, átérzem magam is e fájdalom-

\* Elhangzott 2007. október 13-án a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén rendezett, emléktábla-avatással egybekötött emlékülésen. Paládi-Kovács Attila ugyanott elhangzott előadását lásd: *Néprajzi Hírek* 2007. 3–4. sz. 92–94.

masan korán lezárult életmű értékelésének szomorú időszerűségét. Ez alkalommal mégsem vállalkozhatom többre személyes tapasztalataim és közös munkálkodásunk megannyi emléke valamelyest rendbe rakott felidézésénél; ennek részeként életműve egészében különösen nagy hangsúlyú muzeológusi lét értékelési szempontjainak elsődleges felvázolásánál.

Aki persze Bellon Tibor múzeumteremtő munkásságáról és az ettől elválaszthatatlan tárgyértelmező, népi iparművészeti műtárgybíráló képességéről-készségéről végleges képet akar alkotni (hadd reméljem: az utánunk jövők, a legifjabb etnográfus-generációnak e messze sugárzó példából tanulni kész képviselői közül hamarosan akad majd e feladatra vállalkozó), az én személyes tanúságtételemnél egyértelműbben eligazító és megbízhatóbb (azaz: nem elfogult) alábbi forrásokkal kell majd dolgoznia.

– Tüzetesen meg kell vizsgálnia a Bellon által a „terepen” felkutatott, múzeumba mentett tárgyakat, tárgye gyűtéseket, eszköztársulásokat, eszközcsoportokat, s azoknak minden muzeológus számára „kötelező” teljes dokumentációját (a leltárkönyvbe, leíró kartonra írt információkat, a fényképgyűjteményt, a kéziratát stb.). Ebből remélhetőleg tud majd következtetni, s a módszertani értelmű általánosítás igényével következtet is a *tárgy-kiválasztás*, azaz egy-egy köznapi használati tárgyból (avagy a padlásra, lomtárba száműzött kacatból!) „műtárggyá” történt átlényegtetés soha le nem írt, a napi gyakorlat kézzel fogható, szemmel látható megannyi „eredményéből” mégis biztos megismerhető egyénien invenciózus érvrendszerére.

– Meg kell ismernie a Népi Iparművészeti Tanács archívumát, s ha ez nem lenne elegendő annak kiderítéséhez, hogy milyen kritériumai voltak Bellonnak a „jó” és a „szép”, azaz „népművészeti rangú” tárgy keresésekor-elbírálásakor, hasznos lesz, ha meghallgatja magukat a „népművészként” elhíresült alkotókat is. Azokat, akiknek „piacképesnek” vélt tárgyaival Bellon a zsűrikben találkozott, de gyakorta meglátogatta őket műhelyükben is, mert igényelték véleményét, hiszen mindig fontosat tudott mondani a hagyomány és az újítás „ott és akkor” érvényes volt, s „itt és most” is érvényes viszonyáról. Jól teszi, ha minél szélesebb körben tájékozódik a mai fazekasok és fafaragók, kovácsok és szíjgyártók körében, hiszen ők voltak az elszenvedői is, a haszonélvezői is a már múzeumban őrzött „jó” és a „szép” tárgyak alapos ismerete alapján kialakított, s napról napra továbbalakuló Bellon-i kritériumrendszernek – ők, akiket a mai közfelfogás „népi iparművészként” ismer el. Ám akiket Bellon a kézműveshagyomány szentesítette mesterségbeli tudás tökéletes biztonsága, az anyag és a technika törvényének engedelmességével, és nem a művészkedés kicsinyes allűrjei miatt szeretett értékelni!

– Elemeznie kell a múzeumba mentett, s az adott helyen (tehát Karcagon, az általa új helyre költöztetett Györfly István Nagykun Múzeumban) a legpraktikusabb, a legkönnyebben áttekinthető raktári rendbe beillesztett műtárgykészlet és az évtizedeken át folyamatosan rendezett múzeumi kiállítások viszonyát: a múzeumok létével együtt járó, tehát kényszerű aszinkronját. Ele-

meznie kell, már amennyire ez a nem-az-örökkévalóságnak-szánt ismeretközlési forma a megőrzött dokumentációból „utólag” tanulmányozható-elemezhető! A lehetőség és a szükséglet összefüggéseinek gondos felfejtése nyilván meg fogja mutatni a vidéki muzeológus lét egyik nagy csapdáját. Azt tudniillik, hogy a kiállítások többsége *nem* a személyesen egybegyűjtött és a raktárakban „forrásgyűjteményként” őrzött tárgyak-dokumentumok folyamatos közszemlére tételének, didaktikai céllal tanulságos látvánnyá szervezésének alkalma, *mégis* a kiállítások rendezése a *legfontosabb* (mert a múzeum indokoltságát a közönség és a mindenkori hatalom előtt naponta újraigazoló) múzeumfunkció, muzeológusi feladat. Következésképpen: a „hozott anyagból” készülő, majdnem szükségszerűen *nem-néprajzi* (alkalmasint nem is tudományos igényű) kiállítások megvalósításának aprómunkája is, a más múzeumoktól, intézményektől „készen kapott” kiállítások felkutatása és helyi elfogadtatása-menedzselése is nem csupán elháríthatatlan, de örömmel vállalt feladatként értelmeződött Bellon Tibor számára. Következésképpen neki is, ahogy minden vidéki muzeológusnak, témaspecialista etnográfusból „botcsinálta polihisztorrá”: minden es muzeológussá kellett átfőrnálnia és átképeznie magát.

– És illendő gondosan számba vennie azt is, hogy miként is kísérelte meg Bellon a szinte-szinte lehetetlent: az ú.n. „egyszemélyes múzeumból” hatékony, messze földön számon tartott tudományos műhely megszervezését. E törekvésének szükségszerű velejárója volt, hogy az éveken át *egyetlen* szakkutató múzeumigazgató mellett hosszabb-rövidebb ideig a karcagi múzeumban munkát vállalók szinte mindegyike valamilyen *szakfeladatot is* megoldott – s olyan lelkesedéssel, mi több: olyan színvonalon, ahogyan azt Bellon magától elvárta-megkövetelte. Ehhez pedig nem csekély tapintat, feltétlen elismerésként adagolt baráti szigor kívántatott a részéről, hogy a könnyen dilettantizmusba áthajló laikus önzetlenséget a kívánatos mederben tarthassa. Ahogy az érdeklődőkből, önkéntes segítőkől spontán megszerveződő múzeum körüli „holdudvar” is csak a minőségigény kinyilvánításában megnyilvánuló következetesség és a baráti szívéllyesség kényes egyensúlyának megtalálása miatt lehetett a muzeológiai munkájának hatékony segítője. És úgyszintén velejárója volt a karcagi múzeum mint tudományos műhely megszervezésért vállalt erőfeszítéseknek, hogy a körülményekkel, főképp a mindig-szűkös anyagiakkal folyton alkudozva a majdnem-teljes „önellátásra” kellett berendezkednie Bellonnak. Azaz: csak az a szakkönyvtár állt rendelkezésére, amit ő személyesen összehordott, és a gyűjteménygyarapítás, a tárgyértelmezés, a legtágabban értelmezett kutatás szolgálatára rendelt technikai apparátust (pl. a fotólaboratóriumot) olyanná kellett alakítania, hogy egyedül is működtethesse.

Ezek a mondataim, melyekkel Bellon Tibor muzeológiai munkássága majdani feldolgozójának üzentem, talán azt is kifejezik, hogy én magam milyennek láttam a *Móra Ferenc-díjjal* is kitüntetett, tehát hivatalosan is kimagaslóan jó muzeológusnak elismert kenyeres pajtásomat, és milyennek szeret-

ném látni az „egy követendő példa” felmutatása igényével egyszer majd remélhetőleg elkészülő monografikus életműértékelés vonatkozó fejezetét. Amihez én – mint mondtam – csak karcagi látogatásaim, no meg közös gyűjtőútjaink, közös zsűrizéseink megannyi emlékének felidézésével tudok hozzájárulni. Íme a bevallottan elfogult adalékaim közül néhány!

1.) A Bellon-i tárgy kiválasztás meghatározó lényege volt – erről a terepmunka során is, a népi iparművészeti zsűrizések közben is meggyőződhettem –, hogy a leghétköznapibb munkaeszközben is tévedhetetlen biztonsággal megérezte-megtalálta a rejtett belső lényegét: a „tárgy lelkét”. Ami nem egyéb, mint amit készítője, az ember lehető legjobb szolgálata: vagy a munkavégzés, vagy a reprezentáció érdekében, magából hozzátett a holt anyaghoz. Megérezte-megtalálta Bellon ezt a fogalmi nyelven le nem írható „valamit” – ha valóban benne volt a tárgyban, ha tehát több volt a tárgynak látszó valami egy fa/fém anyaghalmaznál, egy spekulatív konstrukciónál. Benne volt, benne van egyébként a bumfordian ügyetlen tárgyokban is ez a bizonyos valami – ez esetben arról árulkodik, hogy a nem-professzionista tárgyalkotás annak idején partikuláris/személyes igényeket szolgált. Valamely tárgy típus reprezentáns darabjának azonban – azoknak a tárgyaknak tehát, melyek a múzeumban a tárgytársaikat képviselik, s azoknak, melyek a mai népművészet piacán vevőre-felhasználóra várnak – a „jóság” és a „szépség” egyensúlya értelmében *tökéletesnek, hibátlannak* kell lennie. Nem vagyok biztos benne persze, hogy a „tárgy lelke” felfedezésének ez a képessége tanítható – Bellon mindenesetre a terepen és a múzeumi gyűjteményekben fellelhető tárgyak alapján tudta, amit tudott. S nyilván azért tudott „olvasni” a kézbe vett, s e gesztustól azonnal a „holtból” elevenné vált, beszédessé lett tárgyakból, mert következetesen azokra az emberi szükségletekre figyelt, amelyeknek a szolgálatára rendelte a paraszti, a kisiparosi, a háziiparosi tárgykészlet egészét, s minden egyes tárgyat külön-külön az évszázados *hagyomány*. Ha a terepen kutatta fel a megőrzésre érdemeseket, azokra a tárgyakra bízta rá, hogy képviseljék a múzeumban több ezer, több tízezer tárgytársukat, amelyeknél ugyanazt jelentette a „jóság”, mint a „szépség”; amelyek tehát azért voltak „szépek”, mert a maradéktalanul szolgáltak egy konkrét emberi szükségletet. Ha pedig mai, tehát kvázi-népművészeti tárgyat kellett minősítenie, az olyan tárgyat utasította el, melynél a „hasznosság” megbicsaklott, már-már átfordult „haszontalanságba”, egy álművészi okoskodással megideológizálva – mi szerint a népművészet esetében is az esztétikai funkció a mindenekefeletti.

2.) Alkalmi – és gyakori – együtt gondolkodásunk alapján tanúsíthatom: különös képessége volt Bellon Tibornak ahhoz, hogy az éppen aktuálisnak elfogadott közművelődési szükségleteket és a maga személyes érdeklődését-elkötelezettségét összebékítse. „Muszáj-feladatként” is olyan képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti/népi iparművészeti kiállításokat rendezett tehát a múzeum falai között (vagy a város művelődési házában), melyeknek alkotóival – mert minőséget képviseltek –, és nép-nemzeti elkötelezettséget sugárzó

műveikkel maradéktalanul tudott azonosulni. S ami még feltűnőbb: bár a minden múzeum számára „kötelező” penzumot, a város és környéke történetét bemutató állandó kiállítást (*Nagykunsági krónika* címmel 1973-ban nyílt meg) nagy sikerrel, tehát közmegeledésre ő is letudta, ám a „szabvány” helytörténeti kiállítástól ez esetben is messze eltávolodott. El tudta ugyanis fogadtatni a hivatalos bírálati eljárás során, hogy a várostörténet-tájtörténet legfőbb jellemzőinek nagyvonalú felvázolása szerencsésen „összebékíthető” egy történeti mondanivalójú, de anyagában *néprajzi* kiállítással. Mely még a néprajzi muzeológiai „műhelymunka” látványos bemutatására is vállalkozhat: betekintést kínált ugyanis Bellon egy rekonstruált padlásra, megmutatván, hogy a „nekünk fontos” tárgyak – értéktelen kacattá válván – miként szorulnak a mindennapok perifériájára.

3.) Ez alkalommal sem maradhat említetlenül, hogy Bellon Tibor nem tartozott (életkora miatt nem tartozhatott) a múzeumteremtő nagy nemzedékhez. „Készen kapott” egy nagy múltú tájmúzeumot, s inkább homályban hagyta, mintsem túlhangsúlyozta volna, hogy milyen mértékben szabta át, formálta a maga felfogása szerinti „új” intézménnyé a város egyik legszebb műemlék épületébe átköltöztetett gyűjteményt. Ha valamire mégis példa Bellon „múzeumteremtő” munkássága, arra mindenképpen, hogy miként lehet megkonstruálni-felépíteni egy város múzeumügye *szerves fejlődésének*, ezzel együtt a jövőt szolgáló múltnak igazán impozáns képét. Vagyis arra példa, hogy miként kell, miért kell ráeszméltetni a helyi közvéleményt – szobrok, emléktáblák felavatása, emlékkonferenciák rendezése révén – Györffy István, Németh Gyula, Szűcs Sándor életművének egyetemes és lokális értékeire, s nem kevésbé a redemptus ősök élő emléke ápolásának emberi kötelességére. És ne felejtjük: Bellonnak a karcagi múzeumi gondolat szerves fejlődését felmutató, ezzel a múlt és a jövő között hidat építgető megannyi erőfeszítése jórészt az uralkodó széljárás ellenében valósult meg! Mert neki ahhoz is kiváló érzéke volt, hogy a nem éppen entellektüel városvezetőkkel elhitesse: a munkásmozgalom történetén túl sokminden másnak is hozzá *kell* tartoznia a „haladó hagyományokhoz”.

\* \* \*

Emlékeket ígértem, s újra meg újra rátévedtem az értékelés vágányára. Talán megbocsájtható ennyi következetlenség, hisz ez esetben az értékelő ítékezést mégiscsak a személyes emlékek hitelesítik. S mert együtt, egymásra mindig figyelve éltük végig muzeológusként és etnográfusként a 20. század második felét, most is csak úgy emlékezhettem, ahogyan azt Tibor és én hivatalos használatára a magunk számára kialakítottuk: igyekeztünk tartózkodni az anekdotizáló hangvételtől. Ez utóbbira máskor, más körülmények közepette kell majd alkalmat találni!

## Semsey Andor Emlékév, 2008

*Hogyha Meczenás feltámadna, pirulva sietne  
Vissza a Lymbusnak néma lakói közé,  
Mert amit ő tett a tudományért, vajmi kevés az  
Semseynek pazarul dús adománya után.*

(Pajor István, 1892: *Semsey Andor*)



*Semsey Andor*  
(Politisches Volksblatt, 1889)

Fenti versében talán túlzott a 19. században élt nógrádi poéta, Pajor István, de tény, hogy az 1833-ban Kassán született és 1923-ban Budapesten elhunyt semsei Semsey Andor, a széles látókörű, több nyelvet beszélő, természettudományos műveltségű, gazdagsága ellenére szerény, szinte aszkétikus életvitelű jogász, gazdasági szakember és földbirtokos hosszú élete során, elsősorban 69 000 kataszteri holdas balmazújvárosi jó minőségű szántóinak és legelőinek jövedelméből óriási összegekkel (Ilosvay Lajos becslése szerint összesen közel 3 millió aranykoronával, Papp Gábor számításai szerint csak a Magyar Nemzeti Múzeum Ásvány-Őslénytárát 1 millió

koronával, mai értékben mintegy 10 millió euróval!), kutatások, könyvkiadások, gyűjteményfejlesztések és -gyarapítások, műszer- és eszközvásárlások, ösztöndíjak stb. finanszírozásával támogatta a magyar tudományt, elsősorban a földtudomány különféle ágait. A magyar néprajztudomány is sokat köszönhet neki, hiszen pénzadományával például Herman Ottó és Jankó János kutatásait, tárgygyűjtéseit és ma már klasszikusnak számító műveiknek (*A magyar halászat könyve*. I–II. Bp., 1887–1888; *A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok*. Bp., 1909; *A magyarok nagy ősfoglalkozása. A magyar pásztorok nyelvkinccse*. Bp., 1914; illetve *Kalotaszeg magyar népe. Néprajzi tanulmány*. Bp., 1892; *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Bp., 1902) kiadását is segítette.

A nagy mecénás születésének 175. és halálának 85. évfordulója alkalmából nagyszabású ünnepségsorozatot rendeztek Budapesten és két vidéki városban.

Az MTA Földtudományok Osztálya, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya, valamint az MTA Biológiai Tudományok Osztálya közreműködésével az Akadé-

mia közgyűlésének harmadik napján együttes, nyilvános közgyűlési osztályülést szervezett *Semsey Andor, a magyar tudomány nagy mecénása* címmel, amelyre, 2008. május 7-én az Akadémia Felolvasó termében került sor. Az osztályülésen az alábbi előadások hangzottak el. Ádám József (osztályelnök, MTA Földtudományok Osztálya): *Elnöki megnyitó*, Marosi Ernő (az MTA rendes tagja, egyetemi tanár, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet): *A Magyar Tudományos Akadémia egy régi jótévője: Semsey Andor*; Kecskeméti Tibor (a földtudomány kandidátusa, a Magyar Természettudományi Múzeum címzetes főigazgató-helyettese)–Papp Gábor (PhD, a Magyar Természettudományi Múzeum Ásványtárának vezetője): *Egy mecénás példátlan adományai a nemzetnek*; Kordos László (a földtudomány doktora, a Magyar Állami Földtani Intézet igazgatója): *Semsey Andor és a Földtani Intézet*; Vásárhelyi Tamás (a biológiatudomány kandidátusa; a Magyar Természettudományi Múzeum főigazgató-helyettese): *Pártfogótól pártfogóig*; Hála József (néprajzkutató, tudományos főmunkatárs, Magyar Állami Földtani Intézet): *Semsey Andor, a magyar néprajztudomány mecénása*; Pozsonyi József (történész, múzeumigazgató, Semsey Andor Múzeum, Balmazújváros): *Egy tudománypártoló földbirtokos*; Vörös Attila (osztályelnök-helyettes, MTA Földtudományok Osztálya): *Elnöki zárszó*. Az ülés után a szépszámu résztvevőből alakult csoport a Farkasréti temetőben megkoszorúzta az ünnepelt sírját.

Az emlékülésen bemutatott előadások november 14-én Balmazújvároson a Semsey Andor Múzeum, Balmazújváros Város Önkormányzata és a Veres Péter Általános Művelődési Központ és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény által az említett jubileumok, illetve a helyi múzeum elnevezésének 10. évfordulója alkalmából a település Házasságkötő Termében megrendezett konferencián is elhangzottak. Köszöntőt Tiba István polgármester, országgyűlési képviselő mondott, a rendezvény moderátora Tóth János volt.

Három kiállítással is emlékeztek rá (Semsey Andor Múzeum, Balmazújváros, május 16.; Déri Múzeum, Debrecen, szeptember 19.; Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, november 18.), amelyeken a Semsey családra vonatkozó dokumentumok és a Magyar Természettudományi Múzeum Ásványtárában őrzött, onnan válogatott ásványok lettek bemutatva. Ezek egytől egyig Semsey Andor adományaként kerültek az intézménybe. A Magyar Természettudományi Múzeumban megrendezett kiállítás megnyitóján Semsey Andor emléktáblájának felavatására is sor került, e rendezvényen Matskási István főigazgató mondott köszöntőt.

Az emlékévben több, Semsey Andorral kapcsolatos publikáció is napvilágot látott.

A *Természet Világa* 2008. évi áprilisi száma Pozsonyi József és Kordos László cikkeit (A Semsey-féle ösztöndíj, 157–159. old.; Semsey Andor emlékezete, 160, 192. old.) közölte.

A *Magyar Tudományban* (2009. 1. sz.) az Akadémián elhangzott előadások tanulmányá formált változatait olvashatjuk.



Ugyanezek a dolgozatok, elsősorban Pozsonyi Józsefnek, a Semsey család monográfusának (lásd: *A semsei Semsey család története. Régi magyar családok I. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen, 2002*) köszönhetően egy impozáns, az ünnepelthez méltó kivitelű könyvben (*Semsey Andor emlékkötet. Szerk.: Hála József–Papp Gábor–Pozsonyi József. Tiszántúli Történeztudományi Társaság, Debrecen, 2008. 216 old.*) is napvilágot láttak (némi címváltoztatással). E kötet Semsey Andor nyomtatásban megjelent írásait is tartalmazza és helyet kapott benne három függelék (I. Papp Gábor: Házról házra Semsey Andor nyomában Budapesten; II. Semsey Andor adományai a Földtani Intézet számára [táblázat]; III. Papp Gábor: Semsey Andor arcképcsarnok) is. A könyv *Előszavát* Kecskeméti Tibor írta (ez a kiadvány végén angol nyelven is olvasható), az *Ajánlást* pedig Pálinkás József, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke jegyezte. Ez utóbbiból idézzük az alábbiakat:

*„Szívet melengető érzés e tanulmánykötet megjelenése napjainkban, amikor a magyar természettudományos képzés megújításért kiált, akkor, amikor hajlamosak vagyunk elfeledni nemzeti nagyjainkat, mecenatúra-példájukat arisztokratikus kiváltságnak tekinteni. Semsey Andor a magyar tudomány legnagyobb jótéveői közé tartozik, így emlékének ébrentartása, életművének bemutatása és követendő példává avatása kötelessége a magyar tudóstársaságnak. Ennek e törekvésnek része ez a kötet, amely felidéri azon tudóstársunkat, aki páratlanul egyesítette a tudomány művelését és támogatását – pusztán hazaszeretetből és kötelességtudatból, semmit nem várva, de mindent odaadva.” (6. old.)*

A kötetet november 14-én Balmazújvárosban Cs. Tóth János, a Hajdú-Bihar Megyei Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ igazgatója, november 18-án pedig a Magyar Természettudományi Múzeumban Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója mutatta be. A könyvről Kósa László akadémikus a *Kommentár* című folyóiratban (2009. 2. sz. 105–108. old.) közölt részletes ismertetést. A következőkben és végezetül ebből idézzük az általa leszűrt szomorú tanulságot:

*„Valaha is az volt, de ma igazán időszerű a mecenatúráról beszélni. Ma az állam úgy vonul ki a társadalom normális működéséhez nélkülözhetetlen területek, a tudomány, a kultúra és a »civil szféra« hathatós támogatásából, hogy nem lép a helyére szükséges támogató. Vagy másként fogalmazva, nem gondoskodik korábbi szerepének pótlásáról. Adva van egy elszegényedett társadalom, melynek részint nincs kellő anyagi ereje a mecenatúrához, részint ami van, gyakorta vitatható értékek pártfogására pazarlódik. Kiemelkedő tettek ellenére, összességében lehangoló az elmúlt két évszázad nem-állami mecenatúrájának története. A polgári korban, a kiegyezés után éppen Semsey Andor és mások példája nyomán biztatónak mondható a támogatási kedv, de nem csak a két világháború következményeként, hanem az akadozó hajlandóság miatt sem tudott igazán megerősödni. A kommunizmus nem csak a nem-állami mecenatúra jelentőségét szüntette meg, hanem ami visszatekintve leg-*

alább ennyire sajnálatos, a támogatás kultúrájának, azaz hagyományának folytonosságát tette tönkre, amiből a gyakorlat elfelejtése következett. 1990 után a szükségeshez képest kevés történt fölélesztésére. A mecénatúrához elengedhetetlen önkéntesség és a minden tekintetben nemes, főleg az üzleti haszonként vissza nem térülő magántámogatás széleskörűvé válásától még távol vagyunk. [...]” (107–108. old.)

HÁLA JÓZSEF

### Köszöntjük a hetvenéves Halász Pétert

Nehéz feladatra vállalkozik, aki „bokréta” kívánja gyűjteni egy rendkívül gazdag életmű látható és „láthatatlan” alkotásait, s még nehezebbre az, aki köszönve köszönteni akarja a csokor szerzőjét. Halász Péter 70 éves. 1939. október 28-án született, Budapesten. Egyetemi diplomát 1962-ben, a gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaság-tudományi Karán szerzett. 1966-tól huszonhat éven át az Agrárgazdasági Kutatóintézet tudományos munkatársa. Ugyanekkor (1965) kapcsolódik be a *Magyar néprajzi atlasz* munkálataiba, és már ekkor kialakul máig tartó kapcsolata a moldvai magyarsággal. 1965-től titkára, 1990-től pedig elnöke a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának. Titkára, majd ugyancsak elnöke a Honismereti Szövetségnek. 1990-től napjainkig titkára a Lakatos Demeter Egyesületnek, 1984-től pedig a Népművészeti Baráti körnek. 1992–95 között a Magyar Művelődési Intézet igazgatója, később munkatársa. 1997-től a Duna Televízió Közművelődési és Vallási Szerkesztőségek Műhelyét vezeti, '99-től ugyanitt főszerkesztő. Több mint három évtizede szerkesztője a *Honismeret* folyóiratnak. Kiállításszervezői és előadói tevékenysége révén a Kárpát-medencében mindenütt ismertté válik. A státusok, megbízások, elvégzett feladatok száma hosszasan sorolható tovább, de a felvázoltakból is kitetszik, hogy Halász Péter mindenben részt vesz, ami a magyarsággal, a népi, nemzeti, nemzetiségi kultúrával kapcsolatos.

Halász Péter a csángó kutatás terén szerteágazó etnográfiai munkát végzett. Egyes témák (például: földművelés, állattartás, egészségügy, helynévanyag stb.) feltárása egyedül az ő nevéhez kapcsolódik. Írásmódja is egyedi: akár történelemlről, akár társadalomról, akár életmódról vagy folklóról legyen szó, egyszersmind az azt létrehozó népről, annak sorsáról ír. Egyik könyve ajánlójában maga fogalmazza: „azoknak az írástudatlan csángó barátainknak, akik helyett leírtam sorsuk tragédiáját”. Beke György írja: „ellentétben a néprajzosok, folkloristák többségével, akik hűséges, »betűhív« lejegyzők, Halász Péter minduntalan alakítaná a megismert valóságot, jelesen a csángók életkörülményeit”. Meggyőződése, hogy az emberi léthez, sorshoz szorosan kapcsolódó



*Társaságunk 2009. évi közgyűlésén Paládi-Kovács Attila elnök átadja Halász Péternek a Pro Ethnographia Minoritatum- emlékérmét  
(Fotó: Hála József)*

jelenségek figyelmen kívül hagyása esetén maga a (csángó) kultúra válik értelmetlennek.

Előnyben részesíti a monografikus gyűjtéseket, a feltáró és leíró módszert, mind a tematikus kutatás, mind a jelenségek földrajzi elterjedtségének vizsgálata esetén. A rendkívül gazdag írói, etnográfiai munkásságából ezúttal a legfontosabb néprajzi köteteket említem meg. 2004-ben, a *Magyar Napló* kiadásában jelent meg a *Nem lehet nyugtunk...* című, esszéket, útirajzokat, könyvismertetőket, vallomásokot tartalmazó, közel 500 oldalas gyűjtemény. „Ezek az írások a tanulmányok, közlemények szomszédságában születtek, a felkutatott és bemutatott csángó élet szellemi háttéréből alakultak.” (Beke György). 2005-ben jelent meg *A moldvai csángó magyarok hiedelmei* című hiedelem-monográfia. A kultúrát a maga komplexitásában megfigyelő módszerének, valamint a több évtizeden át tartó rendszeres terepmunkájának eredményeképpen Bosnyák Sándor 1914 tételből álló moldvai hiedelemkorpusza újabb 1903 tétellel bővült. A magyar néprajztudományban alighanem a legutóbb (2007) megjelent *A moldvai magyarok hagyományos állattartása* című könyve keltette a legnagyobb visszhangot. Ezzel mind a néprajzi, mind pedig az agrártörténeti kutatások teljesen ismeretlen szeletét tárta fel. Nevéhez kapcsolódik továbbá a moldvai magyar falvak (Szabófalva, Lészped,

Ónfalva, Klézse, Külsőrekecsény, Pusztina, Lábnyik, Magyarfalu) helynévkutatása, az első csángó bibliográfia (*A moldvai magyarok bibliográfiája*, 1991.), és az első csángó kutatástörténeti összefoglaló (*Eredmények és feladatok a moldvai csángók néprajzi kutatásában*, 1994.) megírása is.

Szerencsés népcsoportnak tudhatja magát a moldvai magyarság, hogy a budapesti etnográfus útja, közel fél évszázada, éppen Moldvába kanyarodott. Hetvenedik születésnapján azt üzenjük: Isten fizesse meg a szolgálatot, és Isten éltesse sokáig!

IANCU LAURA

### Kocsis Gyula hatvanéves

Amikor 2007 októberében, az ELTE Néprajzi Intézetének tanulmányi kirándulásán, a kalotaszegi Mérán egy házban, a Sándor családnál elszállásolva, esténként jókat beszélgettünk a házigazdáinkkal, egyik alkalommal szoba került, ki hány éves. Meglepetésünkre kiderült, hogy a viseletet tartó nagymama éppúgy 58 (volt akkor), mint Gyula, aki ugyan szintén (nagy)papa, de habitusa, aktivitása okán talán nem csupán én állok hitetlenkedve e kerek évforduló előtt. Bár a hallgatók egyre többen „Gyula bácsizzák” az egyetemen, amikor néhány éve kitette a faliújságra újszülött unokája fényképét („megérkeztem...”), a diákok nagy része biztos volt benne, hogy ő „Kocsis Tanár Úr” gyermeke, ez pedig mi, ha nem a kortalanság legfőbb bizonyítéka.

Gyulát éppen húsz éve, 1989 óta ismerem, én elsőéves néprajz-történelem szakos egyetemistaként, ő a Tárgyi Néprajzi Tanszék frissen kinevezett adjunktusaként kezdtem/kezde „karrierjét” az ELTE-n, a régi, Pesti Barnabás utcai (ma Piarista közű) épület IV. emeletén. Hallgatóként szerettük közvetlenségét, emberségét, tiszteltük tárgyszeretetét, történelmi néprajzi jártasságát. Az előadásokon, a vizsgákon és a tanulmányi kirándulásokon ugyanazt a pozitív habitust sugározta felénk. Ismeretségünk tizedik évétől, 1999-től már mint tanszéki kolléga, sőt, szobatárs követhettem nyomon Gyula pályafutását, életét, véleményem nem változott róla, személyes és szakmai érényeit sikerült napjainkig megtartania.

Bár ahogy magát, egy rádióriportban „pesti aszfaltbetyárnak” nevezte, hiszen Budapesten, a Ferencvárosban született 1949. július 12-én, s e városban nőtt is fel és élt, egészen egyetemista évei végéig, mégis, egész lényében van valami vidéki, a szó pozitív, mondhatnám „tönnesi” vagy „redfieldi” értelmében, vagyis benne valóban egyesül a természetes közösség eszménye a nyugodtabb életritmus mintájával. A sors és a néprajzi állásszerzés akkori gyakorlata fiatalon megadta a vidéki élet lehetőségét. Fiatalon, „szakmán belül” kötött házasságot az egyetemen megismert Nagy Varga Verával, majd



*Kocsis Gyula tanszéki kiránduláson 2006-ban  
(Fotó: Bali János)*

rövid jászberényi kitérőt (Jász Múzeum) követően, 1974-ben múzeumigazgatónak nevezték ki a ceglédi Kossuth Múzeum élére, ahol épp a szintén fiatalon múzeumigazgató, később az egyetemen kolléga, Szilágyi Miklóst váltotta. Sokat mesélt erről a korszakról, hogy milyen nehézséget jelentett magát, egy „hosszú hajú pesti fiatalembert” elfogadtatni egy öntudatos agrárváros fontos intézményének vezetőjeként. Időközben korosabb lett, a haját is rövidebbre nyírta, így „belenevelődött” a mezővárosi vezető értelmiség szerepébe. Gyulát mindmáig osztatlan szimpátia veszi körül Cegléden. Erről jelenlegi hallgatói meséltek nekem, akik a 60 év előtt tisztelegve, tanulmánykötetet szerkesztettek az ünnepeltnek, s akik a városban járva, adatokat gyűjtve, a megkérdezettek reakcióiból többször is megtapasztalhatták azt. Az már az elmúlt évek országos és megyei közállapotának abnormalitását mutatja, hogy több mint harminc év után, jóval a nyugdíjkorhatár betöltése előtt megvonták Gyula múzeumigazgatói megbízását. (Verának még a munkaviszonyát is megszüntették.) Szobatársként éreztem és láttam, hogy Gyulának nem feltétlenül az átszervezés tényével volt baja, hanem annak mikéntjével, s bár nem mondta, az elmúlt évek megviselték.

Gyula, ahogy múzeumi munkájában, úgy egyetemi pályafutásában sem tekinthető „vándormadárnak”. Egyetemi tanulmányait 1968-ban kezdte meg az ELTE Bölcsészettudományi Karának néprajz–történelem szakán, melyet

1973-ban etnográfusi és történelem szakos középiskolai tanári diplomával fejezett be. Szakdolgozatát „Jászság településtörténetéből és településnéprajzából” Tálasi István témavezetésével készítette el. A „bő tizenöt éves kiterőt” követően, az intézmény oktatójaként visszatérve is hű maradt nem csupán az intézményhez, hanem kedvenc kutatási témáihoz: az anyagi kultúra történetéhez (különös tekintettel a 16–19. századra, valamint az Alföld északi peremvidékére, különös tekintettel a Jászságra), valamint a család- és háztartásszerkezet vizsgálatához. PhD-disszertációját is az előbbi témában védte meg 2002-ben az ELTE-n (*A Jászság társadalma, népessége, gazdálkodása a XVI–XVII. században*). Oktatóként nehéz örökséget vett át, hisz Tálasi István és lényegében Barabás Jenő visszavonulását, majd halálát követően egyedül kellett képviselnie az anyagi kultúra történeti néprajzi vizsgálatának irányvonalát az intézményben. Gyula minden tőle telhetőt megtett ennek érdekében. Előadásai között szerepelt a „*Magyar néprajzi alapvetés 1–2. (földművelés, állattartás)*”; a „*Magyar nép anyagi műveltségének története 1–4. (1. a kezdetektől 1526-ig; 2. kora újkor – 1526-tól 1711-ig; 3. kései feudalizmus – 1711-től 1848-ig; kapitalizmus – 1848-tól 1945-ig)*”. Ezen kívül társadalomnéprajzi és a levéltári források kutatásának módszertanával foglalkozó előadásokat tartott. Részt vett az „Európa anyagi kultúrájával” foglalkozó kurzus tematikájában, valamint múzeumi és néprajzi gyűjtési gyakorlatokat vezetett. Ám egy furcsa (és nem személyre szabott!) koncepció miatt – az egyetem falain kívül teljesítendő gyakorlatokat leszámítva – csak előadásokat tartott, tarthatott. Míg a Tárnyi Néprajzi Tanszék többi oktatója, Paládi-Kovács Attila, Szilágyi Miklós, Mohay Tamás, Kisbán Eszter, Hála József, illetve 1999-es alkalmazásomtól kezdve én is, egytől egyig vezettek, vezettünk szemináriumokat, addig épp a „magyar nép anyagi műveltségének története” négy féléves tantárgyához nem rendeltek szemináriumot. Jól tudjuk, hogy a hallgatók szakdolgozati témaválasztását elsősorban egy-egy sikeres szemináriumvezetés alapozhatja meg. Ennek fényében talán nem meglepő, hogy Gyulának relatíve kevés szakdolgozója volt. Első közülük Granasztói Péter volt 1996-ban, aki *Az ágyasztól a selyemkanapéig...* címmel a kiskunhalasi lakáskultúra változásairól írt dolgozatot. Őt követte Telekné Nagy Janka 1999-ben (*Az állatok tartásához való viszony egy agglomerálódó faluközösségben. Szada, Pest megye*), majd Elter András 2002-ben (*Dunabogdány társadalomnéprajza az anyakönyvek tükrében*), 2003-ban Hargitai Piroska (*Előtanulmányok egy kuriális község életmódjához. Adatok Alsódabas köznemesi építészetéhez, lakáskultúrájához és társadalmi életéhez a XVIII–XIX. században*) és Kemény Márton (*Magángazdálkodás Cegléden a rendszerváltás után*) és végül, de nem utolsósorban, Kiss Emília 2005-ben (*Paraszi gazdálkodás Tökölön az újratelepüléstől a gyári nagyipar kiszélesedéséig*). A felsorolt tanítványok többsége azóta rokon intézmények (Néprajzi Múzeum, MTA Néprajzi Kutatóintézet) megbecsült munkatársai. Szerencsére 2000-től már lehetőség nyílt számára

szemináriumok tartására, az új, „bolognai” rendszerben, 2006-tól pedig rendezések szemináriumai a gazdálkodás, a kézművesség és az életmód területén.

Az ünnepeelt oktatói és kutatói eredményei talán közismertebbek tudományszervezői tevékenységénél. 1984-ben a fiatal néprajzkutatóknak járó *Jankó János-díjjal* jutalmazták addigi munkáját. 1988-ban a Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipar-történeti Munkabizottságának tagja lett, valamint a Magyar Néprajzi Társaság az Anyagi Kultúra Szakosztály titkárává választotta. 1991-től 1994-ig a Társaság titkáráként működött, majd megbízásának lejártával választmányi tagként tevékenykedett tovább. Az 1990-es évek közepétől elsősorban az ELTE Néprajztudományi Doktori Iskoláján belül működő Európai Etnológia Doktori Program titkári feladatai foglalták le, melyet 2007-ig, a Tártyi Néprajzi Tanszék élére való kinevezéséig ellátott. Jelenleg is folyik habilitációja az ELTE-n.

A személyes tapasztalat alapján állítom, hogy Gyulában létezik a magyarsággal, annak etnogenezise során kapcsolatba kerülő keleti és dél-keleti kultúrák iránti vonzódás. A jászokról végzett kutatásai közismertek, de azt talán kevesen tudják, hogy tud oroszul (s egy kicsit bolgárul), vagy hogy a 16–17. századi oszmán-török forrásokat eredeti nyelven olvassa. Agráretnográfiai kutatásaiban is az állattartás és a földművelés hagyományos formáit, olykor „keleti hozadékait” vizsgálja.

Kedves Gyula! A jövőben is nagy szüksége lesz rád a szakmának, s folytasd az oktatói és a kutatói munkádat az eddigi szakértelemmel, empátiával, s főleg türelemmel! Ehhez kívánok Neked erőt, egészséget és kitartást!

BALI JÁNOS

\* \* \* \* \*

## MINDENFÉLE

### Vezetőváltás az MTA Néprajzi Kutatóintézetében

Az MTA elnöke 2009. május 1-jei hatállyal Balogh Balázst nevezte ki az MTA Néprajzi Kutatóintézete igazgatójává. A korábbi igazgatónak lelkiismeretes munkájáért az intézmény munkatársai nevében Somfai Kara Dávid mondott köszönetet a 2009. április 30-án megrendezett ünnepségen. Az alábbiakban e köszönetnyilvánítást, illetve az új vezető rövid életrajzát közöljük.

A SZERK.

### Köszönetnyilvánítás Hoppál Mihálynak

Bár mindössze hat éve vagyok az intézet munkatársa, ez az időszak épp egybeesik Hoppál Mihály 6 éves igazgató tevékenységével. Én voltam az első fiatal kutató, ki az ő égíse alatt kezdtem meg az intézetben tudományos pályafutásomat. 2003 nyara jeles időszak volt számomra, első fiam születése, majd munkába állásom sorsfordulat volt életemben. Ezért is vállaltam nagy örömmel a megbízatást, hogy igazgató úr hatéves tevékenységét méltassam.

Mikor először átléptem az intézet küszöbét, igazgató úr hívatott, és a Diószegi-archívum tuva sámánénekeinek kiadatlan kéziratát nyújtotta át nekem. Rögtön világossá vált számomra, hogy a belső-ázsiai néphit és hiedelemvilág lesz az elkövetkező években fő kutatási területem. Aztán hetekig be sem tudtam jönni az intézetbe. Akkor újult meg intézetünk, és nyerte el mai szép külsejét. Arra kevésbé van rálátásom, igazgatóként milyen munkát végzett, de annyit biztosan tudok, folyton el volt foglalva, és néha lehetetlen volt bejutni hozzá, hogy közös kutatásainkról beszéljünk. Csak röviden, felsorolás jelleggel ismertetném Hoppál Mihály tudományos tevékenységeit, eredményeit és elismeréseit, melyeket bokros igazgatói teendői mellett ért el az elmúlt 6 év alatt: *Somonyi- és Pitрэ-díj* (2003), kínai (Hszincsiang) terepmunka (2004), a *Sámánok és kultúrák szerkesztője* (2006), nagydoktori cím elnyerése (2006), *Út a felső világba* című dokumentumfilm (2006), Csingiz Ajtmatov vendégül látása (2006), *Fehérlófia* (2007), közös cikk a kirgiz baksiról (2007), *Shamans and Traditions* (2007), *Saman wenhua bianzheng* (kínaiul, 2007), ISSR-konferencia, Dobogókő (2007), négy film a samanizmusról (Duna TV, 2007), kínai, mandzsúriai terepmunka (2007), a *Sámánok határok nélkül* című doku-



mentumfilm (2008), ISSR-kötet: *Shamans Unbound* (2008), *Etnosemiotika* (észtül, 2008), a *Mansi Mythology* szerkesztése (2008), közös cikk az daur ominánról (2009), valamint 10 cikk (angol, kínai, finn, orosz, francia nyelven) és 13 külföldi előadás (2003–2006), 12 cikk (angol, kínai, olasz nyelven) és 8 külföldi előadás (2007–2009). Ezenkívül megalapította az Etnológiai Műhely és a vendégelőadók előadásorozatait, melyen a szakma hazai és külföldi kiválóságai tartottak előadásokat. Megújult a Vallástudományi Társaság, melynek ő lett az elnöke, és ezen belül létrejött a samanizmus archívum.

De a hivatalos méltatáson túl inkább személyes kapcsolatunkról és közös munkáinkról szólnék, hiszen az én tudományos tevékenységemben ennek meghatározó szerepe volt.

Hoppál Mihály igazgató úrral az ismeretségünk 1995-re nyúlik vissza. Akkor elsőéves, lelkes török–mongol szakos hallgatóként Kunkovác László fotóművésszel utaztunk Dél-Szibériába (Altaj és Tuva Köztársaság). Diószegi híres könyve nyomán akartuk végigjárni a vidéket. Kiderült, Hoppál tanár úr épp akkor tért vissza első tuvai útjáról. A számunkra rejtélyes sámánokról első kézből tudtuk meg, hogy legtöbbjük már Tuva székhelyén, Kizilben működik egy városszéli dácán. Ez volt a központja a Dünggür (sámándob) sámánszövetségnek, melyet Keninlopszan tuva író és sámánkutató alapított. Nagyot változott a világ Diószegi 1958-as útja óta. Jelcin korában a demokrácia és az anarchia egy érdekes keveréke köszöntött Szibériára, és szabadon lehetett szinte utazni bárhova. Attól kezdve minden évben jártam Szibériában 2002-ig, és megtanultam a helyi török és mongol nyelveket. Ahogy Mihály szokta mondani, azokat a nyelveket, melyeket neki kellett volna megtanulni. De Hoppál tanár úr se tétlenkedett, ezen idő alatt három szibériai és három kínai terepmunkát végzett, melyből számos monográfia, cikk és 5 dokumentumfilm is készült.

2003-tól aztán már közös expedíciókon kezdtük törni a fejünket. Mivel Oroszország újra bezárkózott, maradt Kína. Hoppál Mihállyal a hat év alatt két közös expedíciót szerveztünk, melyek mondhatom, remekül sikerültek. Örökre hálás vagyok azért, hogy ebben részt vehettem. Nem biztos, hogy eljutottam volna e helyekre, ha nincs az igazgató úr kiváló kapcsolata a kínai vendéglátókkal. 2004-ben Hszincsiang tartományban egy olyan zárt határszéli kirgiz faluba sikerült ellátogatnunk, ahol korábban sosem járt európai. Mivel a kirgiz családi okokból szinte második anyanyelvem, otthonosan mozogtunk a vidéken. Olyan beszélgetéseket készítettünk, melyre más kollégáknak sosem volt módja. Aztán egy különleges sámánszertartáson vehettünk részt, ahol a kirgiz *baksi* kötélén kapaszkodott fel transzállapotba a füstkarikához, bejárva a sámánok szimbolikus utazását. Első közös filmünk is ezt a címet kapta: *Út a felső világba* (2006). Úgy volt, a szertartás után még maradhatunk, bár a kínai határőrök begyűjtötték útleveleinket. Aztán a szertartás közben a helyi KGB is közbelépett, az egyik résztvevő transza közepette elvették a kamerát, ami egyben a forgatás végét is jelentette. Így éjszaka neki kellett vágni a Tiensan

kietlen vidékén a haza útnak. Persze eltévedtünk, és a sofőr utolsó pillanatban vette észre, hogy az út egy szakadékba torkollik. A helyszellemek ezúttal megóvtak minket. Amúgy az utazásaink során, ha nem gyűjtöttünk, folyton ettünk. Na nem azért, mintha falánkak volnánk. A keleti ember csak a közös étkezések során fogadja bizalmába az idegent. Néha 15 fogásos lakomákat rendeztek, és persze visszautasítani semmit sem illik. Gyakran is mondogattuk Mihálllyal, nehéz a „néprajzos élete”. Magyarországon a daur népcsoport kutatásának nagy hagyományai vannak, bár sokan nem is hallottak róluk. A Liao dinasztiát alapító kitájok feltételezett leszármazottjait 1930-ban látogatta meg Ligeti Lajos akadémikus. Az ő munkáját egyetemi professzorom, Kara György folytatta, akinek daurszöveg-olvasás óráin lelkesen vettem részt. Ki gondolta volna akkor, hogy jó 10 év múltán Hoppál tanár úr révén én is eljutok a daurokhoz, és hasznosíthatom tudásomat. Hoppál Mihály 2003-ban ismerkedett meg Szecsenguával, a leghíresebb daur sámánnal, aki később a 2007-es dobogókői ISSR- konferencián is részt vett. Ezt követően egy baráti beszélgetés során meghívott minket őszi nagy beavató szertartására. Pekingbe repültünk, s még aznap tovább Belső-Mongóliába. Kiderült, a kétnapos szertartást két beavató szertartás előzi meg. Így rögvest munkához láttunk, és négy napig szinte egyfolytában rögzítettük az eseményeket. Csak néha volt szusszanásnyi idő, amíg az áldozati állatokat főzték. Hoppál tanár úr ilyenkor egy félreeső helyen ledőlt, és meghagyta, akkor keltsem fel: „Ha már újra szólnak a sámándobok!” Végül is a legsikeresebb terepmunkát végeztük el. Összesen 6 szertartást néztünk végig, és tíz sámánnal készítettünk interjút. Az anyagból már két dokumentumfilm is elkészült (*Sámánok határok nélkül, Tisztítószertartás a kitájok földjén*, 2008, Duna TV). Hírünk egész a Hingán-hegység túlsó feléig elért, ahonnan odavalósi daurok autót küldtek értünk, hogy megmutassák sámánmúzeumukat, melynek tetején egy 21 méter magas szobor áll, a világ legnagyobb sámánszobra. Állítólag Hoppál tanár úrról mintázták. Mi persze újabb szertartást néztünk meg a helyi daur sámánnal néhány órával vonatunk indulása előtt, melyen Mandzsúriába utaztunk.

Most, mikor Mihály leköszön mint igazgató, mindannyiunk nevében szeretném megköszönni az intézetért végzett munkáját, fáradozásait. Csak csodálni tudom, hogy igazgatóként is mennyi mindent tudott azért is tenni, hogy Diószegi hagyományait folytatva intézetünk legyen továbbra is a szibériai néphit, hiedelemvilág és folklór kutatásának fellekvára. A helyszellemek áldása és óvó ereje kísérje továbbra is!

SOMFAI KARA DÁVID

## Balogh Balázs, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének új igazgatója

Az 1966-ban született Balogh Balázs 1990-ben szerzett diplomát magyar nyelv és irodalom szakon, valamint néprajz szakon a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsész tudományi Karán. Ugyanott 1990–1991-ben posztgraduális, 1996 és 2000 között pedig a Tárgyi Néprajzi Tanszék Európai Etnológia Doktori Programjának keretében doktori képzésben vett részt. A PhD-fokozatot summa cum laude 2001-ben nyerte el.

Első munkahelye a Néprajzi Múzeum volt, az intézményben segédmuzeológusként (1989–1990), segédmuzeológusként és tudományos titkárként (1990–1991), muzeológusként (1990–1995) és főmuzeológusként (1995–1997) dolgozott.

Már egyetemi hallgató korában, majd azt követően is (1985–1992) aktívan részt vett a Barabás Jenő által vezetett *A Délnyugat-Dunántúl mikrotájának vizsgálata* című OTKA-programban. Az erre alakult munkacsoport a *Magyar néprajzi atlasz* tanulságaira épülő kérdőívvel az összes Vas megyei és Zala megyei település kapcsolatrendszeréről összegyűjtött adatokból egy számítógépes adatbázist hozott létre.

1987-től a kisalföldi Tápon végzett gazdálkodáskutatást, amelynek eredménye, hogy a falu 1920-tól az 1959-es téveszesítésig terjedő időszakának egyéni gazdálkodásáról a már említett PhD-értekezés (2001), majd monográfia (*Gazdák és zsellérek. Gazdálkodási stratégiák Tápon*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2002) született. A kötet megjelenése óta a tápi kutatás elsősorban a téveszesítés és rendszerváltozás közötti idősakra, illetve a jelenkori társadalmi folyamatok vizsgálatára koncentrálódik.

A Néprajzi Múzeum munkatársaként a Földművelés gyűjtemény kurátora volt. Segédkezett a hagyományos paraszti kultúrát bemutató állandó kiállítás megrendezésében (1991), majd több nagy időszaki tárlat (pl. *Utazások Magyarországon, Kalotaszeg. A népművészet felfedezése*) társrendezője, egy-egy terem felelőse volt.

1993 óta az MTA Néprajzi Kutatóintézetében tevékenykedik (1993–1996: ösztöndíjas, 1996–1997: tudományos segédmunkatárs, 1997–2002: tudományos munkatárs és tudományos titkár, 2002–2006: tudományos főmunkatárs és tudományos titkár, 2006–2009: tudományos főmunkatárs, tudományos titkár, osztályvezető).

A Magyarországról kitelepített németek vizsgálatát még a Néprajzi Múzeum munkatársaként, 1992-ben kezdte el és 2002-ig folytatta. Egy éven keresztül végzett terepmunkát Bajorországban a Fejér megyei Pusztavámról elmenekült-kitelepített svábok körében. Az identitásváltozás, az asszimiláció kérdését, illetve a történelmi traumákat feldolgozó magatartásformák tanulmányozását állította a kutatás középpontjába (1992–1993). Hazatérve az egykori kibocsátó településen élő németek körében végzett összehasonlító kutatásokat, a háborús bűnösség, a kollektív felelősség kérdéseit elemezve. Eredmé-

nyeiről nemzetközi konferenciákon és külföldi neves szakfolyóiratokban számolt be.

1994 óta feleségével, kutató- és szerzőtársával, Fülemlé Ágnessel több mint száz kalotaszegi településen vizsgálta a falvak közötti kapcsolathálóok térbeli szerkezetét, a táji struktúra szerveződését, a regionális identitást, az 1940–1944-es kétszeres impériumváltás során történt etnikai konfliktusokat, az interetnikus kapcsolatokat, a jelenkori társadalmi folyamatokat, a rendszerváltás után újrainduló gazdaságokat és más kortárs jelenségeket. Kalotaszeg társadalmáról, tájszerkezetéről és identitásáról monográfiát (*Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2004) jelentettek meg.

2004-től figyelmük kiterjed a Kalotaszeg peremén élő magyar szórványközösségekre is. 2006-ban az MTA Etnikai és Nemzeti Kisebbségkutató Intézetével együttműködve tudományos konferenciát rendeztek Zsobokon a szórványkérdésről, amelynek anyaga angol és magyar nyelven is napvilágot látott (*Perspectives of Diaspora Existence. Hungarian Diasporas in the Carpathian Basin. Historical and Current Contexts of a Specific Diaspora Interpretation and Its Aspects of ethnic Minority Protection*. Eds.: Balogh, Balázs–Ilyés, Zoltán, Akadémiai Kiadó, Bp., 2006; *Regionális identitás, közösségépítés, szórványgondozás*. Szerk.: Balogh Balázs–Bodó Barna–Ilyés Zoltán. Lucidus Kiadó, Bp., 2007).

Balogh Balázs szakmai továbbképzés és kutatás céljából több külföldi ösztöndíjban részesült (1991–1992: München; 1992–1993: Bécs; 1994: Cloppenburg; 1995: Cambridge, Edinburgh; 1997: Párizs). 2006 és 2009 között a bloomingtoni (USA) Indiana University vendégkutatója volt. Ennek során alkalma volt terepmunkát végezni a Midwest (Pennsylvania, Ohio, Michigan, Illionis és Indiana államok) magyar közösségeiben. Vizsgálta az amerikai magyarok intézményhálózatát, identitásváltozását, nyelvváltását, a generációk és az egyes bevándorló csoportok közötti különbségeket, a metropoliszok egykori magyar negyedeinek nyomait, a valamikori bányász- és acélgyári munkásközösségek még létező csoportjait, az óhazaképet.

Balogh Balázs eddigi teljesítményét, eredményeit *Iffúsági Díjjal* (MTA, 1997); *Jankó János-díjjal* (Magyar Néprajzi Társaság, 2000) és *Körösfő Település Díszpolgára* címmel (Kalotaszeg, 2006) ismerték el.

Igazgatói kinevezéséhez a Magyar Néprajzi Társaság vezetősége és tagsága nevében gratulálunk egyesületünk tagjának (1986–), egykori szakosztályi titkárnak (Ethnographia Pannonica Szakosztály, 1993–1999; Nemzetiségi Szakosztály, 1999–2003) és jelenlegi választmányi tagjának (2009–).

Balogh Balázs hallgatója volt annak az évfolyamnak a fővárosi egyetem néprajz szakán, amelynek e sorok írója két évtizedes oktatói munkáját megkezdve az 1986/1987-es tanévben „magyar néprajzi alapvetés” összefoglaló címmel, többféle témakörben először előadásokat és szemináriumokat tartott. Több éven át együtt gyűjtöttünk az Őrségben és Göcsejben a Barabás Jenő

által irányított, fent említett program keretében, amelynek ő (Horváth Gyula mellett) „oszlopos tagja” volt. Korai „zsengéinek” (A fazékkiszedő villa használata a Délnyugat-Dunántúlon. In *Kapcsolatrendszerek a Délnyugat-Dunántúlon. [Néprajzi tanulmányok]*. Szerk.: Barabás Jenő. A szerk. munkatársa: Hála József. Bp., 1989. 9–15.; „Gyántásfa” készítés Bődén, Bödei betyárhagyományok, Egy uradalmi kocsis munkája a zalaszentmihályfai majorban [1942–1945]. In *Néprajzi dolgozatok Bödéről. Liber memorialis Barabás Jenő hetvenedik születésnapjára*. Szerk.: Hála József–Horváth Gyula. Szentendre, 1990. 67–73, 132–136, 159–162.) megjelenítésénél is ott bábáskodtam. Mindezek miatt azzal áltatom magam, hogy az újabb fontos állomásához érkezett, eddig is szépen felfelé ívelő pálya megalapozásában nekem is (ha mégoly csekély) részem volt. Ennek okán-jogán a fenti „hivatalos” gratuláció tolmácsolása mellett személyes jókívánságait is küldi Balogh Balázs Igazgató Úrnak és a nagy elődök nyomdokain általa vezetett Néprajzi Kutatóintézetnek:

HÁLA JÓZSEF

### Rövid hírek, tudósítások

**VERES LÁSZLÓ-VIGA GYULA (SZERK.): MÚZEUMOK VÁLTOZÁSÁBAN.** E címmel és *Az önkormányzati múzeumok Alfa-program keretében megvalósult modernizációja 2004–2006* alcímmel jelent meg könyv 2007-ben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadásában. 2003-ban fogalmazta meg a tárca középtávú múzeumfejlesztési stratégiáját, és 2004-ben hirdették meg az Alfa-programot, melynek kiemelt célja volt az önkormányzati múzeumok, gyűjtemények és kiállítóhelyek kiállításainak tartalmi és infrastrukturális megújítása. A kötet összegzése a program keretében elindult és megvalósult fejlesztéseknek. Sorra veszi az egyes pályázó önkormányzatokat, az intézmények pályázati célkitűzéseit, az elnyert támogatás összegét és az elért eredményeket. A képekkel gazdagon illusztrált beszámoló megismerteti a három év alatt végbement változásokat, a megelevenedett interaktív tárlatokat, új állandó kiállításokat és színvonalas múzeumpedagógiai programokat.

**BATHÓ EDIT: MÉHÉSZKEDÉS A JÁSZSÁGBAN.** *A feldolgozás nyomán kíséri a Jászföld hagyományos népi méhészkedését a 17. századtól a 20. század közepéig, tárgyalja az okszerű méhészet kialakulását, annak jellemzőit, szól a vándortanítók szerepéről, a méhészeti egyletek, körök tevékenységéről, valamint kutatja a népi és okszerű méhészkedés paraszti gazdálkodásban be-*

töltött szerepét, de bemutatja napjaink modern, árutermelő méhészkedését is. (Jászsági Füzetek 41., Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány, Jászberény, 2007)

**BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET: NEMESI KÖZBIRTOKOSSÁGOK A KÖVÁR-VIDÉKEN – VALLOMÁSOS ÖSSZEÍRÁS 1803-BÓL.** A Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet új könyvsorozatának célja a különleges tudományos értékekkel bíró írott emlékeknek, forrásoknak a közreadása, megismertetése. A szerzőnek jelen kötet megírásához a Kővár-vidék 1803-ban íródott nemesi közbirtokosairól szóló könyv szolgált alapul. Az első részében társadalom- és agrártörténeti szempontból elemzi a vallomásokat. A második rész forrásközlést, a birtoklási adatokat, települési összefüggéseket és egy válogatott helynévanyagot tartalmaz. (Monumenta Muzeologica 1., Kiskun Múzeum Alapítvány, Kecskemét, 2007)

**REGÉLŐ FERTŐ-HANY.** A Codex Print Kiadó és Nyomda Kft. gondozásában a fenti címmel és *Mesés történetek, versek, dalok, népi mesterségek színes képeskönyve* alcímmel, Nádai Magda szerkesztésében jelent meg könyv 2007-ben Budapesten. Részlet Kárpáti László igazgató (Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatósága) előszavából: „Csapadékos, belvizes esztendőekben a Fertő mentén a Hanságban, a Rábaközben és a Tóközben sekély vízű tavacsok keletkeznek a szántóföldeken, s ha sok eső esik a nyár elején is, e tócsákat ellepi a gyékény, a lándzsás hídör, a nád, és a zsióka haragoszöld szőnyege. Emlékezik a föld azokra az időkre, amikor a Kárpát-medence egyik legnagyobb mocsara uralta ezt a vidéket. A gyökerek ott vannak a szántások alatt, s milliárdnyi mag a művelt talajban. Mind mind csak a 8–10 évenként bekövetkező lehetőségre vár, a vízre, az elöntésekre, amelyektől a sok száz km hosszú, a Kisalföldet pókhálószerűen átszövő csatornahálózat sem tudja teljesen mentesíteni a vidéket. Emlékezik a föld, emlékezik a táj, s vajon az emberek emlékeznek-e? Vajon tudják-e, hogy elődeik hogyan éltek, milyen szavakkal beszéltek, jókedvükben vagy bánatukban milyen dalokat énekeltek? Mi volt a munkájuk, kenyérkeresetük, hogyan használták ki mindazt, amit a vízjárta lágvilág nyújtott nekik? Emlékezni segít ez a könyv. Élővé teszi az ükapák halász, nádvágó, gyékényszövő életét, amelynek egykori színhelyei ma főként a Fertő-Hanság Nemzeti Park területén találhatóak.”

**A 85 ÉVES É. KOVÁCS LÁSZLÓ KÖSZÖNTÉSE.** É. Kovács László honismereti kutató, néprajzi gyűjtő, múzeumigazgató, kiállításszervező és képzőművész 2008-ban ünnepelte 85. születésnapját. Ebből az alkalomból az *Ethnicaban* (2008. 2. sz. 58–59. old.) Viga Gyula köszöntötte őt. Dél-Gömör és Gömör-szőlős kulturális mindenesét ugyanebben az évben *Notitia Hungariae Emlékéremmel* és *Fábry János-díjjal* tüntették ki (lásd Titkos

Sándorné és Bodnár Mónika írásait a *Honismeret* 2008. 4. [93–94. old.], illetve a *Gömörország* 2008. 3. [63. old.] számában).

**SÁMÁNOK, TÁLTOSOK.** „Részben egyházként, részben gazdasági vállalkozásként működik az ősmagyar táltosok körül kiépített hálózat. A szolgáltatások skálája a keresztelőtől az energiakezelésig, a masszázstól a szellemgyógyászatig terjed. A rendőrség kuruzslás gyanúja miatt nyomoz, az ÁNTSZ szerint a Táltos Cseppek nevű csodakészítmény nem más, mint »szűrt, tisztított ivóvíz«.” Részletesebben lásd Czene Gábor: *Szellemképes őstáltosok. Kuruzslás gyanúja miatt nyomoz a rendőrség* (Népszabadság 2008. február 22. 5. old.).

- „A magyar forradalmi sámánok tavaly februárban jelzett szándékaitól eltérően nem a Szent Korona, hanem az amerikai ExxonMobil tulajdonába került át a makói »gigantikus« gázlelőhely nagy része. A világ vezető olajcége dollárszázmilliókat investál, noha bizonytalan, hogy kitermelhető-e egyáltalában a gázmező, és ha igen, milyen áron.” Így kezdődik a Népszabadság (2008. ápr. 12. 14. old.) Olajmulti tette rá a kezét a makói gázkincsre című cikke, amely A sámánok helyett az ExxonMobil lett az úr a mesés nagyságú, de bizonytalan kitermelhetőségű mezőn alcímet viseli.
- „Sámán, jós és reformer politikus egyszerre a Belépő a Mennyországba címmel készülő magyar–lengyel dokumentumfilm mongol főhőse. Füredi Zoltán rendező a legutóbbi, tragédiába torkolló választások után fejezte be a forgatást Mongóliában. Hőse nem jutott be a parlamentbe.” A készülő filmről részletesebben lásd Varsányi Gyula írását (*Gansükh – sámán és reformer. Dokumentumfilm a mongol rendszerváltásról*. Népszabadság 2008. aug. 12. 9. old.).

**K. KOVÁCS LÁSZLÓ.** Amint arról lapunkban beszámoltunk, 2008. március 4-én nagyszabású ünnepségen köszöntöttük Keszi Kovács Lászlót 100. születésnapja alkalmából (*Néprajzi Hírek* 2008. 1. sz. 60–61. old.). Ugyanabban a számban a Fejős Zoltán által elmondott köszöntést, valamint Vizi E. Szilveszter és Pozsony Ferenc levelét is közöltük (61–65. old.). Ezúttal Paládi-Kovács Attila K. Kovács László, az anyagi kultúra kutatója című, az ünnepségen elmondott előadására hívjuk fel a figyelmet, amely az *Ethnographiában* (2008. 2–3. sz. 193–205. old.) látott napvilágot. Dankó Imre K. Kovács László százéves címmel a *Rálátásban* 2008. 3. sz. 35–39. old.) köszöntötte tudományszakunk élő klasszikusát.

- Keszi Kovács Lászlót a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 2008-ban *Pulszky Ferenc-díjjal* tüntette ki.

**ÍRÁSOK SOLYMOS EDÉRŐL.** Folyóiratunk 2008. 2. számában (83–88. old.) Merk Zsuzsa, Szilágyi Miklós és Romsics Imre írásaival búcsúztunk el a 2008-ban elhunyt Solymos Edétől. Azóta az alábbi róla szóló írásokról szereztünk tudomást. Szilágyi Miklós: *Solymos Edétől búcsúzunk* (Kalocsa, 1926. január 30.–Baja, 2008. május 27.) (*Ethnica* 2008. 3. sz. 96–97. old.); *Uő.: Solymos Ede (1926–2008)* (Halászat 2008. 3. sz. 100–101. old.); *Uő.: Solymos*

*Ede és a magyar halászat néprajzi kutatása* (Bajai Honpolgár 2008. 8. [214.] sz. 2–4. old.); *Andrásfalvy Bertalan: Búcsú Solymos Edétől* (Honismeret 2008. 4. sz. 106–107. old.); *cím nélkül* (Rálátás 2008. 2. sz. 55. old.).

**EMLÉKEZÉS FÜSSI NAGY GÉZÁRA.** Folyóiratunk 2008. 3–4. számában (122. old.) közöltük a hírt, hogy 2008. március 4-én meghalt Füssi Nagy Géza. Időközben megjelent a *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok* 16. száma (Érd, 2007), amelyben a kiváló afrikanistáról, egyetemi oktatóról Sárkány Mihály tollából olvashatunk méltó megemlékezést.

**KÖNYV A SZÜRKE MARHÁRÓL.** Magyar Szürke címmel jelentetett meg látványos fotóesszé 2008-ban a budapesti *Geographia* Kiadó. A kötet alkotója: *Radisics Milán*.

**ELHUNYT VÖRÖS KÁLMÁN PRÍMÁS.** Életének 77. évében, 2008-ban szívroham következtében elhunyt Vörös Kálmán világhírű cigányprímás. Vörös Kálmán külföldön is híres, 1956-ban a párizsi Folies Bergere-ben, a világ egyik legismertebb mulatójában lépett föl. Később Olaszországban, Görögországban, az USA-ban, Finnországban, Indiában vendégszerepelt, több mint másfél évtizedig dolgozott Frankfurtban. Több hazai és külföldi elismerés birtokosa volt. (MTI)

**BARTÓK ÉS KODÁLY, A NÉPZENEKUTATÓK.** Két kiállításának anyagát jelentette meg a *Hagyományok Háza: a Pávai István népzenekutató által rendezett, Bartók Béláról szóló 2006-os, valamint a Kodály Zoltán népzenekutató munkásságát ismertető 2007-es tárlatok képeit és dokumentumait vehetjük kézbe könyv alakban.* (Bartók Béla, a népzenekutató. Egy kiállítás képei és dokumentumai; A népzenekutató Kodály Zoltán. Egy kiállítás képei és dokumentumai. Mindkét kiadványt szerkesztette: *Pávai István. Bp., 2008.*)

**VARGYAS LAJOS.** Amint arról folyóiratunkban (2007. 3–4. sz. 143. old.) hírt adtunk, a 2007. október 11-én elhunyt Vargyas Lajos 29-ei temetésén Andrásfalvy Bertalan és Paksa Katalin mondott beszédet. E búcsúbeszédet az *Ethnographia* 2008. májusában megjelent 2–3. száma közölte (258–262. old.).

**CÍVIS SZÓLÁSOK ÉS KÖZMONDÁSOK.** *Értékes gyűjtemény látott napvilágot 2008 elején a debreceni Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. gondozásában. A Debreceni Egyetem Nyelvészeti Tanszékének oktatója, Kálnási Árpád Debreceni cívis szólások és közmondások címmel adta közre a városi polgárság és a város környéki parasztság ajkán élő nyelvi virágokat – ahogyan ajánlásában a szerző maga nevezi gyűjtése tárgyait.*



**A XXXVI. HONISMERETI AKADÉMIA.** A Honismereti Szövetség 2008. június 30. és július 4. között Zalaegerszegen rendezte meg a XXXVI. Honismereti Akadémiát, amelynek fő témája *Mátyás király és a reneszánsz kora* volt. Ebből az alkalomból a szövetség *Honismeret* című folyóirata Zala megyei és zalaegerszegi vonatkozású írásokat közölt (2008. 3. sz. 3–5., 40–55. old.; a rendezvény programja: uo. 60. old.). Ugyanazon lap 4. számában Halász Péter megnyitóbeszéde (91–92. old.), az akadémia kitüntetettjeinek (*Notitia Hungariae Emékérem*: Csorba Csaba, É. Kovács László, Rásky Mihályné; *Honismereti Munkáért Emlékplakett*: Csirmazné Cservenyák Ilona, Páll Lajos, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Szénásiné Marton Edit, Szinku Mihály) életrajza (92–97. old.), valamint a Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség 2007–2008. évi országos honismereti pályázata díjazottainak névjegyzéke olvasható (98. old.).

**HINDU ASRÁM AZ ALFÖLD MÉLYÉN.** „A nagy hírű radzsasztáni kőfaragók, híres templomépítők leszármazottai készítették a hindu hitvilág legfontosabb elemeit bemutató vöröshomokkő-faragványokat, amelyek immár a Dél-Alföldön, a nandafalvi hindu szentélyparkban várják a meditálni vágyókat” – így kezdődik Farkas József György fenti címet és az Indiai szentélyt avattak a balástyai tanyavilágban alcímet viselő cikke, amely a Népszabadságban (2008. aug. 11. 10. old.) olvasható.

**MATYIKÓ SEBESTYÉN JÓZSEF KITÜNTETÉSEI.** Balatonfüred kulturális nagyköveti díjat alapított. A *Balatonfüred Városért Közalapítvány kulturális nagykövete* címet és a vele járó – Varga Imre szobrászművész által tervezett – emlékermet elsőként Matyikó Sebestyén József etnográfus, Balatonkutató, a siófoki Kálmán Imre Múzeum igazgatója kapta 2008-ban. • A Holló László Alapítvány kuratóriuma múzeumépítő, hagyományokat teremtő, Siófok hírneves szülöttje, Kálmán Imre emlékét ápoló munkájáért néprajzkutató kollégánknak ítélte oda a 2008. évi *Holló László-díjat*. Az elismerést Komiszár János *Holló László-díjas* festőművész siófoki kiállításán vehette át a szakember.

**KÖNYV A FELSŐ-NYÁRÁD VIDÉKÉRŐL ÉS ORBÁN BALÁZSRÓL.** A veszprémi szerzőpáros, Váradi Péter Pál fotós és Löwey Lilla szövegíró legújabb erdélyi honismereti fotóalbumában a történelmi Marosszék egyik, a Nyárád forrásvidékétől Nyárádszeredáig terjedő kistáját hozza közel az érdeklődő olvasóhoz. A szerzőpáros másik újabb könyve „a legnagyobb székely”-nek, Orbán Baláznak állít emléket. (Erdély–Székelyföld: Felső-Nyárád vidéke. A történelmi Marosszék, 3.; Erdély–Székelyföld: A legnagyobb székely. Orbán Balázs. PéterPál Könyvkiadó, Veszprém, 2008.)

**NOVÁK LÁSZLÓ FERENC: „HEJ, NAGYKÖRÖS HÍRES VÁROS...!”.** E címmel, és *Nagykörös város kismonográfiája* alcímmel, Az Arany János

Múzeum Kiállítási Monográfiái IV. darabjaként jelent meg Novák László Ferenc új könyve (Nagykörös, 2008. 174 old. + 32 színes fénykép). • A kötetet az *Ethnicaban* (2008. 4. sz. 130. old.) Szilágyi Judit ismertette.

**IANCU LAURA KITÜNTETÉSE.** *Iancu Laura költő, a kárpát-medencei magyar irodalom egyik markáns tehetsége kapta 2008-ban a tokaji író-tábor Fialok Nagydíját. Mezey Katalin laudációjában a végleges megfogalmazások birtokában lévő költőnek nevezte, aki ugyanakkor a saját útnak indító moldvai csángó Magyarfalú folklorjának kutatójaként is kapta a díjat.* • A költővel és néprajzkutatóval a kitüntetés alkalmából Pósa Zoltán készített interjút (*A vallás és a hit a csángó kultúra esszenciája. Iancu Laura költőnő földijeinek is hitelesen akarja megmutatni Magyarfalú néprajzát. Magyar Nemzet 2008. aug. 26. 14. old.*).

**KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR.** Nyugat-Tibetben, Ladak tartományban, Zangla helységben 2008 nyarán állították helyre azt a királyi rezidenciát (mely kolostorként is szolgált), ahol Körösi Csoma Sándor 1823 nyaratól 1824 végéig tanulta a tibeti nyelvet egy tudós lámától, és tulajdonképpen itt kezdte gyűjteni az anyagot tibeti–angol szótárához. 2008-ban az első ütemben rendbe tették Körösi Csoma egykori lakócelláját, amely a kastély-kolostor legfelső szintjén helyezkedik el, és stabilizálták az épület egyéb részeit is. 2009-ben további javításokkal folytatják a munkát a helyi uralkodó és a magyar állam támogatásával. A helyreállítást végző expedíció tagjai Barcza Gergely építész, Gulyás Tibor operatőr, Irimiás Balázs építész-projektvezető, Nagy Olga közigazdász, Olosz Emese statikus és Etienne Samin francia építész voltak. • A 2008 októberében megrendezett indonéziai Bali Nemzetközi Filmfesztivál fődíját nyerte el Szemző Tibor *Az élet vendége – Csoma legendárium* című filmje. A Körösi Csoma Sándor élete ihlette filmalkotásért Szemzőt a 2006-os Magyar Filmszemle rendezőilátvány-díjjal tüntette ki. A filmből a rendező színpadi előadást készített, a Sári László tibetológus szövegkönyvére komponált darabot október 24-én mutatták be a Művészetek Palotájában.

**NÉMETH G. BÉLA AKADÉMIKUS HALÁLA.** 2008. szeptember 5-én meghalt Németh G. Béla akadémikus. A Széchenyi-díjas irodalomtörténész, a 19. és 20. századi irodalom- és művelődéstörténet kutatója 83 éves volt. Az eredetileg magyar–német szakon végzett, majd könyvtárosként tevékenykedő tudós 1955-ben lett az MTA Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa. 1965-től tanított az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, ahol 1981-től vezette az általa alapított Művelődéstörténeti Tanszéket. 1987-től a 19. Századi Irodalomtörténeti Tanszéket vezette, 1980-tól 1995-ig az Egyetemi Könyvtár főigazgatója is volt. A számos nagy hírű tanulmány és monográfia szerzője

*munkásságát József Attila-díjjal (1976), Akadémiai Díjjal (1980), Déry Tibor-díjjal (1993) és Széchenyi-díjjal (1996) ismerték el.*

**BAZILIKA LETT A MÁRIAGYŰDI KEGYTEMPLOM.** Basilica minor, azaz kis bazilika címet kapott a máriagyüdi kegytemplom. Az erről szóló pápai dekrétumot Juliusz Janusz apostoli nuncius 2008. szeptember 14-én a templomban, ünnepi szentmisén hirdette ki. A ma Siklóshoz tartozó Máriagyüdi templomát 1805-ben VII. Pius pápa nyilvánította kegyhellyé. Magyarországon jelenleg tizenhét bazilika rangú templom van. (MTI)

**KORNISS PÉTER: KÖTÖDÉS 1967–2008.** *A budapesti Helikon Kiadó 2008-ban adta ki Korniss Péter fenti című fotóalbumát, amelyre az alábbiakban két ismertetésből vett idézettel hívjuk fel olvasóink figyelmét. „A világháló arctalanságára kontrázva milyen jólesik kinyitni a vaskos fotóalbumot. Beleszagolsz, végiglapozod az egyszer s mindenkorra bevésődött képeket, a már ismerősként viszontlátott gesztusokat, mosolyokat, vonásokat. A hajfodrot, szem sarkában a szarkalábat, kaszán a kézfejet, a pendelyt, a csipkét, a szalmakalapot. A fonók és a dolgos napok izzadságszagát, a végtelen Mezőség zúzmarás, téli tisztaságát. Ugye, elkopott, hasznavehetetlen szó ez ma: kötődés. Tisztaság. Méltóság, alázat, hit. Nem mérlegelhető, mérhető, készpénzre nem váltható. Korniss Péter summázó albuma a magyar fotográfia legfontosabbjai között kér és kap helyet. Egyszerűségében és csendességében tökéletes, súlyos, örökérvényű. Kiszól a könyvből az emberéletben mérhető idő is: a nyitóképen a csángó asszony a kicsi bubájával, 1973-ból. A záróképen ugyanaz az anya középkorú fiával, 2008-ban. Tekintetükben ugyanaz a közvetlenség, nyíltság és szeretetteljes bizalom ma is, ami egykor.” (Muray Gábor: Méltóság, alázat, hit. Magyar Nemzet 2008. okt. 1. 14. old.); „Korniss késői képei egy folyamat beteljesítői. A fotográfus több mint négy évtizede kezdett hozzá, hogy megörökítse a népszokásokból, a viseletekből, a falusi életből mindazt, ami még él, zárt és hagyomány, és már akkor – harminc, harmincöt éve bemutatott kiállításai és könyvei láttán – megdöbbenve vettük tudomásul, hogy mennyi megörökítendője maradt még. Megdöbbenve, felemelően és lesújtva: katarzissal. Korniss ugyanis az első munkautaktól kezdve nem a szociofotó kérlelhetetlen elszántságával, nem a népfényképezők folklórkáprázatával, s nem a nemzetsiratók nehéz szemrehányásával fotografált a Kárpát-medencében. Azt hiszem, páratlan életművének ez az egyik titka. Két titka van, az egyik bizonyosan az, hogy modelljeit a kezdetektől annyira becsülte, hogy sosem szolgáltatta ki őket semmiféle ideológiának és koncepciónak. Úgy fényképezte a szlovákiai parasztasszonyt, a csökölyi fehér gyászt, Erdély és Bukovina magyar és román falusi népét, ahogyan éltek és dolgoztak, ahogyan látta – és egyre közelebbről és egyre mélyebben látott.” (Rózsa Gyula: Korniss Péter kötődése. Népszabadság 2009. jan. 31. 9. old.).*

**OSZTOJKÁN BÉLA (1948–2008).** 2008-ban meghalt Osztojkán Béla író, szerkesztő, politikus. Részlet az (R. S.) által a *Népszabadságban* (2008. jún. 24. 4. old.) publikált megemlékezésből: „[...] Kitartó, szívós türelmetlenség-gel kutatta és vitatta népe sorsát. Szabolcsból jött, munkás lett, tíz évig esztergált a Ganz-Mávagban, írt verset, novellát, regényt, újságot, harcolt az autentikus roma önszerveződés lehetőségéért. Amikor a lehetőség megjött, fontos és harcos szervezetek és orgánumok sorát alapította, vezette, főszerkesztette és írta tele. Volt a Phralipe elnöke, a Roma Parlament szóvivője, a Cigány Kisebbségi Önkormányzati Képviselők Országos Szövetségének elnöke, az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat alelnöke, a *Phralipe*, az *Amaro Drom*, a *Világunk* alapító főszerkesztője... Egy időben körülötte forgott a roma közélet. És közben két évtizednyi alkotó kínlódás után befejezte fő művét, az *Átyin Jóskának nincs, aki megfizessen-t*, az egyik legfontosabb, legszebb és legkétségbeesettebb regényt, amit a magyarországi romákról, múltjukról, mítoszairól, szenvedéseikről, gyarlóságairól, az értékvesztés tragikus folyamatairól írtak. [...]”

**ÁG TIBOR KITÜNTETÉSE.** *Heizer Antal magyar nagykövet Pozsonyban 2008. október 11-én adta át Ág Tibor népzene gyűjtőnek, -kutatónak és karagnak a Magyar Köztársaság Elnöke által adományozott Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetését. Részlet a magas elismerés indoklásából: „Ág Tibor a maga szakterületén rendkívüli küldetésre vállalkozott: Szlovákia magyarlakta vidékein, a Csallóköztől a Nyitra vidékén át a Bodroghöz, a legapróbb falvakban is gyűjteni kezdte a népdalokban évszázadokon át tisztán megőrzött és kikristályosodott zenei anyanyelvet. Ez a hivatása lett az élete, amellyel azonban nem csak a hagyományörzést és a néplelek mélyebb megismerését kívánta elősegíteni, hanem a nemzeti identitás megőrzésének és megerősítésének feladatát is.” Több mint 16 000 dallamot gyűjtött össze, melyek nagy részét számítógépes fájlokba rendezte és a Csemadok közvetítésével már a nagy részét az egyetemes magyar zenekultúra egyik elemeként közkinccsé is tette. Ág Tibor ezzel a tevékenységével az elmúlt hat évtizedben a szlovákiai magyar közösség „megtettesült egyszemélyes intézménye” lett, aki rendkívül sokat tett és tesz is annak érdekében, hogy ez a közösség – Kodály szavaival – a népzene által ne csak a zenében váljon öntudatos jövőformáló közösséggé.*

**TÖRÖK KITÜNTETÉS RÓNA-TAS ANDRÁSNAK.** Magas török kitüntetését kapott egy magyar tudós: Abdullah Gül török elnök A *Török Köztársaság Érdemrendjét* adta át Róna-Tas András turkológus-professzornak. A magyar tudós több évtizedes kiemelkedő tudományos munkássága és a turkológus-szakemberek képzésében kifejtett erőfeszítései elismeréseként kapta a kitüntetését, amelyet 2008. október 20-án Ankarában adott át neki a török államfő. A 76 éves Róna-Tas András a Szegedi Tudományegyetemen oktatott professzorként, szakterülete a nyelvészet és az orientalisztika. (MTI)

**BÚBOS FALUKEMENCE.** Gerendáson, a mintegy 1500 lelket számláló Békés megyei településen pályázati pénzből, valamint lakossági összefogással épült falukemence működik. Szász Róbertné védőnő, a beruházás koordinátora azt mondta: a közösségi élet és a hagyományörzés tekintetében is kiváló gondolatnak bizonyult a falukemence létrehozása. A kemencét főképpen baráti összejövetelek alkalmából veszi igénybe a lakosság. Az első befűtéssel pogácsa és fonott kalács készült. (Népszabadság 2008. október 24. 4. old.)

**EMLÉKEZÉS HAÁZ FERENC REZSŐRE.** Haáz Ferenc Rezső festő, néprajzkutató 1883. augusztus 12-én született Szepesbélán és 1958. július 29-én halt meg Székelyudvarhelyen. 1901–1905 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult. Gimnáziumi rajztanárként véglegesen Székelyudvarhelyen telepedett le. A tárgyi néprajz szenvedélyes kutatójaként és gyűjtőjeként megvetette az udvarhelyi múzeum alapjait. Akvarelljein, festményein néprajzi hűséggel örökítette meg a székely ember otthonát, életmódját. Az 1989-es romániai változások után az ő nevét viseli a székelyudvarhelyi múzeum. 1990-ben alakult meg a Haáz Rezső Kulturális Egyesület Székelyudvarhelyen, amely a székelyföldi magyarság önazonosságának megőrzését tekinti feladatának. Születésének 125. és halálának 50. évfordulója alkalmából a Haáz család tagjai, tisztelői és a róla elnevezett múzeum munkatársai 2008-ban a székelyudvarhelyi református temetőben emlékeztek Haáz Ferenc Rezsőre.

**A NÉPRAJZI ÉRTEŚITŐ AZ INTERNETEN.** A Néprajzi Múzeum honlapján ([www.neprajz.hu](http://www.neprajz.hu)) elérhetővé váltak a Néprajzi Értesítő 1900 és 2004 között megjelent számai. Ezeket digitalizált, PDF-formátumban olvashatják az érdeklődők. A tervek szerint évről évre bővítik, frissítik majd ezt az állományt újabb évfolyamokkal. A Néprajzi Múzeum évkönyve, a Néprajzi Értesítő (címváltozatai: A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya Értesítője, A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője) 1900-ban indult az Ethnographia folyóirat mellékleteként, és 1935-től lett önálló évkönyv, amely 1917–1925 és 1944–1953 között szünetelt, és 1954-től folyamatosan jelenik meg.

**VOIGT VILMOS A BUKARESTI EGYETEM TISZTELETBELI PROFESSZORA.** 2008. október 30-án Bukarestben ünnepélyes keretek között avatták Voigt Vilmos egyetemi tanárt a Bukaresti Egyetem tiszteletbeli professzorává (*professor honoris causa Universitatea din București*). Az erről szóló díszes okiratot az egyetem rektora írta alá, az avatást az illetékes kar (a nem román nyelvek és irodalmak kara) dékánja végezte, a *laudatio* szövegét Zsigmond Győző professzor, a Magyar Filológiai és Hungarológiai Tanszék vezetője mondta el. A rangos elismerésben korábban olyan személyiségek részesültek, mint Immanuel Wallerstein, Rolf Dahrendorf, Wolfgang Iser,

Jean Cuisenier, vagy a politikus Simon Perez és *Nobel-díjas* török író, Orhan Pamuk. Az első magyarországi professzort Voigt Vilmos személyében avatták, akinek méltatásában külön kiemelték a román–magyar folklorisztikai és szemiotikai együttműködés érdekében kifejtett tevékenységét és ezen a téren elért eredményeit.

**ŐSI HANGOK ÁZSIA SZÍVÉBŐL.** A budapesti Magyarok Házában 2008. október 30-án mutatták be Kanalas Éva népdalénekes fenti című dokumentumfilmjét, amely az ázsiai, dél-szibériai népdalgyűjtő útjait örökíti meg. Ebből az alkalomból a gyűjtővel Szarka Ágota beszélgetett (lásd *Lakodalmas táltosok. Kanalas Éva keleti expedíciói. Ősi hangok Ázsia szívéből.* Magyar Nemzet 2008. okt. 25. 33. old.), a filmbemutatóról ugyanabban a napilapban Varga Klára tudósított (*Énekes hírvivőnk Ázsiában. Kanalas Éva filmje lovas nomádokról és a torokéneklésről.* 2008. nov. 5. 15. old.).

**VÉGTELEN ÁZSIA!** 2008 őszén jelent meg a Vágtázó Csodaszarvas *Végtelen Ázsia!* című lemeze, amelyről az együttes vezetője és énekes, Grandpierre Attila Kiss Eszter Veronika újságírónak – többek között – az alábbiakat nyilatkozta: „Az eurázsiai magas kultúrában olyan elemi erejű ritmikus zenét játszottak, ami nem csak az emberiség zenei világörökségének az egyik legfontosabb kincse, s ami ezen a lemezen most fölelevenedik, hanem ez az elidegenedett emberiség magára találásához is alapvető. Lelkivilágunk, érzésvilágunk anyanyelve a népzene. Azt azonban fontos tisztázni, hogy az a népzene, amit ma ismerünk, már egy modern világba beilleszkedett, szalonképes, visszafogott, külsődleges szempontoknak alárendelt népzene. Bartók Béla forradalmian új népzene-felfogást alakított ki, ami mindmáig nem kapott kellő figyelmet. Szerinte ugyanis az igazi népzene minden külső befolyástól mentesen, megtisztult tudatállapotban születik, születését egy természeti erő hajtja, a zenei alkotóösztön. Ennek alapján, értelmezésem szerint az igazi népzene tehát nem az, ami a köztudatban él. Felfedeztem, hogy létezik egy másik fajta népzene is, az őszerejű, ami még a sejtjeinkben és az élő világegyetemben izzó kozmikus érzésfolyammal egybeforrt. Ha ezt képesek vagyunk feleleveníteni, akkor a hallgatók újra képesek átélni a sejtjeinket és a világegyetemet betöltő, örök kozmikus érzésfolyamot, és ha ezt át tudja élni a magyarság, az emberiség, akkor képes lesz újjászületni. Csak akkor lehet az elidegenedést legyőzni. [...] Úgy gondolom, egyetlenegy ember sem lehet boldog, ha érzései nem állnak összhangban saját sejtjei és a világegyetem érzésvilágával. Miután a mi népzeneinknek ez a lényege, ezért itt a magyarság, a magyar népzene lényegi újjászületéséről van szó. Bartók népzene-felfogásával megkezdődött az őszerejű népzene újjászületése. A táncházmozgalom, a világzene népszerűsége, a nyugaton »minden idők legjobb etnopunk zenekara« címet kapott Vágtázó Halottkémek munkássága és a Vágtázó Csodaszarvas őszerejű világzenéje e rendkívüli újjászületés állomásai. Remélem, törté-

nelmi esemény lesz a Vágtázó Csodaszarvas új lemezének megjelenése, mert a világon elsőként eleveníti fel a lovas népek őseréjű népzenejét. Az ősi népzene a lélek anyanyelve. A magyar lélek a magyar népzene őseréjétől tanulhat meg újra magyarként érezni. Ideje visszatérni lelki anyaföldünkre.” (Ideje visszatérni lelki anyaföldünkre. Grandpierre Attila az új CD-ről, a lovas népek zenei világáról és a magyar népzene őseréjéről. *Magyar Nemzet* 2008. szept. 25. 14. old.).

**AZ EGZOTIKUM.** *Mióta beszélhetünk az egzotikus vonzásáról? Hogyan függ össze az egzotikum tapasztalatának és fogalmának kialakulása az utazások történetével? Milyen képi, tárgyi és narratív formákban fejeződik ki az egzotikum? Vannak-e speciális tárgyi, képi és textuális egzotikumformák, illetve stílusok? Leírható-e, értelmezhető-e az egzotikus tapasztalat? Hol húzódnak a személyes, a saját társadalom és a más világok egzotikumai közötti határok? Hogyan jön létre az egzotikum érzése? Mi a kapcsolat az etnográfiai tudás és az etnográfiai tudományos kompetencia kialakulása, valamint az utazások összetett, sokféle hagyománya között? A tudományos és a laikus egzotikumképzetek milyen történeti formáit különböztethetjük meg? Mikor jelent meg és hogyan vált az egzotikum az utazás/turizmus alapvető motivációjává? Mi a szerepe az irodalomnak és a sajtónak a turizmus egzotikumának létrejöttében, alakulásában? Hogyan jönnek létre a médiatársadalom különféle virtuális tereiben az egzotikum szigetei? Hogyan befolyásolta a nemzeti történeti kánon és a nemzeti tájtudat a kialakuló turizmust? Milyen egzotikum vonzza napjaink utazóit, és milyen rendszerek működtetik ezt? Hogyan írhatók le e folyamatok mozgatórugói, azon „ügynökségek”, amelyek valóságos „egzotikumkultúrákat” éltenek? Mi számít „egzotikumnak” e rendszerek szereplői számára, és mit állítanak ezzel szembe mint „hétköznapi”, „sajátot”, „civilizáltat”? Mi a szerepe a világ megismerésében az egzotikumnak? Hogyan jelenik meg az egzotikusra távolról emlékeztető, mégis egyre inkább hétköznapivá váló kulturális sokszínűség közvetlen környezetünkben? Mi a migráció szerepe az egzotikus és nem egzotikus hétköznapi felismerésében? Milyen módon válhatnak a fogyasztás, a művészi önkifejezés vagy a vallás egzotikus formái társadalmunk mindennapi jelenségeivé? Mi lehet a nyilvánvaló(nak tűnő) egzotikuson túl? Van-e értelme a közeli egzotikumáról beszélni, s ha igen, ennek milyen összefüggései vannak a távolságból fakadó egzotikummal? A fenti kérdésekre a válaszok az alábbi tanulmánykötetben olvashatók: Az egzotikum. Tanulmányok. Szerk.: Fejős Zoltán–Pusztai Bertalan. Tabula könyvek 9. Néprajzi Múzeum–Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Szeged, 2008. 254 old.*

**KODÁLY SZOBRA SZOBON.** Kodály Zoltán mellszobrát avatták fel 2008. november 8-án a Pest megyei Szobon, a Kodály Zoltán Művészetokta-

tási Iskola előkertjében. Az intézmény a zenei nagyságok emlékére szoborparkot szeretne létrehozni. A tervek szerint az iskolához tartozó hatalmas belső udvaron összesen kilenc magyar és külföldi zenei nagyság szobrát állítanak fel. Közöttük lesz Bartók Béla, Liszt Ferenc, Mozart, Beethoven és Chopin. Az intézmény névadójának bronz mellszobrát Krisztiáni Sándor szobrászművész alkotta meg. (MTI)

**A GÖCSEJI FALUMŰZEUM JUBILEUMA.** *A zalaegerszegi Göcseji Falumúzeum 2008-ban volt negyvenéves. A jubileum alkalmából a Honismeretben (2008. 3. sz. 27–32.) Marx Mária idézte fel az intézmény történetét és vázolta terveit.*

**GYURGYÁK JÁNOS (SZERK.): MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE KÉPEKBEN I–III. (BP., 2008).** „Sokat ígér, sokat is ad az Osiris Kiadó nemrégiben megjelent gigászi vállalkozása, a *Magyarország története képekben* című gyűjtemény, amely három vaskos kötetben a magyar fotográfia kezdetétől napjainkig válogat képes történelmi dokumentumainkban. Annak ellenére igyekszik teljesíteni az elvárásokat, hogy amilyen monumentális az elképzelés, éppen annyira képtelen is: mintegy kétezer-ötszáz fotóval, plakáttal, karikatúrával, képpel átfogni és a lehető legteljesebb, leginkább ideológia-mentes – mert történeti hűségre törekvő – keresztmetszetét adni mindannak, amit száznegyven esztendő magyar történelmének szokás nevezni. Hiszen ez a száznegyven esztendő a mai, »modern« magyar társadalom létrejöttének, szellemi és morális kínjainak, politikai nyomorúságának szinte minden el-  
lentmondásos okát magában foglalja” – olvashatjuk – többek között – a könyvről M. G. Szegényország (*Magyar Nemzet* 2008. nov. 15. 35. old.) című recenziójában.

**BARTÓK KALIFORNIÁBAN.** *Magyar napot rendeztek 2008. november 21-én Los Angelesben, ennek részeként különleges zenei bemutatót és szakmai előadást tartott a Kaliforniai Egyetemen a Muzsikás Együttes, Sebestyén Márta és a Takács Quartet. A zenészek Bartók-műveket és a magyar népzene darabjait kapcsolták össze. (MTI)*

**BÉRES FERENC-DÍJ.** A Művészetbarátok Egyesülete által alapított díjat két színművésznek adták át 2008. december 3-án a budapesti Erzsébetvárosi Községi Házban. A magyar népzene, a népdal népszerűsítéséért a Kárpátaljáról származó Beregszászi Olga és az erdélyi Lukácsy Katalin vehette át az elismerést Hegedűs Valér zongorajátéka kíséretében.

**VÖRÖS ÉVA: A MAGYAR GYÓGYNÖVÉNYEK NEVEINEK TÖRTÉNETI-ETIMOLÓGIAI SZÓTÁRA.** *A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai című sorozat 85. számaként Debrecenben 2008-*



ban megjelent Vörös Éva fenti című műve, amelyről terjedelmes ismertetése végén Büky László megállapította: „Vörös Éva munkája a sok évszázados nyelvi anyag és népi tudás őrzője.” (Bábakalács és békacseresznye. Gyógynövényeink etimológiai szótára. Magyar Nemzet 2008. jún. 28. 35. old.)

**FAZEKAS ISTVÁN (1936–2008).** Hetvenkétéves korában, 2008-ban elhunyt Fazekas István irodalomtörténész és néprajzkutató, a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum nyugalmazott igazgatója. Az *Ethnic*ban (2008. 3. sz. 97–98.) Szabó László búcsúzott el tőle.

**ÉLMÉNYBÁNYA A KÖZPONTI BÁNYÁSZATI MÚZEUMBAN.** *Élménybánya nyílt 2008. december 11-én a soproni Központi Bányászati Múzeumban. Az általános iskolás korú gyerekek számára idézik meg a bányák világát a közgyűjtemény új részlegében. Megannyi tréfás megoldással, számos interaktív játékkal keltik fel érdeklődésüket műszaki örökségünk e területe iránt. Az élménybányának a kétszintes pince ad helyet, ahova csúszdán juthatnak le a gyerekek. A pincében kialakított labirintus sötét terében fejlámpa segítségével tájékozódhatnak. Fejükét kobakkal védik, akár az igazi bányászok. A látottakat, élményeiket, benyomásait a múzeumpedagógiai foglalkozásokon osztják majd meg a gyerekek a múzeumi szakemberekkel. Erre a célra közösségi teret rendeznek be a közgyűjtemény emeleti előterében. (MTI)*

**BETLEHEMEK, BETLEHEMESEK.** 2008. december 18-án nyílt meg a 15. Betlehemijászol-kiállítás Budapesten. Az azonos címmel kiírt pályázat válogatott anyagában kézművesek, népművészek, képző- és iparművészek munkáit tekinthették meg az érdeklődők. A Jézus születéséhez és az adventi ünnepkör tárgyaihoz, díszítőelemeihez kapcsolódó tárlat egy hónapig volt látogatható a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban. • Az ország legnagyobb betlehemes parkja várta a látogatókat Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 2008 decemberében. A hernádvécsei szabadtéri mű száz négyzetméter területet foglalt el, s mintegy másfél hét alatt készült el. A sokakat vonzó látványosság létrehozása félmillió forintba került, megalkotója Németh Norbert kertész-mérnök-hallgató volt. • Az adventi vasárnapokon szinte be sem lehet fézni a Kis-Balaton mellett fekvő ötszáz lelkes község, Vörs templomába. A kitüntetett figyelem nem véletlen: a falu lakói csodás hagyományt ápolnak immár több mint hatvan éve. A vörsiek építik hazánk legnagyobb beltéri betlehemét a maguk és a csendes faluba érkező ezrek örömére. (Részletesebben lásd Velkei Tamás: Szeretetből, barátságából készült betlehem. *Magyar Nemzet* 2008. dec. 27. 4. old.) • A budapesti Fekete Sas Kiadó 2008-ban megjelentette Kóka Rozália *Hadikfalvi betlehemes* című könyvét.

**CSÁNGÓ BÁL – KALLÓS ZOLTÁN TISZTELETÉRE.** *Kallós Zoltán előtt tisztelgett a XIII. Csángó Bál, amelyet ismét telt házzal rendeztek meg 2009.*

február 7-én a budapesti Petőfi Csarnokban. A találkozó fővédnöke Sólyom László köztársasági elnök volt. A színpadi műsort követő, hajnalig tartó tánc-  
házban hagyományörző csoportok segítettek megtanulni a csángómagyar  
táncok lépéseit. A rendezvény a csángók kisebbségi létben megélt magyarsá-  
gára és a népcsoport anyanyelv-használati nehézségeire is évről évre felhívja  
a figyelmet.

**SZILÁGYI MIKLÓS ÉS KOCSIS GYULA KÖSZÖNTÉSE.** A 2009-es  
esztendőben ünnepli az ELTE BTK Néprajzi Intézetének két oktatója kerek  
születési évfordulóját: Szilágyi Miklós hetvenedik, míg Kocsis Gyula hatva-  
nadik életévét töltötte be ebben az évben. Ez alkalomból az intézet munkatár-  
sai és hallgatói egy közös ünnepséget szerveztek 2009. június 6-án, amelyen  
köszöntötték a nagyra becsült tanárokat, és átadták a számukra készített tisz-  
telgő köteteket (*TiszTázások. Hallgatói tanulmányok Szilágyi Miklós 70. szü-  
letésnapjára.* Szerk.: Molnár Gergely. ELTE BTK Néprajzi Intézet, Bp.,  
2009. 234 old.; *Jászberényi huszár. Hallgatói tanulmányok Kocsis Gyula 60.  
születésnapjára.* Szerk.: Hubai Gabriella. ELTE BTK Néprajzi Intézet, Bp.,  
2009. 272 old.).

**A NÉPZENE ÜNNEPE.** A Népzene Ünnepe címmel rendeztek nagyszabású  
koncertet 2009. január 23-án a Művészetek Palotájában, a Bartók Béla Nem-  
zeti Hangversenyteremben. Egy évvel ezelőtt kezdte meg működését a Zene-  
akadémia Népzenei Tanszéke, aminek öröme 2008 januárjában a Művésze-  
tek Palotája gálaműsort szervezett Tanszékfoglaló címmel. A koncert, amely-  
nek középpontjában a népzene és a műzene kapcsolata állt, rendkívül sikeres-  
nek bizonyult, ezért gondolták úgy a szervezők, hogy ezentúl minden év janu-  
árjában megrendezik a fenti eseményt.

Összeállította:  
BÁRTH DÁNIEL  
HÁLA JÓZSEF  
MÁTÉ GYÖRGY



NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN  
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen  
Gesellschaft

Schriftleiter:

DÁNIEL BÁRTH, JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ  
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.  
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm  
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,  
die ethnographischen Forschungen,  
Forscher und Ausstellungen,  
volkskundliche Dokumentationen,  
angewandte Volkskunde in Ungarn.